Պարունակ Հ.

Երկաթիրուեյնակցերը

Ա - Գ-

Հ. Ծրեյզ.

. Արևելյան ատամնաբան

. Բաղափակորդյան վնասը.

ՀՀ/Հատ
145,146,147.

Հրատարակութիւն Գիւտ ա. քահ. Աղանեանց

Ց. ՊՕՐՈՆԵԱՆԻ

ԵՐԿԱՍԻՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Գ.

ԱՂԱՓԱՂԱՐՈՒԹԵԱՆ ՎՆԱՍՆԵՐԸ

ԹԻՓԼԻՍ
Տպարան Մ. Շարաձէ եւ Ընկ., Նիկ. 21.
1901

Հ4ն1ասգ
1417

ԳԻՒՏ Ե. ՔՍՀ. ՍԱՆԵՍԵԱՆՑԻ

Ա. Աշխատասիրութիւններ.

1 Ընթացաւեար. գ. տպագրութիւն փոփոխած 1898 . — 10
2 Կրօնի գաղափարք ա. ս. 1889 (սպառուած). . — 15
3 » բ. ս. Գ. տպագրութիւն 1891 . — 25
4 » գ. ս. Գ. տպագրութիւն 1890 . — 25
5 Տումար և տօնացոյց Հայաստանեայց եկ. Բ. տպագրութիւն 1894 . . . . — 50
6 Կարդալ գաղթք, պատմական տեսութիւն, 1891 . — 10
7 Դիւան Հայոց պատմութեան գիրք Ա.-Բ. 1780—1834. Ս.-Մեսրոպեան մրցանակին արժանացած. 1893 . 2 —
8 Դիւան Հայոց պատմ. գիրք Գ. Սիմէոն կաթողիկ. յիշատակ. կենսագրութեամբ, յաւելուածներով ու ծանօթութիւններով. Սահակ-Մեսրոպեան մրցանակին արժանացած 1894 . . . 7 —
9 Դիւան Հայոց պատմութեան գիրք Դ. Պուճկա կաթուղ. 1780—1800. 1 լուսանկար. պատկերով և 1 վիմատիպ կոնդակով 1899. . . . 4 —
10 Կարգ Ընտուածպաշտութ. Հայաստանեայց ս. եկեղեցւոյ գ. տպագրութիւն, 31 նկարով 1900 . — 50
11 Հընդից-Նարեկ, հն. ուղեգրութիւն. պրակ Ա. 1900 . — 30

Բ. Թարգմանութիւններ.

12 Հաւատարմութիւնը ամէն արգելքներէ յաղթում է, Ֆ. Հոֆմ. 1877. . . . . — 40
13 Խաւարից գեղի լոյս, Ֆ. Հոֆմանէ 1877 . . — 40
14 Գօն Քիշօտ լամանչեցի Մ. Սէրմանտէսէ 1878 (սպառուած)
15 Գէորգ Ծուլէատոն, վէպ 1879 (սպառուած)
16 Երբորդ օգի, առակ Լ. Ակիգէի ը. տպագրութիւն 1893. — 10
17 Ռօբինզօն (Հրատարակութիւն Թիֆ. տպագր. ընկերութեան) 1881 . . . . — 60
18 Չհաւատանի ժառանգը, պատկերազարդ 1882 . 1 —
19 Ակահա, ս. Մխօեվէի 1885 (սպառուած) . . — 50

Հրատարակութիւն Գիւտ ա. քահ. Աղանեանց
891.542-7
Գ-

Ց. ՊԱՐՈՆԵԱՆԻ

ԵՐԿԱՍԻՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Գ.

ԱՂԱՖԱՒԱՐՈՒԹԵԱՆ ՎՆԱՍՆԵՐԸ

1001
335
Գ

Թիֆլիս
Տպարան Մ. Շարաձէ եւ Ընկ., Նիկ. 21.
1900

3489

Дозволено цензурою, Тифлисъ, 26-го февраля 1900 года.

147-2014
4146

ԲԱՂԱԲԱՎԱՐՈՒԹԵԱՆ

Վ Ն Ա Ս Ն Ե Ր Ը

Բռնաւոր մը կայ որ գեղեցիկ անուան տակ ծածկուած զմեզ գերուԹեան կը դատապարտէ նոյն իսկ այն առանձնաշնորհմանց մէջ զորս մեր կամքն կը շնորհէ մեզ և որոց չըհակառակիը օրէնքն։ Այս բռնաւորը բնուԹեան ալ կը հակառակի և Թոյլ չտար անոր որ ազատ համարձակ գործէ մարդ էակին վըրայ։ Այս բռնաւորը քաղաքավարուԹիւնն է։ Այս բռնաւորին հակառակողներն անկիրԹ կանուանուին յանիրաւի։

Այս քաղաքավարուԹիւնն քաշուելու բան չէ մանաւանդ անոնց համար որ կը սիրեն և տրամադրուԹիւն ունին բնուԹեան օրինաց հետեւիլ և այս ընԹացքով երջանկուԹիւն գըտնել։ Հասկցնելու համար Թէ որչափ կը չարչարուին, կը հարստահարուին այս խեղճերն, արժան կը դատենք քանի մ՚օրինակներ մէջ քերել։

Բարեկամներէդ մէկուն անուան տօնախմբութեան ներկայ գտնուիլ կը փափաքիս։ Ընթրելէն յետոյ կելնես բարեկամիդ տունը կերթաս, ուր սիրալիր ընդունելութիւն մը կը գտնես։ Մէկ ժամու չափ նստելէն ետքը աչքերդ կսկսին գոցուիլ և կուզես բազմոցի վրայ ընկողմանիլ։ Ֆաղաքավարութիւնը կարգիլէ։ Սխորժակով ընթրած ըլլալով՝ գօտիդ քիչ մը թուլցնելու կամ քակելու պէտքը կը զգաս։ Հրաւիրելոյ առջև ասանկ պէտք մը զգալն հակառակ է քաղաքավարութեան։ Ուշը երթալով կը ծանրանայ արտեւանանցդ վրայ։ Բազմութեան մէջ եղող քունն անկիրթին մեծը է, վանել հարկ է այդ քունը։ Իմաստունը *քնացի՛ր* կըսէ, քաղաքավարութիւնը *մի՛ քնանար* կը պօռայ։

Փորձէ և քիչ մը քնացիր։

Տան տէրը գլխուդ վրան կը տնկուի։

—Ինձի նայեցէք, կը պօռայ սպասաւորներուն, քիչ մը ջուր բերէք, Պապիկ աղային։

—Չէ, չէ, չեմ ուզեր ջուր։

—Ինչո՞ւ կը քնանաք, Պապիկ աղա։

—Նստած տեղս քունս եկաւ, ներեցէք։

—Մեզմէ չախորժեցար։

—Քաւ լիցի։

—Ուրիշներուն տունը մինչև առտու կը

նստիս, մեր տունը շուտ մը կը քնանաք։

—Շատ կերայ այս գիշեր, այդ պատճառաւ . . . . . ։

—Ոչ աս է ոչ ան, կըսէ տան տիկինը, մեր տունն ալէկ զբօսում չկայ, անոր համար . . . . . ։

—Կաղաչեմ, մի՛ խօսիք այդպէս։

—Ուրիշ տուն մը գտնուէիք նէ՝ հարկաւ ալ աւելի պիտի զբօսնուիք և զուարճանայիք։

—Սիկարա մը բերէք Պապիկ աղային, կը հրամայէ տան տէրը։

—Խնձոր մը տակեցէք Պապիկ աղային, կը հրամայէ տան տիկինը։

—Շնորհակալ եմ։

—Խահուէ մ'եփեցէք։

—Թէյ մը բերէք։

—Ելիր սանկ քիչ մը պտըտէ Պապիկ աղա որ քունդ փախչի։

—Եկո՛ւր սքանչելի մը խաղանք որ չքնանաս, կը պօռայ անդիէն ուրիշ մը։

—Շնորհակալ եմ. դուք քէյֆերնուդ նայեցէք։

—Ձըլլար, սքանչելի մը պիտի խաղամ քեզի հետ։

Պապիկ աղան չկրնար դիմադրել։ Կսկսի

սքանչելի խաղալ։ Հազիւ կը խաղայ երեք քառորդ և ահա քունն վերստին կուգայ։

—Մի՛ քնանար, Պապիկ աղա։

—Չեմ քնանար կոր։

—Կը քնանաս կոր, Պապիկ աղա։

—Չեմ քնանար կոր։

—Եթէ կուզես բօլքա մը պարէ՛ որ քունդ փախչի։

—Բօլքա չեմ գիտեր։

—Կը սորվիս։

—Թո՛ղ տուէք զիս, Աստուածննդ սիրէք նէ, անգլի սենեակը կերթամ կը քնանամ քիչ մը։

—Անկարելի բան է։ Տօնախմբութեան մէջ կը քնացո՞ւի։

Բռնութեամբ պարի կը հանեն Պապիկ աղան որ մաքէն իրարու եւեւէ կը շարէ այն խօսքերը զորս բարկութիւնը արտասանել կուտայ մեզ նմանօրինակ պարագայից մէջ։

Պարը կը վերջանայ։ Պապիկ աղային քունը կը փախչի։

Մէկ երկու ժամէն հրաւիրեալները ոտք կելնեն մեկնելու համար։ Պապիկ աղան ալ կելնէ և տուն կը դառնայ։ Անկողին կը մըտնէ, չկրնար քնանալ. քունն անդառնալի կերպով փախած է։ Կելնէ անկողինէն քիչ մը կը կարդայ որ քունը գայ. չգար։ Ուրիշ քնաբեր գիրք մը կառնէ. հնար չէ քնանալ նոյն իսկ եթէ. . . . . *օրուան կեանքը* կարդայ։ Այսպէս Պապիկ աղան մինչև առտու կը տապլտակի անկողնոյն մէջ և կսկսի այն ատեն քնանալ ուր ամեն մարդ կարթննայ և գործի կերթայ։

Ա.Հաւասիկ քաղաքավարութեան արդիւնքը։

—Թող չերթար էֆէնտիմ, թող տունը նստէր, պիտի առարկուի մեզ։

Մէթէ մարդս իր տան մէջ աւելի ազատ է։

Փորձենք։

Իրիկունը տունդ կը դառնաս, հագուստներդ կը հանես և գիշերազգեստդ կը հագնիս և սենեակիդ մէկ անկիւնը կը քաշուիս կը նստիս։ Ինչ մը կանցնի, կերակուրի սեղանը կը դրուի։ Կինդ, հայրդ, մայրդ, զաւակներդ, եղբայրներդ, քոյրերդ, թոռներդ կառնես և վար կիջնաս ընթրելու։ Սեղանէն կելնես, խահուէդ կը խմես և սանկ կերկննաս բազմոցիդ վրայ։

—Չաթ, չաթ, չաթ. . . ։

—Վա՜սայ. . . Հիւր է արդեօք. . . ։

—Չաթ, չաթ, չաթ. . . ։

—Ո՛վ մտիկ պիտի ընէ ասոնք նա. . .

ըսէք որ հոս չեմ. . .։

—Ձըլլար պատուհանէն տեսան։

—Ձաթ, չաթ, չաթ. . .։

—Վերը տարէք և ըսէք որ Պապիկ աղան անհանգիստ է այսօր։

—Ձաթ . . . չաթ. . .։

Դուռը կը բացուի։

—Վեր հրամմեցէք, վեր հրամմեցէք։

Հիւրերը վեր կելնեն։

Պապիկ աղան վստահ է ալ թէ փորձանքն անցուց։

Կէս ժամ կանցնի չանցնիր Պապիկ աղային դուռը կը բացուի և հիւրերէն մին ներս կը մտնէ։

—Պապիկ աղա։

—. . .։

—Ձայն չկայ, արդեօք կը քնանայ կոր. . . Պապիկ աղա. . .։

—. . .։

—Կը քնանայ կոր։

Պապիկ աղան արթուն է։

—Արթնցնենք . . . Պապիկ աղա, Պապիկ աղա . . . ըսելով հանդերձ կը հրէ կը հրմշտկէ Պապիկ աղան որ արթննայ։

Պապիկ աղային ճարը կը հատնի, կարթննայ։

—Դո՞ւք էք, մօսիօ Բօլ։

—Ես եմ... անցած ըլլայ։

—Շնորհակալ եմ։

—Տիկինն ըսաւ թէ անհանգիստ էք։

—Այ՛ն, շատ անհանգիստ եմ։

—Թէ գլխու ցաւ ունիք։

—Այ՛ն։

—Ես ալ ըսի որ երթամ նայիմ անգամ մը Պապիկ աղան, վերջը չըսէ թէ մեր տունն եկեր է ու չէ ուզեր քովս գալ։

—Շնորհակալ եմ։

—Ինչպէ՞ս եղաւ որ գլխու ցաւ ունեցաք։

—Իրաւ որ չեմ գիտեր . . . ահ չեմ կրնար գլուխս բռնել. . . կապչեմ, վեր գացէք դուք, ինձի համար անհանգիստ մի ըլլաք. քիչ մը քնանամ նէ կանցնի։

—Չէ էֆէնտիմ, չէ, քնանալով չանցնիր։ Էնքսէլիդ քէօքը քիչ մը հարտալ պտոցնենք. սա հարտալը բերէք։

—Չեմ ուզեր բարեկամ։

—Դուն չիյտես. սա հարտալը բերէք... Հարտալը կը բերեն... մօսիօ Բօլ էնքսէլին քէօքը կը դնէ հարտալը։

—Քիչ մ՛ալ լիմոն բերէք։

—Թող մնայ ճանըմ։

—Քիչ մը լիմոն բերէք, հիւանդին խօսքը մտիկ չըլլուիր։

Լիմոնը կը բերեն եւ ճակտին վրայ կը քսեն. . .

—Քիչ մը օմ բերէք։

—Օմը ինչ պիտի ընես։

—Բերէք քիչ մը օմ, շուտ եղէք։

—Թող մնայ, քուզում, պապամ, թող մը-նայ պէ, ուր֊ւֆ . . . ։

—Շուտ ըրէք օմը բերէք։

Օմ կը բերուի։ Մօսիօ Իօլ օմովմ կը շփէ Պապիկ աղային գլուխը։

—Անցաւ քիչ մը ցաւը։

—Ոչ։

—Քախը բերէք, քախը . . . շուտ . . . ։

—Ձեմ ուզեր, մօսիօ Իօլ ճիչերս . . . ։

—Քախը ... կրակին մէջ տաքցուցէք . . . ։

—Տաքցուցինք . . . ։

—Պապիկ աղայ, շոգին քթիդ քաշէ։

—Քաշեցի։

—Թեթեւցաւ քիչ մը ցաւը։

—Ոչ։

—Ջուր տաքցուցէք . . . ոտքերը մէջը դրէք . . . ։

—Չէ ճանըմ . . .

—Ջուր պաղեցուցէք . . . գլուխը մէջը դրէք . . .

—Անցաւ մօսիօ Իօլ, անցաւ . . . ։

—Չանցնի պիտի տէ ինչ պիտի ընէ, ինձի մօսիօ Իօլ կըսեն . . . ։

—Կեցիր հագուիմ ու վեր երթանք։

—Աղէկ որ եկայ։

—Շնորհակալ եմ։

—Եթէ չի գալի մինչեւ առաւու պիտի քաշէիր այս ցաւը։

—Այո։

—Եւ պիտի ըսէիր թէ մօսիօ Իօլը քովս չեկաւ։

—Այո։

—Շուտ ըրէ, հագուէ ուրեմն։

—Հիմայ։

—Պապիկ աղան կը հագուի ու վեր կելնէ։

—Օ՛օ Պապիկ աղայ, անցած ըլլայ։

—Անցած ըլլայ, Պապիկ աղա։

—Ինչպէս էք, Պապիկ աղա։

—Շնորհակալ եմ։

—Այս գիշեր ձեզի անհանգիստ ըրինք։

—Ընդհակառակն, գլխուս ցաւն անցաւ։

—Խօսեցէք նայինք, Պապիկ աղա։

Պապիկ աղա, հակառակ իւր կամաց կըսկըսի խօսիլ։

Հիւրերը կը նստին այնչափ որչափ որ պէտք է Պապիկ աղային քունը բաւական հեռու հալածելու համար և կը մեկնին։

Պապիկ աղան բաժնուած իւր քունէն՝ մինչև առտու հիւրերն անիծելով կը տնքի։

Ի՞նչ ընէ այս մարդն։

Ի՞նչպէս կեանք վարէ քաղաքավարութեան այս զոհն։

Շարունակենք։

Պապիկ աղան ստիպողական գործ մ՚ունի և կը ստիպուի մէկ կողմէ գործին վազել և միւս կողմէ պանիր ու հաց ուտել փողոցի մէջ։

Քաղաքավարութիւնը կարգիլէ փողոցի մէջ անօթենալը։ Կուզէ բարեկամի մը խանութը մտնել և հոն ճաշել իւր պանիրն ու հացը։

Քաղաքավարութիւնը միշտ կը պօռայ թէ բարեկամի մը խանութը ճաշարան չէ։

Պապիկ աղան խօսք տուած է մէկուն. ժամադիր եղած է մէկու մը հետ։

Թո՛ղ անօթի երթայ ժամադրութեան տեղը՝ կըսէ քաղաքավարութիւնը։

Պապիկ աղան կը հնազանդի։ Նոյն օրն անօթի կանցունէ և իրիկուան տուն կը դառնայ թեթև տկարութեամբ։

Այս ապաշխարանքին փոխարէն մարդ-

կութիւնն ինչ վարձատրութիւն կընէ Պապիկ աղային որ քաղաքավարութեան դէմ չմեղանչելու համար օր մը ծոմ պահեց։ Ոչինչ. ով իմացաւ Պապիկ աղային այս զոհողութիւնն։ Ոչ ոք։ Բայց, Աստուած չընէ, եթէ փողոցն ուտելով քայլէր՝ որքան խօսքեր պիտի լսուէին. . . ։

—Իմացա՛ք, Պապիկ աղային ըրածը։

—Վաճառականի մը կը վայլէ եղբայր։

—Իւր վարկը կոտրեց, մեղք, բնացայլ վրայ 20000 ոսկւոյ վարկ ունէր։

—Ինչ մը համբերէր թո՛ղ, փաթլամիշ չպիտի ըլլար եա՛. . . ։

Թորոս աղան առաւօտուն տունէն կելնէ բեռնաւորեալ այն յանձնարարութիւններով զոր կինն ընդհանրապէս կընէ երկանն և որոնց գործադրութիւնը միմիայն դրամով կըլլայ։

Թորոս աղա դրամ չունի և սակայն իւր տիկնոջ յանձնարարութիւնները կատարելու փափաք ունի։

Դժուարութիւն չկայ Թորոս աղային կացութիւնը գուշակելու։

Շուկան չգացած զբօսարան կերթայ, ըստ իւր սովորութեան առաւօտեան խահուէն խմե-

լու համար։ Զբօսաբանի մէջ կան ուրիշներ ալ որ կը խօսին այլ եւ այլ նիւթոց վրայ։ Թորոս աղան իւր սիկարը կը պլորէ եւ խահուէ մը կապսպրէ։

—Ա՛հ, Թորոս աղա, կը պօռայ զբօսաբանի մէկ անկիւնը նստող մարդուն մէկը, քովս եկուր, քովս եկուր նայինք։

Թորոս աղան մտմտալու բաներ ունի, գոնէ ժամ մ՛առանձին մնալու պէտք ունի, ուստի քիչ մը կը վարանի բարեկամի հրաւէրն ընդունելու։

—Թորոս աղային խահուէն հոս բերէք, կը պօռայ Ստեփաննոս աղան (այս է անկիւնը նստողին անունը)։

Թորոս աղան բարեկամին քովը կերթայ, հակառակ իւր կամաց, բոլորովին մտազբաղ։

—Ի՞նչպէս է՛ք, Թորոս աղա, ի՞նչպէս ժամանակ կանցուներ՛ք, նայինք։

—Սանկ նանկ։

—Գիտե՞ք մեր վարած կեանքն ինչի կը նմանի, կեցէ՛ք ձեզի պզտիկ առակ մը պատմեմ։

Ստեփաննոս աղան կակի երկար պատմուճիւն մը զոր երբեմն երբեմն կընդմիջէ Թորոս աղային ուշադիր ունկնդրութիւնը հրաւիրելու համար. մինչդեռ Թորոս աղան, մտածութեանց մէջ թաղուած, կը խորհի թէ ուր դիմել հարկ է պզտիկ փոխառութիւն մ՛ընելու եւ անով իր տղայոց կոշիկ, գլխարկ, *Մայրենի լեզու* գնելու եւ դպրոցին թոշակը վճարելու համար։

Պատմուճեան ընթացքին մէջ Թորոս աղա տասն անգամ ոտքի կելլէ երթալու համար. Ստեփաննոս աղան օձիքէն կը բռնէ եւ թող չըտար ըսելով թէ պատմուճիւնն հետաքրքրաշարժ է եւ եզրակացութիւնն սքանչելի։

Վերջապէս երկու ժամ խօսելէն ետքը Ստեփաննոս աղան կը հասնի եզրակացութեան, այսինքն երեսփոխանաց ոմանց ատենաբանութեան աւետեաց երկիրն, եւ կը կնքէ իւր պատմուճիւնն ըսելով. «Ա՛հա մեր վարած կեանքն այս անասունին կեանքին կը նմանի». եւ պատմուճիւնն լմնցնելուն պէս,

—Ծօ տղայ, սա տօմինօն բեր, կըսէ։

—Ինձի հրաման տուէ՛ք որ երթամ։

—Չէ, չէ, կաղաչեմ բարթի մը տօմինօ խաղանք, կէսուակէս առնենք քարերը թէ քաշենք, քաշելն աղեկ չէ։

—Գործ ունիմ, երթամ պիտի։

—Նստէ ալէ մարդ, էնփիյէ մը քաշէ նայիմ սըկէց։

—Ժամանակ չունիմ նստելու, արդէն ուշ ալ մնացի։

—Ծօ, սա տօմինօն բեր ըսի, չիմացա՞ր, խո՛ւլ ես ինչ ես։

—Մնաք բարով։

—Թող չեմ տար, այսօր գործի սիտի չերթամ ես, դուն ալ մի երթար ժամանակ կանցուներնք հոս։

—Չէ ճանըմ, գո՛ւժի օր է չեմ կրնար նստիլ։

—Խօսքը կատրճ սիտի։

—Թորոս աղա, դուն ալ երկար ըրիր ա, այսչափ նագ չեն ըներ, նստէ կըսեննկոր նէ կը նստին, կըսեն հոն գտնուողներէն մէկ երկուքը։

—Գործ ունիմ, էֆէնտիմ, գործ։

—Բարեկամաց ալ խաթրը կը սեպեն քիչ մը էֆէնտիմ, խաթրը իչին չիյ թավուք եէնիր։

Թորոս աղային ճարը կը հատնի և կտիպուի Հպատակիլ հասարակաց կարծեաց։

Տօմինօն կը բերեն։ Թորոս աղան կարելի եղածին չափ շուտ կը խաղայ որ ժամ առաջ խալսի այս փորձանքէն։ Ստեփաննոս աղան մէկ քար գնելուն մէյմէկ պատմուճիւն կընէ, մերթ անցած Պատրիարքաց վրայ, երբեմն Սահմանադրութեան վրայ և միշտ Ազգային լրագրութեան վրայ, այնպէս որ Թորոս աղան ժամերով կըսպասէ որ կարգն իրեն գայ խաղալու։

1001 (3353) 1947-ԱԳՐԻԼ

Կրնամ երևակայել թէ ինչ կզգայ Թորոս աղան, ես որ այս տողերը գրած ժամանակս հազար անգամ աթոռիս վրայ կը ցատկեմ։

Թորոս աղան ինքզինքը կուտէ։ Ստեփաննոս աղան կը զարմանայ Թորոս աղային ածխապարելուն վրայ։

Ժամ ու կէս կը տևէ տօմինօն, Ստեփաննոս աղան կը կորսընգնէ խաղը։

—Էյ, Թորոս աղա, րախիներն եկան, բարթի մ'ալ խաղանք։

—Ոտքդ պագնեմ, Ստեփաննոս աղա, կապչեմ, գոր մի ըներ, չօլուխ չօճուխի տէր եմ ես։

—Աման, Աստուած ողորմած է. տիւշէշը իմ քովս է... ահա դրի...

—Խօսք չեմ կրնար կոր հասկցնել, ժամանակ չունիմ կըսեմ կոր, էֆէնտիմ։

—Շէշպէշդ դիր նայիմ։

—Տէր ողորմեա, Տէր Աստուած, մեղայ։

—Ժամանակ չունիմ, կըսես կոր, ժամանակ կանցունես կոր, մինչև հիմայ լմնցուցած էինք խաղը... շէշպէշդ դիր։

—Ես սիտի երթամ... մնաք բարով։

ՄԱՏԵՆԱԴԱՐԱՆ ԳՐԱԴԱՐԱՆ

—Գնա՛ ալէ ատամ, գնա՛, առաւօրնէ ի վեր ես սլիտի երթամ, ես սլիտի երթամ, ես սլիտի երթամ, գնա՛, գնա՛։

—Բարկանալու իրաւունք չունիք կարծեմ։

—Ատանկ բաներ կըսես կոր քի մարդը կը ճաթեցնես կոր, էֆէնտիմ, մենք քեզի աս տեղ զինճիլով կապած չենք ա՛. աս մէրէթը երկու բարթի կը խաղան, սովորութիւնն ասանկ է, չսլիտի խաղայիր նէ հիչ թող չխաղայիր, ամեն բան օրէնք մը ունի, կանոն մ'ունի, բախինները կը խմեն ու չեն վախչիր ա՛, ափ կընես ամա, ըրածնիդ քիչ մը չվայլեր։

—Պէ՛ ճանըմ փոխանորդ մը ձգեմ երթամ։

—Ասոր աս տեղը Պատրիարքարան չէ...

—Բարթի մ'ալ, բարթի մ'ալ, Թորոս ագա, կը կրկնեն քովը նստողներն։

Թորոս ագան կը գիջանի հազար անգամ զղջալով զբօսարան մտած ըլլալուն վրայ։

Այս անգամ Թորոս ագան կը յաղթուի։ Յաղթանակը տանողին իբր մրցանակ օղի մը կը հրամցնէ և կը պատրաստուի երթալու։

—Էնֆիյէ մը չես քաշներ, Թորոս ագա։

—Մեծաւ հաճութեամբ։

—Պօլիս սլիտի իչնաք, այնպէս չէ։

—Այո՛։

—Եէտի գուլէ սլիտի երթա՛ք։

—Ոչ, շուկայ սլիտի երթամ։

—Պիտի աղաչէի ձեզի, որ Եւրոպալէն եկած էնճիյէլէն ինձի կէս օխա առնէիք, քանի փարա է նէ՝ վերջը կուտամ։

—Ալէկ, բայց...

—Բայց գիտէ՞ք ուսկից պիտի առնէք, Ղալաթա մոմխանէ մէկը կայ, հոն գացէք, Ստեփաննոս աղային համար է ըսէք, իմ էնճիյէլէս թող տայ, նայէ որ չխաբուիս։

Թորոս աղան քսակը փող մ'անգամ չուենի, ուրիշ ձևով մը կուզէ հասկցնել այդ հրամանին անգործադրելիութիւնը, ուստի,

—Ներեցէք, կըսէ, այսօր չեմ կարող այդ կողմերն անցնիլ։

—Ատամ, քառասուն տարին անգամ մը բան մը աղաչեցի, ան ալ չես կատարեր, դուն բնաւորութիւնդ բոլորովին փոխած ես, պամպաշխա բան մը եղեր ես։

—Կը ցաւիմ որ...

—Գոնէ Քում-քաբու իչիր ու եէկէնիս ըսէ որ ան առնէ ու քեզի տայ որ բերես, բայց ստակը դուն տուր, եէկէնիս քով պէլքի ստակ չգտնուիր։

—Ժամն արդէն ուէթ եղաւ, Թորոս ագա, կըսէ ուրիշ մը, առնողն առաւ ծախողը ծա-

խեց, ասկեց ետքը երթաս ինչ պիտի ընես. եկուր քեզի հետ բարթի մը թռավոլ ինաղանք:

—Սա աւելի աղէկ կըլլայ, կը յարէ Ստեփաննոս աղան:

—Ոչ, ոչ, պէտք է որ երթամ, կըսէ Թորոս աղան և զբօսարանէն դուրս կը նետէ ինքզինքն երթալու համար. շուկայ.—ոչ, առանձին տեղ մը գտնելու և քիչ մը հայհոյելու համար. Մշակի խմբագրատունն գոնէ մօտ ըլլար...:

Շաբաթ օր է պիտի աճելուի Գասպար աղան:

Սափրիչի մը խանութը կերթայ:

—Սանկ շուտ մը կածիլես ինձի, և մազերս ալ կը կարես:

—Ինչո՞ւ չէ:

Գասպար աղան կը նստի աթոռին վրայ:

Սափրիչն առեղնական գործողութիւններըը կատարելէն ետքը կը սապոնէ իւր նոր յաճախորդն և կը դիմէ իւր գէնքերուն:

—Քեզի սա կաղաչեմ որ աճելիդ սուր ըլլայ, որովհետև իմ մօրուքս քիչ մը սերթ է, վերջը դուն ալ կը չարչարուիս ես ալ:

—Հանգիստ եղէք, կը պատասխանէ սափրիչն, սուր աճելի մը ընտրելու երեսլեն ուշադրութեամբ:

—Գիտնալու էք որ բերտահ ալ չեմ ուզեր, սանկ վրայէն թեթև կերպով անցնելու ձգելու է:

—Ձանըմ հոգ մ'ընէք, սափրիչ կայ սափրիչ ալ կայ կըսէ սափրիչն և աճելիով սպառազինեալ կը մօտենայ Գասպար աղային:

—Շատ աղէկ:

—Գլուխդ սանկ դիր նայիմ:

—Դրինք:

Գործողութիւնը կսկսի, որուն անմիջապէս կը յաջորդէ արիւնհեղութիւնը:

—Կարեցիր եղբայրս, կամաց ըրէ քիչ մը:

—Պզտիկ չխպան մը կայ հոն, ան արուննեցաւ, չօլբա պէրպէրին թրաշ եղեր ես:

—Ասգին ալ կարուեցաւ:

—Հոն ալ մազը ծուռ բուսեր էր, ուստանկ պէրպէր մ'ունիս եղեր որ...:

—Ծնօտիս վրան հապա...:

—Ծնօտդ կէրկի բռնեցիր տէ անկից եղաւ: Մի վախնար դուն, ես զանոնք հիմայ քիչ մը բամպակով կը թխմեմ:

—Վազ անցայ, պապամ, հոգիս ցաւեցաւ, երեսս կրակի պէս կէրի կոր:

—Սանկ թեթև բերտահ մ'ընեմ ու երեսդ անուշահոտ քացախով լուամ նէ՝ կանցնի բան չմնար:

—Ձեմ ուզեր բէրտահ, չեմ ուզեր, լմնցնէր:

—Առանց բէրտահի չըլլար:

—Ճանըմ գլուխն իմս չէ մի:

—Գլուխդ քուկդ է, բայց ամեն խանութ պատիւ մ'ունի, ածիլուելու մազեր կան տակաւին երեսիդ վրայ ասգին անգին: Առանկ ձգելն մեզի անպատուութիւն է: Դուն սանկ գիր գլուխդ և հանգիստ եղիր:

—Պէ ճանըմ զօրով զիս տանջել կուգես, ինչ ըսել է աս, ես քու խաղալիկդ եմ, պատիւդ պաշտպանելու համար իմ երեսս ընտրեցիր ասպարէզ, դահիճի պէս գլուխդ տնկուեր կեցեր ես:

—Բարկացած կերևաք կոր, անոր համար չեմ ուզեր պատասխանել. մխայն կաղաչեմ որ քիչ մը համբերէք ու լմնցնենք սա գործը:

Սափրիչը կը յաջողի նստեցնել Գասպար աղան որ գլուխն սափրիչին տրամադրութեանը տակ դրած անոր աճելիին քերթուածներուն վանկերը կը համրէ ակռայները սեմելով: Բայց վերջապէս համբերութիւնը կը հատնի և յանկարծ աթոռէն կը ցատկէ,

—Հերիք պէ մարդ, հերիք, արեան մէջ ձգեցիր երեսս ըսելով:

—Լմնցաւ, լմնցաւ, կը պատասխանէ

սափրիչն և պազ ջուրով կը լուայ Գասպար աղային երեսը:

—Էօֆ, էօֆ...:

—Տես դադրեցաւ արիւնը, չորս տեղէն մխայն կը բղխէկոր, ան ալ քիչ մը բուտրայով կանցունենք հիմայ:

—Ըրէ՛ եղբայր ինչ որ պիտի ընես և լըմըցուր, պիթիմ պէ ատամ, պիթիմ:

—Ձեմ ուրանար թէ մօրուքդ քիչ մը սերթ է:

—Առաջուց ըսինք ձեզի էֆէնտիմ:

Սափրիչն իւր բոլոր ոյժն կսպառէ բրնձի փուշիով դադրեցնել արիւնհեղութիւնը և չյաջողիր:

—Հարիւր տրամի մօտ արիւնս հանեցիր պէ ատամ:

—Ծօ, սա շիշէն տուր:

Աշակերտը սրուակ մը կը բերէ. պարունակութիւնն դժոխային քարէ պատրաստուած բազադրութիւն մ'ըլլալու էր, որովհետև ամեն անգամ որ փետուրի մը ծայրով կը քսէր այն ջուրէն Գասպար աղային երեսը, Գասպար աղան դժոխային ցաւեր կզգար և վեր վեր կը ցատկէր:

—Ահա լմնցաւ, սիրտդ հանգիստ ըլլայ ըսաւ սափրիչը Գասպար աղային, սրուակն աշակերտին դարձնելով:

—Շնորհակալ եմ, շնորհակալ եմ, պատասխանեց Գասպար աղան։

—Հիմայ մազերդ։

—Չէ, չէ, չեմ ուզեր, մազերս թող մնան ըսելն, հինգնոց մը ետեւէն ու դուրս ելնելն մէկ ըրաւ Գասպար աղան։

—Այսչափ ալ աքսի մարդ բնաւ տեսած չունէի, մտմտաց ինքնիրեն սափրիչը։

Իսկ Գասպար աղան ինքզինքն փողոցի մէջ գտնելուն պէս հառաչեց ու ողբաց սապէս.

—Ա՜ս ինչ թօհաֆ աշխարհ է, գլուխնուս պիլէ տեր չենք կրնարկոր ըլլալ...

Մելքոն աղան՝ խոնջած ցերեկուան աշխատութիւններէն կարողութիւն չունի հետիոտն երթալ տունը, Սամաթիա. ուստի կը շրջէ թրամվէյով երթալ և ինքզինքը կը նետէ թրամվէյի կառքին մէջ ուր մէկ մարդու համար տեղ մնացած էր միայն։ Հազիւ կը նստի Մելքոն աղան և ահա մէկին հասակով գլխուկ անձ մը կը մտնէ կառքն և Մելքոն աղան տեսնելով՝

—Շատ ուրախ եմ, կըսէ, ձեզի հոս տեսնելուս համար։

—Ես ալ նոյնպէս, կը պատասխանէ Մելքոն աղան։

—Ձեզի խօսելիք ունիմ, բայց նախ և առաջ կրնա՞ք արդեօք ինձի ալ ձեր քովն առնել, սանկ քիչ մը իլիշմիշ ըլլամ, սանկ պըզտիկ տեղ մը բանաք նէ՝ բաւական է ինձի համար, ես կրնամ սղմիլ, արդէն պզտիկ մարդ մեմ։

Մելքոն աղան իւր բարեկամին տեղ շինելու համար ասդին կը դառնայ անդին կը դառնայ, աջ ծունկը ձախին վրայ կը դնէ, պզտիկնալու կը ջանայ։ Մելքոն աղային այս ճգանց միջոցին բարեկամն՝

—Ա՜հ, ինքզինքդ ինձի համար անհանգիստ մի՛ ըներ, ես կրնամ հոս սղմիլ, կըսէ ու որպէս թէ տեղ գտած է, Մելքոն աղային ծունկին վրայ կընստի։

—Անհանգիստ չըլլաք...

—Ամենևին, ամենևին, դուք ձեր հանգիստը նայեցէք, կարծեմ թէ ձեզի քիչ մը անհանգիստ ըրի։

—Ոչ։

—Ճմեռ է հիմայ, սըխ նստինք նէ՝ կը տաքնանք։

—Այո՛։

—Եթէ պէօյիւրիւր եղաք՝ կաղաչեմ ըսէք։

—Ոչ, կը պատասխանէ Մելքոն աղան, որ հազիւ կրնայ շունչ առնել։

— Ինչ կայ ինչ չկայ նայինք, Մելքոն աղա։

—Ոչինչ։

— Տունը քննչական են, չօճուխները աղջկ են։

—Խաթըրդ կը հարցունեն։

—Ողջ ըլլան։

Մելքոն աղային ծունկերը կսկսին թմրիլ. քրտինքը ճակտէն կը վազէ. ինչ ընէ, քաղաքավարութիւնը կը պահանջէ որ մեր բարեկամները չվշտացնենք ոչինչ բաներու համար։

—Վայ կիտի Մելքոն աղա վայ, սանկ հէհ... զիրար սիտի տեսնենք եղեր թրամվէյի մէջ, աղբար, բահաթ չնստի՞ս, սանկ ոտքերդ չերկնցնես...

Մելքոն աղան չպատասխաներ, ոտքի կելնէ և իր տեղն բարեկամին կը յանձնէ։

—Ի՞նչ, անհանգիստ եղար։

—Չէ, այսօր շատ նստեցայ տէ, ատոր համար ոտքի վրայ կայնել կուզեմ քիչ մը։

—Սա ուրիշ, ես կարծեցի որ պէօյիւզիւր եղաք։ Էյ, Մելքոն աղա, սա թրթխոման մեր ազգին տունը կը քանդէ կոր, ինչ սիտի ըլլայ ասոր վերջը, քանի կը մտմտամ կոր նէ խելքս կը թռցունեմ կոր։

—Իրաւունք ունիք։

—Բայց այս խնդիրը խիստ կարևոր բան մէ, ատանկ երեսի վրայ ձգուելու խնդիրներէն չէ։

Եւ Մելքոն աղային թևը կը քաշէ ուժով որպէս զի անոր զգայնէ խնդրոյն կարևորութիւնը։

—Այնպէս է, կը պատասխանէ Մելքոն աղան։

—Եղբայր, մեր ազգին մէջ այս բանին կարևորութիւն տուող չկայ, կը յարէ բարեկամն, ոտքերովն Մելքոն աղային ոտքերուն զարնելով։

—Կը հասկնամ կոր աղբար, կը հասկնամ կոր։

—Այնպէս որ թրթխոմա տալու կարողութիւն չունեցող խեղճ աղջիկները տունը մնալու կտիպուին կոր... աս ինչ սարսափելի բան է աղբար, չպատասխանես...

—Ի՞նչ պատասխանեմ...

—Մահու և կենաց խնդիր մ'է այս։

Բարեկամն ամեն խօսելուն կամ ձեռքովը Մելքոն աղային կուրծքին կը զարնէ կամ ոտքովը անոր ոտքերուն վրայ կը կոխէ կամ անդին կը հրէ կամ ասդին կը քաշէ։ Եւ լօսք հասկցնելու այս եղանակն հազուադէպ

չէ մեր ազգին մէջ: Տեսակ մը պերճախօսութիւն որ ունկնդիրները ծեծելու վրայ կը կայանայ:

—Իրաւունք ունիս, ճանըմ, բայց ես ինչ ընեմ: Ըսածդ կը հասկնամ կոր:

—Կը հասկնաս կոր բայց անտարբեր կը կենաս կոր պապամ, կըսէ Գասպար աղան և Մելքոն աղային թևն ուժով կը սեղմէ:

Կառքին մէջ գտնուողները կը խնդան այս տեսարանին վրայ, բայց մեր բարեկամն չհասկնար և կը շարունակէ ծեծել Մելքոն աղան, որուն համբերութիւնը կը հատնի և կառքը Զէյպէրլի-թաշ հասնելուն պէս ինքզինքը կառքէն դուրս կը նետէ:

Ի՞նչ ըներ Մելքոն աղան, կրնա՞ր ըսել բարեկամին որ ըրածն քաղաքավարութեան դէմ էր, անկրթութիւն էր: Ոչ: Քաղաքավարութիւնը բացարձակ կերպով կը դատապարտէ անկիրթին անկիրթ ըսելը, ուստի Մելքոն աղան անկիրթ երևալէն լաւ համարեց ծեծ ուտելը:

Այս տողերը գրողն ալ օր մը այս տեսակ երկու պերճախօսներու մէջտեղը գտնուեցաւ դժբաղտաբար, և մազ մնաց որ ոսկորներն ջարդուբուրդ ըլլային եթէ գթասիրտ մէկն վարպետութեամբ չազատէր զայն:

Բայց այս պերճախօսներէն աւելի սարսափելիները կան:

Պատմենք:

Սեդրաք աղան կոշկակարի մը խանութը կը մտնէ:

—Բարեկամ, կըսէ կոշկակարին, զոյգ մը կոշիկ կուզեմ ապսպրել:

—Շատ աղէկ:

—Կոշիկներուն քիթը նեղ ըլլալու չեն:

—Հիմակուան մօտայէն չէք ուզեր ըսել է:

—Միայն կուզեմ որ ոտքս կոշիկի մէջ կարենայ շարժիլ, նեղ ոտքի ատան չեմ ուզեր, որովհետև նասըր ունիմ:

—Գլխուս վրայ, ձեզի անանկ կոշիկ մը շինեմ որ թէ մօտայի համաձայն ըլլայ և թէ ձեր ոտքերը չսխմեն:

—Եթէ կարենաս գոհ ընել զիս՝ միշտ քու խանութը կուգամ:

—Վստահ եղէք:

Կոշկակարը Սեդրաք աղային ոտքի չափը կառնէ և կհմացնէ թէ քանի մ'օրէն պատրաստ պիտի ըլլան կոշիկները:

Սեդրաք աղան քանի մ'օրէն կերթայ կոշկակարին:

—Պատրաստ են կոշիկներս:

—Այո՛, պատրաստ են:

Կոշկակարին աշակերտը Սեդրաք աղային կը ներկայացնէ կոշիկները։

—Եղբայր, կըսէ Սեդրաք աղան, ասոնք պզտիկ են։

—Ընդհակառակն՝ մեծ են։

—Ասոնց քիթերը նեղ են։

—Չեմ կարծեր, շատ լայն քիթերն այսօր մաքսուլ չեն. կաղաչեմ անգամ մը ձեր ոտքն անցուընէիք սա կոշիկները։

Սեդրաք աղան կը նստի։ Կոշկակարին աշակերտը քառակուսի տախտակ մը կը դնէ Սեդրաք աղային ոտքերուն տակը։ Սեդրաք աղան կը ձեռնարկէ նոր կոշիկներն հագնելու։ Կոշիկները կապստամբին։

—Ոտքդ ուժով կոխէ՛, կը պօռայ կոշկակարն։

—Ոտքի վրայ եղ ու այնպէս կոխէ, կըսէ կոշկակարին քալֆան։

—Ուժով ոտքդ գետինը զարկ, կը խրատէ կոշկակարին աշակերտը։

—Ծօ, սա փոշիէն ցանէ քիչ մը կոշիկներուն մէջ որ Սեդրաք աղային ոտքերը դիւրութեամբ սահին ու մտնեն, կը հրամայէ կոշկակարն պզտիկ աշակերտին։

Հրամանը կը կատարուի։

Կոշիկներն հաստատամիտ են։

—Էօֆ, քրտնեցայ պէ ատամ, կըսէ Սեդրաք աղան երեսը թթուեցնելով, քեզի քառասուն անգամ ապսպրեցինք որ մեծ ըլլան, լայն ըլլան, երկար ըլլան։

—Կերևայ որ ոտքերդ ալ քրտնած են և անոր համար...

—Չէ քուզում, չէ ճանըմ... կոշիկները նեղ են։

—Անգամ մը հագնիս նէ՝ կը բացուին։ Լայն ոտքի ամաններն աւելի կը վնասեն նաալըներուն։

—Չեմ կրնարկոր հագնել։

Կոշկակարն քալֆայովն և աշակերտներովն Սեդրաք աղային օգնելու կերթայ։ Երկու հոգի Սեդրաք աղային թևը կը մըտնեն, կոշկակարը Սեդրաք աղային մէկ ոտքը կը բռնէ և կաշխատի կոշիկին մէջ դնել։ Ամբողջ կոշկակարեան խումբը կը քաջալերէ Սեդրաք աղան.

—Հա, հա, կը մտնայ կոր....

—Քիչ մա՛լ համբերութիւն....

—Քիչ մ՛ալ հաստատամտութիւն....

—Օ՛ն քաջալերուէ....

—Վայ, վայ, վայ....

—Քիչ մը գիմացիր, էֆէնտիմ....

—Անգամ մը մտնայ նէ՝....

—Ոտքդ կոբէին նէ՝ աւելի աղեկ էր....

—Հա, հա, քիչ մնաց....

—Քիչ մալ ճահճ ընես նէ՝ կը լմննայ կերթայ։

—Հոգնեցար նէ՝ քիչ մը հոգնութիւն առ տէ....

—Չեմ ուզեր ալէ ատամ, թող տուէք հանեմ ոտքս, ճիյերս սրզլամըշ կըլլայ կոր....

—Բան մը չէ, կանցնի։

—Հարիւր անգամ ալ ասպսպրեցի որ ես մօտս չեմ ուզեր, ոտքերուս հանգստութիւնը կուզեմ....

—Կոխէ՛ ոտքդ....

—Ի՞նչպէս կոխեմ ճանըմ, չէ՛ք հասկնար կոր որ ոտքերս կերին կոր, կարծես թէ կրակի մէջ կոխած եմ.... Թո՛ղ տուէք, Աստուածնիդ սիրէք, աս ի՞նչ խօսք չհասկցող մարդոց հանդիպեցաք։

—Քիչ մալ զայրէթ ըրէ՛, էֆէնտի։

—Զայրէթնիդ ալ գեռնին տակը անցնի կոշիկնիդ ալ..... Թո՛ղ տուէք ոտքս, վազ անցայ։

—Բարկանալու իրաւունք չունիք, Սեդրաք աղա։

—Չունիմ աղբար, չունիմ, դուք իրաւունք ունիք բարկանալու, թո՛ղ տուէք սա ոտքս քաշեմ։

Կոշկակարն ուժով բռնած է Սեդրաք աղային ոտքէն որուն ինը տասներորդ մասը մտած է կոշիկի մէջ։

—Շատ բծախնդիր էք, Սեդրաք աղա։

Սեդրաք աղան կզգայ թէ գերի բռնուած է, ուստի անձնատուր կըլլայ կոշկակարին որ իւր խումբովը կը յաջողի կոշիկներն անցունել իւր յաճախորդին ոտքերուն։

—Տեսաք ինչպէս աղեկ եղաւ..... ոտքի վրայ կայնէ քիչ մը ՕՀ..... մինչև տուն երթաս նէ՝ ոչ ցաւ մը կը մնայ ոչ բան մը..... սանկ քալէ՛ նայիմ։

—Ի՞նչպէս քալեմ ճանըմ, նասըրներս կը ցաւին կոր..... Հանեցէք սըւոնք։

—Քիչ մը խօսք մտիկ ըրէ՛, Սեդրաք աղա, մինչև տուն գնա, ոտքերդ պիտի վարժուին ու.....

—Քիչ մը լայնկէկ շինէիք նէ՝ չէր ըլլար։

—Ըլլար, Սեդրաք աղաս, չըլլար, ամեն խանութի նամուս ունի, մենք մեր խանութին պատիւը չենք կրնար կոտրել անանկ մեծ, լայն ու տձև կոշիկներ կարելով. ամեն մարդ իր գոլճը գիտէ։

—Աղէկ, աղէկ, ինչ պիտի տանք։

—Ոսկի մը ու մէճիտիյէ մը։

—Սո՛ւտ է։

— Շնորհակալ եմ: Մեզի մի՛ մոռնաք, Սեդրաք աղա:

Սեդրաք աղան այդ կոշիկներով դուրս կելնէ կոշկակարին խանութէն, նասըրներու ցաւէն ամեն քայլափոխին հառաչելով երբեմն ալ արտասուելով: Կգայ վերջապէս թէ չպիտի կրնայ շարունակել ճանբան, զբօսարան մը կը մտնէ, բազմոցի վրայ կը նստի և կոշիկները հանել կուզէ: Չյաջողիր: Սրճարանին սպասաւորը կը կանչէ և կաղաչէ որ կոշիկներն քաշէ: Սպասաւորը բոլոր ուժը կսպառէ, կարելի չէ կոշիկները հանել: Իմաց կը տրուի կոշկակարին որ քալքայիլն ընկերակցութեամբ կը հասնի ու մեծ դժուարութեամբ կը յաջողի ազատել Սեդրաք աղան իւր ոտքերուն ձեռքէն: Սեդրաք աղան կը հագնի հին կոշիկները զրպ կոշկակարի խանութէն հետո առաջ եր և կը հանգստանայ:

— Բնաւ սրխըլի չէք գար կոր Սեդրաք աղա, կըսէ կոշկակարը, ձեւաւոր և ճաշակաւոր բան մը հագնելու համար քիչ մը ակռան սրխմելու է մարդս. ինչ որ է տուէք սա կոշիկները ինձի, վազը ես զանոնք աղուոր խալըպի մը զարնեմ տէ ղրկեմ ձեզի:

— Շատ աղէկ, կը պատասխանէ Սեդրաք աղան ու խահուէ մը խմելուն պէս կը մեկնի:

Հետևեալ օրը Սեդրաք աղան շուկայ կերթայ, ապայէ լաքճիին մը ու լաստիկ մը կը գնէ, կը հագնի ու գործին կերթայ:

Դիտողութիւնները կսկսին.

— Սա Սեդրաք աղան շատ թօհաֆ մարդ է:

— Սպտակ է պարզապէս:

— Տիվանէ ըսէք սըւոր երթայ:

— Ես ալ տեսայ ապա լաքճին մը անցուցեր է ոտքը վրան ալ լաստիկ հագեր է.....

— Խայտառակութիւն է:

— Ինչ մեղքս պահեմ, հետը պտտելու կամչնամ կոր:

— Թող գլուղ մը երթայ նստի, էֆէնտիմ:

— Ատ ոտքերով ընկերութեանց մէջ մըտնել կարելի չէ:

Այս դիտողութիւնները Սեդրաք աղային ականջը կհասնին: Սեդրաք աղան կը համոզուի թէ քաղաքավարութիւնը չը հակառակիր նասըրի, բայց, սարսափելի թշնամի է ապա լաքճիին, Սեդրաք աղան կը սիրտուի հանել լաքճիները և ընդունել մօտալի համաձայն կոշիկներն ու տնոր հարուածներն:

Ծնունդի կամ Զատկի առթիւ բարեկամաց և ազգականաց այցելութիւններ կընդունենք:

Շատ անգամ կը պատահի որ երեք կամ աւելի անձանց այցելութիւնները միանգամայն ընդունիք։

Սովորութիւն ունինք ասոնց խահուէ կամ անուշ կամ օշարակ կամ օղի հրամցնել։

Տանն աղջիկն ափսէ ի ձեռին կը մտնէ սենեակը։

Որո՞ւ հրամցնէ նախ և առաջ։

Բնականաբար ամենէն տարիքոտին։

(Բնականաբար ամենէն հարուստին)։

Աղջիկն կուղղէ իւր քայլերն դէպ ի ճերմակ մազերն, Աբիմելէք աղան։

Աբիմելէք աղան չընդունիր անուշեղէն նախասպատուութիւնը ու,

— Առաջ Գաբրիէլ աղային տուր, կըսէ։

Աղջիկն կը ներկայանայ Գաբրիէլ աղային որ կղրկէ զայն Համբարձում աղային։

Աղջիկը կը տնկուի Համբարձում աղային առջև որ նշանացի Գաբրիէլ աղան ցոյց կուտայ անոր։

Աղջիկը կսկսի ճանբորդութեան, Աբիմելէք աղայէն Գաբրիէլ աղային, Գաբրիէլ աղայէն Համբարձում աղային, Համբարձում աղայէն Աբիմելէք աղային։ Ճանբորդութիւնը կը կրկնուի քսան անգամ, խեղճ աղջկան թևերուն վրայ կար և կարողութիւն չը մնար ափսէն տանելու. այցելուք այս ճանբորդութեան միջոցին յարգանքներ կը փոխանակեն իրարու հետ.

— Կաղաչեմ, առէք։

— Կը խնդրեմ, հրամմեցէք, Գաբրիէլ աղային տուր, աղջիկս։

— Չեմ ընդունիր, Աբիմելէք աղային տար, աղջիկս։

— Ոտքերնիդ պագնեմ, մի ընէք, աղջիկը հոգնեցուցիք, Համբարձում աղային հրամցուր աղջիկս։

— Աստուած չընէ, ես ո՛վ եմ որ ձեզմէ առաջ առնեմ, Գաբրիէլ աղային գնա՛, աղջիկս։

— Չեմ առներ, չեմ առներ, պարապ տեղը մի՛ գար, աղջիկս։

— Աբիմելէք աղան առնելու է նախ և առաջ։

Մոռցանք ըսելու թէ այցելուաց մէջ չորրորդ մ՚ալ կայ որ գաւառու է և ուսումնական խորհրդէն վկայական ալ ունի։

— Կարելի չէ որ ընդունիմ, կը վայլէ ինձի որ ձեզմէ առաջ հրամցուիմ, Համբարձում աղան պէտք է որ . . . . .

— Իմին խօսքո՞ւս կըլլայ, տէր ողորմեա, ճուրճինայի՛ պիտի ելլանք, ամեն բան կարգով կանոնով ըլլալու է, Աբիմելէք աղային տուր

աղջիկս, Աբիմելէք աղան այսօր, Աստուած տայ, երեսուն հազար ոսկւոյ տէր է, ես անոր ծառան ալիլէ չեմ կրնար ըլլալ որ.

— Ա՛տ ինչ պարապ խօսք է, Համբարձում աղա, դուն պատուաւոր մարդ մ'ես . . . . .

— Ա՛տա՛մ, պատուաւորութիւնը ստակով կըլլայ հիմայ, անանկ չէ՞, պատուելի:

— Ա՛նանկ է էֆէնտիմ:

— Գաբրիէլ աղային տուէք անանկ է նէ, ան ալ թաղական է:

— Հոգնեցուցիք աղջիկս, էֆէնտիմ. . . .

— Իրաւ է:

— Մեզք է գաւալլըն:

— Վնաս չունի, վնաս չունի, չհոգնեցայ ես, կը պատասխանէ աղջիկն շունչը կտրած:

Անուշ չ'պիտի առնէք այսօր, հրամմեցէք, կըսէ տան տէրը:

Վերջապէս Աբիմելէք աղան կը հաւանի նախապատուութիւնն ընդունիլ և, երկար պատմութեամբ մը պարզելէ յետոյ այն պատճառներն որոց համար կուզէր ամենէն վերջը ուտել անուշն, կբարեհաճի դգալ մ'անուշ առնելու և աւուր պատշաճի բարեմաղթութիւններն ընելէ յետոյ անուշն ուտելու:

Կարգը Համբարձում աղային է.

— Շնորհաւոր նոր տարի, Կիրակոս աղա:

— Շնորհակալ եմ, կը պատասխանէ տան տէրը:

— Եւ բարի կաղանդ:

— Շնորհակալ եմ:

— Եւ Աստուածայայտնութիւն տեառն մերոյ:

— Ողջ ըլլաք:

— Ուտիք է մեզ ութ օր և անձրևաբեր հողմունք:

— Այո՛:

Համբարձում աղան ալ կը կատարէ իւր պաշտօնն թէ և կը մոռնայ Գերմանիոյ կայսեր գահակալութեան տարեդարձը յիշելու:

Գաբրիէլ աղան դգալն անուշամանի երկընցնելով կսկսի բարեմաղթութեանց:

— Շնորհաւոր նոր տարի և բարի Կաղանդ և Աստուածայայտնութիւն:

— Շնորհակալ եմ:

— Աստուած շատ տարիներու հասցնէ խնդութեամբ:

— Բարեկամօք հանդերձ:

— Աստուած քէտէր չցցունէ:

— Ամէն:

— Աստուած քեաը պէրէքէթ տայ:

— Ամէն:

— Տէր Աստուած ձեր տունը շէն պահէ:

— Ողջ ըլլաք:

— Փեւաներ առնէք, հարսներ առնէք։
— Շնորհակալ եմ։
— Թագերը պսակները պագնէք։
— Շնորհակալ եմ։
— Թոռներ ունենաք։
— Ամուծով։
— Թոռներու թոռներ ունենաք։
— Ամուսած լսէ։
— Թոռներուդ թոռներուն թոռներն տեսնաս։
— Շնորհակալ եմ։
— Հիւանդութիւն և ցաւ չը տեսնաք։
— Ամէն։
— Խոր ծերութեան հասնիք։
— Դուք ալ։ Անուշ ըլլայ, Գաբրիել աղա։
— Շնորհակալ եմ, Կիրակոս աղա, հոգ բռնես ոսկի դառնայ։
— Հրամմեցէք, պատուելի։

Պատուելին պարզ թէմէննահ մ'ընելով հազիւ թէ դգալին կը դպչի, ափսէն աղջկան ձեռքէն կ'իյնայ և պատուելիին վրան գլուխը կ'անուշանայ և կը ջրանայ։

Հիւրերն իրար կանչնին։
— Վախցաը օրիորդ։
— Մի վախնար աղջիկս։
— Գինիի մէջ քիչ մը կրակ մաբեցէք և

թող տուէք որ խմէ։
— Խեղճ աղջիկ։
— Մենք պատճառ եղանք։
— Թևէն արիւն առէք։
— Թաքլաք մը նետել տուէք։
— Ժէռօտէլի բասթիլլներէն տուէք։
— Սինկէրի կարի մեքենայ մը չունիք։
— Վախցաք օրիորդ։
— Չէ, չէ, չվախցայ, բայց կը ցաւիմ որ . . .
— Ցաւելու բան չկայ, օրիորդ, ասանկ օրերը շատ կը պատահին ասանկ փորձանքներ։
— Գնա, հանգստացիր, օրիորդ։

Աղջիկն դուրս կելնէ։ Դիւրին է գուշակել թէ ինչ կըսէ մտքէն։
— Պատուելի, մահանայով տուշ ըրիր հէ...
— Ինչ մը թրջեցաւ վրան։
— Ժէռօտէլի բասթիլլէն քսեցէք վրան։
— Կը չորնայ, կը չորնայ։ Մնաք բարով, պատուելի։
— Երթաք բարով էֆէնտիմ։
— Մնաք բարով պատուելի։
— Երթաք բարով պէյս։
— Կեցէք բարով պատուելի։
— Երթաք բարով էֆէնտիս։

Ա՜հ, աս քաղաքավարութեան ձեռքէն

մեր քաշածը. . . . մանաւանդ դիւստատուներուն քաշածը։

Բայց աս ալ բան մը չէ, աւելի սարսափելիները կան։

Մտիկ ըրէք։

Վաճառական մ'ես։ Եւ ես չեմ մեղադրեր զքեզ վաճառական ըլլալուդ համար, որովհետեւ մեղաւորը դու չես, այլ այն որ զքեզ վաճառականութեան առաջնորդեց։ Չեմ ալ նախատեր զքեզ, այլ, թո՛ղ ներուի ինձ անաչառաբար խօսիլ, կը վարուիմ հետդ այնպէս որպէս պիտի վարուէի քսակահատի մը հետ, այսինքն քեզի հետ գործ ունեցած ժամանակս կը զգուշանամ որ չխաբուիմ, ո՛չ թէ խրատուելով Վովնարկի սա խօսքէն թէ «վաճառականութիւնը խաբէութեան արհեստն է» այլ ունելով անձնական փորձառութեանս որ յանգգնութիւն կուտայ ինձ բարձրաբարբառ խոստովանիլ այսօր թէ հարիւր վաճառականներու մէջ երկու վաճառական ճանչցած եմ միայն որ սուտ չեն խօսիր. . . բայց արի տես որ այս երկու վաճառականներն ալ ընաւ չեն խօսիր։

Վաճառական մ'ես ըսինք և ամչնալու

պատճառ մը չունիս։—Առաւօտուն կանուխ վաճառատունդ կերթաս, որոգայթներդ կը լարես և ամեն բան կը նիւթես որպէս զի չփախցնես որսն որուն կսպասես ժամէ ժամ։ Մեծ վաճառական մ'ես—աւելորդ է ըսել թէ մեծ խաբեբայ մ'ես—ուստի վաճառատանդ մէկ անկիւնը քաշուած, աչերդ կը սևեռես վաճառատանդ դրան ուսկից պիտի գայ որսն։ Քանի մի ժամեր կուգան, կը հոլովին, կը սահին, կանցնին, կերթան և ահա յաճախորդ մը կերևայ դրան առջև։ Անմիջապէս ոտքի կելլես, կը վազես դիմաւորելու յաճախորդդ և բազմոցիդ վրայ բազմեցնելու։ Խահուէ կը հրամցնես իրեն, կը շողոքորթես, կը շոյես զինքն, կը քծնիս իրեն, չափազանց յարգանքներով կը շրջապատես զինքն և մէկ ժամ շարունակ սուտ կը խօսիս։ Գրագիրդ ալ ուրիշ սուտերով հաստատութիւն կուտայ սուտերուդ։

Յաճախորդդ քիչ մը պարապ է, երեք չորս հազար ոսկւոյ գնում մը պիտի ընէ։ Այլ և այլ ապրանաց օրինակներ կուգէ, ցոյց կուտաս գովեստները կարդալով անոնց վրայ, միայն թէ դափնեայ պսակներ չես բոլորեր ապրանացդ ճակտին վրայ։

—Այս ապրանքը հրապարակի վրայ չը-

գտնուիր, մասնաւորապէս մեզի համար ապսպրած ենք։

— Շատ ընտիր ապրանք է, կը յարէ գրագիրդ որուն հետ փոխասաց կըլլաս։

— Սքանչելի ապրանք մ'է, նմանը չկայ։

— Ուր էր թէ քանի մը հազար հակ ունենայինք այս ապրանքէն։

— Ապրանք մ'որու գոյնը չդրջիր։

— Ապրանք մ'որ հազար անգամ խակ եթէ լուացուի չփոխեր իւր գաղափարը։

— Սկզբունքի տէր ապրանք մը։

— Եւ հաստատ սկզբունքի տէր, որովհետեւ բնաւ չպատռիր։

— Հարիւր տարի կրնայ գործածուիլ։

— Ի՞նչ կըսէք տէր իմ. . . Հարիւր տարի. . . Հարիւր չիսուն տարի, երկու հարիւր տարի, երեք հարիւր տարի. . .

Ծիծաղ. — Երբիմ մը կանգնեցէք սա ապրանքին վրայ, ով Հարուստներ. . .։

— Շատ պատուական ապրանք է։

— Եւ ամեն մարդու ալ չենք ցուցներ սա ապրանքը։

— Ձեզ մեր վաճառատան վարժեցնելու նպատակաւ է որ հանեցինք այս ապրանքը։

— Ներեցէք մեզի ձեզի աղաչելու որ չը-

ձէք ուրիշին թէ այս ապրանքը մեր վաճառատունէն առիք։

Ասոր նման հազար ու մէկ խօսքերով վերջապէս կը յաջողիք գու և գրագիրդ հաւնեցնել ապրանքներդ։ Կարգը կուգայ սակարկութեան։

— Վերջնական գին մը պիտի զրուցեմ։

— Մեր էֆէնտիին սովորութիւնն է միշտ վերջնական գին մը զրուցել։

— Սակարկութենէ չեմ ախորժիր։

— Մեր էֆէնտին բնաւ չախորժիր սակարկութենէ։

— Թերևս աղէկ բան մ' ըլլայ սակարկութիւնը, բայց իմ նաթուրալիս հակառակ է։

— Մեր էֆէնտիին նաթուրալին հակառակ է սակարկութիւնը։

— Շատ խօսք չեմ սիրեր։

— Մեր էֆէնտին շատ խօսիլ չսիրեր։

— Ուստի մէկ խօսքով, այս ապրանաց համար պիտի վճարէք երեք հազար ուէթ հարիւր մէկ քառորդ ոսկի և երկու դահեկան։

— Սխալեցաք, էֆէնտի, սխալեցաք, չորս հազար ոսկիի մեզի ապրանք եղած են առնոնք։

— Ի՞նչ կըսես։

— Սխալ հաշիւ ըրիք, էֆէնտիս, սխալ,

կեցիք ցոյց տամ այդ ապրանաց հաշիւներն զորս Եւրոպայէն մեր գործատանէն ընդունած ենք։

Գրագիրն չինծու հաշուեցոյցեր կը բերէ և կը նետէ առջևդ։

Դուն ալ որպէս թէ կը քննես և կը խոստովանիս սխալած ըլլալդ.

— Սխալ հաշիւ եմ ըրեր։

— Զորս հազար հարիւր մեկ քառորդ ոսկի սլիտի ըսէիք։

— Ինչ որ է, անգամ մը բերնէս ելաւ, խօսքս ետ չեմ առներ ես։

Գրագիրը բարկանալ կը կեղծէ և իր գրասեղանին առջև կերթայ քթին տակէն մըրմռալու.

— Երեք հարիւր ոսկի վնասել խօսքն ետ չառնելու համար։

— Այո՛, բերնէս ելաւ, կը վճարէք այդ գումարն և կառնէք ապրանքները։

— Մեզի պէս ապուշներն ամեն օր կը խաբեն ասանկ. եթէ ես այս վաճառատան մէջ գրագիր չըլլայի միշտ հոս պիտի գայի ապրանք գնելու, կը մրմռայ գրագիրը։

— Էֆէնտի, կը պատասխանէ յաճախորդը, ես ալ վերջնական գին մը պիտի տամ, այն ապրանաց համար երեք հազար եօթը հարիւր քսան ոսկի պիտի վճարեմ։

Որսը բռնուեցաւ։ Հինգ հարիւր ոսկի կը շահիս, կուրախանաս յաղթանակիդ վրայ, բայց անմիջական հաւանութեան մը գայթակղութիւն պատճառելու հաւանականութիւնը մէկ կողմէ և քանի մ՚ոսկի աւելի վերցնելու անգթութիւնը միւս կողմէն կը հարկադրեն զքեզ զարմացական եղանակաւ մը պատասխանել յաճախորդիդ,

— Տղա՛յ ես, աղբար, ապրանքը չճանչցար . . .

— Այդ ապրանքն ամեն մարդու հանելու չէ, կը մրմռայ գրագիրն։

— Ներեցէք, մարդ խաբելու համար նըստած չենք հոս։

— Քսան ոսկի ևս տամ, կըսէ յաճախորդը։

— Քսան ոսկիի խօսքը կըլլայ . . . կուզէք նէ տարէք ապրանքներն և բարև մը մի՛ վճարէք. բայց խնդիրն անոր վրայ չէ, ապրանքին արժէքը տալու է։

— Տասն ոսկի աւելի տամ։

Հասած է ժամն համաձայնութիւն գոյացնելու և ոսկիներն առնելու. հետևապէս կը սկսիս կարճ բայց ազդու ատենաբանութեան մ՚որով կ՚ընդունիս ինչ ինչ զիջումներ ընելու, և ահա ճիշտ այս միջոցին կարճ բայց ազդու մարդ մը կը մտնէ վաճառատունդ.

—Քրիստոս յարեաւ ի մեռելոց։
—Օրհնեալ է յարութիւն Քրիստոսի։
—Ի՞նչպէս էք, աղէկ էք։
—Փառք Աստուծոյ, Ենովք աղա։
—Տիկինը ինչպէս է։
—Աղէկ է։
—Օրիորդներն աղէկ են։
—Աղէկ են։
—Ողջ ըլլան. տղադ ինչպէս է։
—Շատ աղէկ է։
—Մնայրդ։
—Դէշ չէ։
—Մեծ մնայրդ։
—Հանգիստ է։
—Փեսան ինչ կընէ։
—Ի՛նչ ընէ։
—Զեզի՞ է։
—Չէ։
—Դուք փեսին տո՞ւնն էք։
—Չէ։
—Ո՞ւր էք հապա։
—Մեր տունը։
—Շատ աղէկ, շատ աղէկ. . . . . Խոհուէ մը ապսպրել տայիր ինձի, որովհետև հոգնած եմ։
—Շատ աղէկ։

—Ձե՞ս ըսեր մեր պզտիկ շունը եավրուլամիշ ըրաւ երէկ գիշեր։
—Կ՛ընէ եա։
—Մէկ հատը ձեզի պիտի տանք։
—Շնորհակալ եմ։
—Բայց քիչ մը մեծնան տէ անանկ։
—Շատ լաւ։

Յաճախորդդ մեկնելու շարժումներ կընէ. նշանացի կը պատասխանես իրեն որ քիչ մը համբերէ։ Կը բարկանաս, բայց քաղաքավարութիւնը չներեր որ Ենովք աղան վռնտես,

—Ի՞նչ ալ աղւորիկ լակոտներ են։
—Այո՛։
—Սա պիտի հարցնէի ձեզի թէ, ինչպէս մեծցնելու է ասոնք։ Մայրերնին տկար ու հիւանդոտ է, կաթ չունի . . . . տուներէն ըսին որ *պիպերոն* առնենք ու անով կաթ տանք։
—Այո՛։
—Կըլլա՞յ մի։
—Չիյտեմ։
—Ձեր թաղը սանկ շուն մը չկա՞յ որ գայ մեզի մնայ ու սա լակոտները պէսպէսիլ ընէ։ Կուզում, կաղաչեմ, աշխատինք ու ազատենք սա խեղճերը . . . . *պիպերոնի* խելքս չպառակիը խմին։ Ասդին անդին հարցնէիք ու փընտռէիք ասանկ շուն մը . . . .

—Շատ լաւ, կընայինք։

—Հիմա նայէինք։

—Հիմա գործ ունիմ, անկարելի է։

—Աս ալ գործ է, սէզլաղ է։

—Գլուխս քերելու ատեն չունիմ այսօր։

—Ե՞րբ կը նայիք։

—Սոխլողական գործեր ունիմ, երբ նայելիքս անգամ որոշելու ժամանակ չունիմ։

—Ժամանակ անցունելու չի գար, անանկ բան մ'է որ....

—Գործ ունիմ, Ենովք աղա։

—Անանկ բան մ'է որ ուշացնելու չգար... մէկ հատը քեզի պիտի ըլլայ։

—Քառորդէ մը կուգամ, կըսէ յաճախորդն ու վաճառատունէն դուրս կելնէ։

—Էօֆ, էօֆ, էօֆ, կը հառաչես ինքիրմէդ։

—Լակոտներն անանկ ալ սատանայ են որ տեսնելու բան է։

—Այ՛ն։

—Ուրեմն գարար տանք ու լմնցնենք։

—Այ՛ն։

—Պիպըրոն չըլլար։

—Չըլլար։

—Տանտու շուն մը գտնելու է։

—Այ՛ն։

—Ուրիշ ճար չկայ։

—Չկայ։

—Կա՛յ մի եա։

—Չկայ։

—Չէ, թէ որ կայ նէ՝ ըսէ։

—Չկայ, Ենովք աղա, չկայ, չկայ, չկայ։

—Բարկացա՞ք։

—Չը բարկացայ, բայց...

—Բարկանալու իրաւունք չունիք, ես ձեր սպասաւորը չեմ, ձեզմէ շահ մ'ալ չեմ ակնկալեր, խահուէ մը խմեցի կուզէք նէ ա-նոր ալ բարան կուտամ հօշ կէլտին, սէֆա կէլտին։

—Չէ....

—Գիտնալով որ շուներէն կախորժիս, ուզեցի քեզի շուն մը հէտիւէ ընել, դուն շնորհակալ ըլլալու տեղ, օտապաշըլի թավըր կը բռնես ինձի։

—Չէ, Ենովք աղա։

—Հէր քուշուն էթի եէնմէզ, աս ալ սորվէ՝ չես գիտեր նէ։

Ենովք աղան բարկութեամբ կը մեկնի։

Դուն ալ յաճախորդիդ դարձին կը սպասես։

Երեք ժամէն եաքը յաճախորդդ կուգայ։

—Այսօր ստակ չունիմ, քանի մ'օրէն պիտի գամ ապրանքներն առնելու, մնաք բարով։

—Եկո՛ւր, ո՛ւր կերթաք... խօսք մ'ու-նիմ... վայրկեան մը... ինձի նայէ... աղա... էֆէնտի... բարեկամ... չգա՞ս... եկուր տէ, դարձեալ գնա... չենք ուտեր քեզի...

Խե՞նդ է որ ետ դառնայ։

Կզգաս դժբախտաբար թէ յաճախորդդ ուրիշ վաճառականի մը հետ համաձայնած է աւելի գոհացուցիչ պայմաններով։ Ինչ մը գրագրիդ դէմ կը բարկանաս և յետոյ կսկսիս հայհոյութիւններով փաթթել Ենովք աղային գլուխը։

Դառնանք այժմ ուրիշ տեսարանի մը։

—Կը ճանաչէ՞ք Բարթողիմէոս աղան։

Զարմանալի մարդ մ'է։

Դիցուք թէ առաւօտ մը գործիդ գլուխը գտնուելու համար վազելով կ'երթաս խանութը բանալու։ Մարդ մը կ'եկնէ դէմդ, մէկ քիլօմէթրօ հեռաւորութենէն կը բարևէ զքեզ, թևդ կը մտնէ և կըսէ.

—Ես ալ քեզի տեսնել կուզէի, սանկ քիչ մը երկննանք, խօսելիք ունիմ քեզի։

Այդ մարդն է ահա Բարթողիմէոս աղան։

(Խօսքը մէջերնիս մնայ, Բարթողիմէոս աղան չիմանայ)։

Բարթողիմէոս աղան այնքան քայլ կառնէ քեզի հետ որքան որ պէտք է որպիսութիւնդ հարցնելու համար, և ահա խօսքի կը բռնուի ուրիշ բարեկամի մը հետ որուն կը հանդիպի։

—Լսած կերպովդ ըրի բայց չյաջողեցայ։

—Անպատճառ սխալ մ'ըրած ըլլալու ես։

—Ոչ, ձուկը խորովեցի և աղով ու լիմոնով պատրաստուած համեմի մէջ դրի, անհամ բան մ'եղաւ։

—Զարմանալի բան։

—Կ'աղաչեմ որ օր մը գաս ու քու ձեռքովդ պատրաստես, տիկինն ալ հետդ բերի, նստինք ու քիչ մը ժամանակ անցուննենք։ Տիկինն ինչպէս է, աղէկ է։

—Շատ աղէկ է։

—Յաւակապէս բարև կընեմ։

—Գլխուս վրայ։

—Ե՞րբ պիտի խալսի։

—Սմխէ մը, եթէ Աստուած կամենայ։

—Մանչ կը նմանի։

—Յայտնի չէ։

—Մանչ է առաջ Աստուած։ Տիկնոջդ ըսէր չը նստի, միշտ շարժի, քալէ ու քալէ։

—Շնորհակալ եմ, մնաք բարով։

Բարթողիմէոս աղան նորէն քեզի կը դառ-

նայ և որպէսզի թիւնդ դարձեալ հարցնելէն վերջը մսավաճառի մը խանութը կը մտնէ.

—Այս վերջին անգամուան միսդ ուտուելու բան չէր շիտակը։

—Սմենէն պատուական միսէն տուի։

—Սխալ է. տիկինն ըսաւ թէ այս անգամուան միսն գէշ ու անհամ էր։ Կը խնդրեմ որ ուրիշ անգամ քիչ մ'ուշադրութիւն ընես, ես քուկին քսան տարուան յաճախորդդ եմ և չվայլեր որ գէշ միսն ինձի տաս, որովհետև ես կանխիկ կը վճարեմ միշտ։

—Գալ անգամ աւելի ուշադրութիւն կընեմ։

Բարթողիմէոս աղան վերստին քեզի կը դառնայ։

—Ի՞նչ կայ, ինչ չկայ նայինք, չխօսիս....

Եւ ահա երկար հասակով մարդ մը կելնէ դէմն, որուն հետ կսկսի խօսակցիլ։

—Տակաւին չմոռցայ, կըսէ, այն գիշերուան զբօսանքը։

—Ես ալ չմոռցայ։

—Գարեջուրն պատուական էր։

—Այո՛։

—Ծանսլօնն ալ համով էր։

—Ընտիր։

—Քսան բաժակ խմեցի այն գիշերը։

—Անուշ ըլլայ։

—Գալ շաբթու նորէն միանանք գիշեր մը Ֆիլիբի խանութը։

—Միանանք։ Մնաք բարով։

—Մէզէն առաջուց պատրաստենք սակայն։

—Կըլլայ։ Մնաք բարով։

—Բայց օտարական չգտնուի մէջերնիս։

—Շատ աղէկ։ Մնաք բարով։

—Մենք մեզի ըլլանք։

—Այո՛։ Մնաք բարով։

—Բազմութիւն ըլլայ նէ՝ համը չելլար։

—Անանկ է—Մնաք բարով։

—Տեսնուինք։

Բարթողիմէոս աղան խօսքը ձեզի կուղղէ վերստին։

—Ի՞նչ կընես կոր նայինք։

—Ոչինչ։

—Բնաւ չես երևար, եղբայր. անոր ասոր կը հարցնեմ քեզի համար ու....

Այս միջոցին տիկին մը կը տեսնէ յանկարծ։

—Ի՞նչպէս էք տիկին, աղէկ էք։

—Փառք Աստուծոյ Բարթողիմէոս աղա, հրամանքնիդ ընտո՞ր էք։

—Սանկ նանկ։ Ընտո՞ր ըրիք գլխարկը։

—Ո՞ր գլխարկը։

—Անցեալ շաբթու գլխարկ մը կը սակարկէիր կոր, հարիւր քսանի չտուա՛ւ։

—Ինտո՞ր ալ միտքդ կը մնայ, Բարթողիմէոս աղա, իննըսունի առինք։

—Աղէկ գլխարկ էր սակայն. ձեզի շատ աղէկ վայլեց, տիկին, աղջիկ դարձաք։

—Թօհաֆ ես Բարթողիմէոս աղա, աղջիկումիւնս մնացեր է։

—Ես քեզի հազար աղջիկի չեմ փոխեր։

—Տէր ողորմեա։

—Տուննն ինտո՞ր են, աղէկ են, աղաղ ինչ կընէ, կ'ընէ առաջուան պէս կերակուրն ուտեուն պէս կեր թայ կը պառկի։

—Ի՞նչ ընէ, հոգնած հոգնած կուգայ։

—Բարև ըրէ։

—Շատ աղէկ։

—Տեսնու՞նք։

—Գլխուս վրայ։ Մնաք բարով։

—Երթաք բարով։

Բարթողիմէոս աղան խօսքը ձեզի ուզղելո՞վ

—Էյ զրուցէ նայինք։

—Ի՛նչ զրուցեմ . . . .

—Օ օ օ օ օ օ օ օ, փառք տիրոջ որ տեսնուեցանք, ո՛ւր էք աղբար ո՛ւր էք, կը հարցնէ Բարթողիմէոս աղան եօթանասունոց մէկու մը։

—Հոս եմ։

—Համաձայնեցա՞ք հետը։

—Համաձայնելու մօտ ենք։

—Համաձայնեցէք, համաձայնեցէք, անուշ տեղը կապեցէ՛ք, հինգ վար հինգ վեր լմնցուցէք գործը։

—Իմ միտքս ալ անանկ է։

Գործ ունիս, կ'ուզես բաժնուիլ Բարթողիմէոս աղայէն և խանութդ երթալ. Բարթողիմէոս աղան բռնած է ձեռքէդ։

—Ինձի հրաման, Բարթողիմէոս աղա։

Մէկ տեղ կերթանք հիմայ. սա խօսքս լմնցնեմ. լսելիք ունիմ քեզի։ Տահա ինտո՞ր ես նայինք . . . .

—Սանկ նանկ կերթանք կոր։

Քանի մը քայլ ևս կառնեն Բարթողիմէոս աղային հետ և ահա սրճարանի մը մէջ նըստող մարդու մը կուզուի։

—Բարև, տիրացո՛ւ։

—Ծառայ եմ։

—Շատ ուրախացայ, շատ ուրախացայ։

—Շնորհակալ եմ։

—Թեզմէ աղէկը պիտի գտնայինք։

—Ողջ եղէք։

—Մեզի ալ քեզի պէս մէկը պէտք է։

—Երախտագէտ եմ։

—Ձեռնադրութիւնն ըրը պիտի ըլլայ։

—Ամիսկ մը։

—Ամբան ինչ է, գալ շաբթու ձեռնադրուէ, լմննայ երթայ։ Անունդ պիտի փոխես։

—Այո՛։

—Ի՞նչ պիտի դնես։

—Ամբակում։

—Շատ յարմար անուն մ'է. ծառայ եմ Տէր Ամբակում։

—Երթաք բարով։

Բարթողիմէոս աղան այսպէս քու օձիքէդ բռնելով քեզ կը տանի մինչև հոն ուր պիտի երթար։ Իւր երթալիք տեղը հասնելուն պէս,

—Ձես խօսիր կոր, աղբար, կըսէ քեզի։

—Ի՞նչ խօսիմ։

—Ուրիշ օր մը երկար բարակ տեսնուինք, սանկ խօսինք։ Մնաք բարով. տեսնուինք սակայն։

—Երթաք բարով։

—Ըսելիք ունիմ քեզի։

—Շատ լաւ։

Կը բարկանաս, բայց քաղաքավարութիւնը կարգիլէ քեզի երեսել իրեն անկրթութիւնն։ Կերթաս խանութէդ կը բանաս և դուռ

ձերդ նոյն օրը ձախորդ կերթան։ Կը յիշե՞ք օր մը ուր բարկացած ըլլաք և յաջողութիւն ունեցած ըլլաք։

Ես չեմ յիշեր։

Այսու ամենայնիւ Բարթողիմէոս աղան ալ կը մարսուի, անանկ անմարսելի բաներ կան որոց պատմութիւնն իսկ սոսկում կը պատճառէ մարդուս։

Քիչ մը համբերեցէք։

—Գամիկ աղա, այս իրիկուն կերակուրը մէկտեղ ուտեն՛ք։

—Շնորհակալ եմ, Մարկոս աղա, բայց չեմ կրնար գալ որովհետև ուրիշ տուն մը հրաւիրուած եմ։

—Կաղաչեմ։

—Կը խնդրեմ։

—Խօսքս մի՞ կոտրեր։

—Մի ըներ։

—Չէ մի՛ ըսեր։

—Մի ստիպեր։

—Ի՞նչ կըլլայ, մէկտեղ ժամանակ կանցունենք քիչ մը։

—Աղէկ, բայց...

—Բայցս ալ ի՞նչ է, երթանք։

—Որովհետև այսչափ կտիպես կոր, ես ալ չեմ մերժեր. երթանք։

—Կեցցես Գամիկ աղա, շնորհակալ եմ։

—Ես ալ շնորհակալ եմ։

Այս խօսակցութիւնը տեղի կունենար Բերա մեծ փողոց գինետան մ'առջև։

Մարկոս աղան հրաւէրն ընդունել տալուն պէս բարեկամին ձեռքէն բռնեց և գինետունը տարաւ։

—Մաթիւքա կը խմէք։

—Ո՛չ։

—Անանկ է նէ տիւզ կը գործածէք։

—Ոչ։

—Րհմ։

—Ոչ։

—Ըսել է թէ գոնեաք կը խմէք։

—Ոչ։

—Ի՞նչ կը խմէք ուրեմն։

—Ոչինչ. չիյտէք, քանի մը տարի կայ որ ես ըմպելիք չեմ գործածեր։

—Ըմպելիք չե՞ս գործածեր։

—Ոչ։

—Ոաքդ պագնեմ։

—Ոչ։

—Իրա՞ւ կըսես։

—Ինչո՞ւ սուտ խօսիմ։

—Աստուածդ սիրես։

—Չեմ խմեր։

—Կատաղ կըննես հետս։

—Ի՞նչ հարկ կայ կատակ ընելու։

—Հիմա մասթիքա չե՞ս խմեր դուն։

—Ոչ։

—Տիւզ։

—Ոչ։

—Րհմ,

—Ոչ։

—Գոնեաք։

—Ոչ։

—Ինչո՞ւ կապրիսկոր ուրեմն, կը պօռայ յաճախորդներէն մին լեցնելով գաւաթը։

—Կը խմէ, կը խմէ, կատակ կընէ կոր, կը պատասխանէ Մարկոս աղան։

—Չեմ խմեր, Մարկոս աղա։

—Ամօթ է աղբար, չխմել կըլլա՛յ, լաւսուճ բան է, նստողները վրանուս խնդացնեն՛ք սիտի։

—Սովորութիւն չունիմ, եղբայր, ինչո՞ւ կը սոիպէք։

—Կնիկ ես ք'նչ ես պէ մարդ, օղին չըխմուիր կըսէ մին։

—Բերնին համը ք'նչ գիտէ անիկայ, կը յարէ ոմն։

—Պարզ մարդ մ'է կըսէ երրորդ մը։

—Ձգնաւոր, կը պօռայ ուրիշ մը։

—Հա, հա, հա, օղի չխմեր եղեր, վայ, ապուշ վայ, կը թոթովէ գինեմոլ մը խնդալով։

—Կը խնդրեմ, Գամիկ աղա, վերջացնենք սա խաղը, կըսէ Մարկոս աղան։

—Ի՞նչ ընեմ։

—Գաւաթ մը միայն խմէ։ Մեզի շիշ մը մասթիքա բերէք։

—Գաւաթ մը կը խմեմ խաթերդ համար։

—Շնորհակալ եմ. ժամանակին յարմարելու է, չխմողի վրայ կը խնդան հոս, թող որ չխմելն ալ պաղ բան մ'է։

—Շատ աղէկ։

—Հրամեցէք։

—Կենդանութիւն։

—Անուշ։

Գամիկ աղան կսպիտուի քանի մը գաւաթ ևս խմել գայթակղութիւն չպատճառելու համար արբեցողաց մէջ։

Ժամը տասներկուքին կը մօտենայ։ Գամիկ աղան անօթի է, ամեն երեկոյ սովորած է ընթրել առ առաւելն ժամը կէսին։

—Ելլենք, Մարկոս աղա, եթէ կը հաճիք, կըսէ Գամիկ աղան։

—Դեռ կանուխ է։

—Տասներկուքին մօտեցաւ։

—Առաջը չիյտեմ. միսաֆիր էվ սահիպինին գուզուսու տուր։

—Գիտեմ, բայց...

—Իմ կրտաս չմնցաւ դեռ։ Ձիշտ երկու շիշ պիտի ըլլայ։

—Շատ աղէկ։

Մարկոս աղան կը շարունակէ իւր *կըտան* և Գամիկ աղան իւր անօթութիւնը։

—Ժամը մինչև քանին պիտի նստինք հոս, Մարկոս աղա։

—Ինչո՞ւ կաճապարես կոր բարեկամ, նըստինք, խօսինք, տուն երթանք ի՞նչ ընենք հիմա. այս ատեն կերակուր կուտուի, անասուններըը կուտեն հիմայ... ի՞նչ... անօթի ես դուն։

—Չէ, չէ, բնաւ չէ։

—Եթէ անօթի ես երթանք։

—Չէ, այս ատեն կերակուր կուտուի։

—Շիտակ զրուցէ, կաղաչեմ, ես կուզեմ որ էլլենմիշ ըլլաս դուն, ֆէրահլանմիշ ըլլաս... չէ՞ նէ, ի՞նչ հասկցայ... ես կուզեմ որ հիւրս քէյֆլենմիշ ըլլայ... երթանք թէ որ անօթի ես . . . ։

—Չէ, չէ, բնաւ չէ։

—Կը կրկնեմ, եթէ անօթի ես երթանք։

—Չէ, այս առեն կերակուր կուտուէ։

—Կը կրկնեմ չիտակ գրուցէ, կապչեմ, ես կուզեմ որ էյլէնմիշ ըլլաս դուն, ֆէրահ-լանմիշ ըլլաս, չէնէ, ինչ հաակցայ . . ես կու-զեմ որ հիւրս քէյֆլէնմիշ ըլլայ, երթանք թէ որ անօթի ես։

—Անօթի չեմ։

—Խօսէ, ուրեմն, բան մը պատմէ, աբ-ձանի պէս ինչո՞ւ մունջ կեցեր ես։ Կենդանու-թիւն։

—Անուշ անմահութիւն։

—Հատ մ'ալ քեզի տամ։

—Չէ, գլուխս կը դառնայ կոր։

—Խօսէ նայիմ։ Կենդանութիւն։

—Անուշ։

—Գործ մ'ունէիր նէ ինչ ըրիր ան։

—Ո՞ր գործը։

—Որն ըլլայ նէ ըլլայ, գործ մ'ըլլայ տէ, մէրամ ժամանակ անցունել չէ մի։

—Անանկ է եա։

—Չխօսիս աղբար. գիշերներն էնչպէս ժամանակ կանցունէք կոր, ցերեկներն ինչ կընէք կոր, առտուները ինչով կըզբաղիք կոր։

—(Մնէոսէ) Անօթութենէ մարելիք կու-գայ կոր վրաս։

—Ինչպէ՞ս եղաւ նայինք այդ գործը։

—Մելքոնի՞ն գործը։

—Հա Մելքոնին գործը (Մնէոսէ) պարէ գիտնա՞մ. . .

—Մելքոնը յանցաւոր էր այդ գործին մէջ (Մնէոսէ) ժամ մ'առաջ երթալինք ու սեղան նստեինք։

—Իրա՞ւ կըսես, վայ, անպիտան, վայ, վայ, Մելքոնէն չէի յուսար (Մնէոսէ)—պարէ ճանչ-նա՞մ։

—Զար տղայ է։

—Անպիտան, պատմէ նայինք։

—Երկար է պատմութիւնը։ (Մնէոսէ) Գայլի մը պէս անօթի եմ։

—Թող երկար ըլլայ ատամ (Մնէոսէ) Սը-ւիկայ քիչ մը խօսիլ տամ որ բացուի, կը նե-ղանայ կոր գավալը մարդը։

—Հիմա չեմ կրնար պատմել (Մնէոսէ) Անօթի փորանց։

—Կենդանութիւն անանկ է նէ։

—Անուշ։ Ժամը մէկ է։

—Շատ աղէկ, կերթանք։ Սա հաշիւս մաքրեմ։

Մարկոս աղան հաշիւը մաքրելու կը զբաղի. Գամիկ աղան ինքզինքը գինետունէն դուրս կը նետէ և փողոցին մէջ կսպասէ Մարկոս աղային որ վերջին գաւաթները կը խմէ մի քան մի-ոջէ։

Գամիկ աղան քառորդի մը չափ կսպասէ փողոցին մէջ և յետոյ գինետան սեմին վրայ կելնէ ու կը կանչէ Մարկոս աղան։

—Մարկոս աղա, ուշ մնացինք։

—Կուգամ կոր։

—Գամիկ աղան քառորդ մ'ալ կսպասէ. համբերութիւնը հատնելու վրայ է, կուզէ մեկնիլ բայց քաղաքավարութիւնը չը թողուր։ Ուստի նորէն կը կանչէ։

—Մարկոս աղա, Մարկոս աղա, երթանք։

—Հիմա։

Գինովներուն հիմայն առ նուազն քառորդ ժամ է։

—Մարկոս աղա, երկար ըրիր։

—Եկայ։

Գինովներուն *եկայն ալիտի զամ է*։

—Մարկոս աղա։

—Կաղաչեմ, քիչ մը . . . ներս եկուր մէկտեղ ելլենք։

—Չեմ գար։

—Եկուր։

—Ոչ։

—Կը բարկանամ։

—Բայց պիտի երթանք։

—Այո։

—Ահա եկայ։

—Կարծեմ քեզի սպասուցի քիչ մը։

—Վնաս չունի։

—Քեզի տեսայ, չիյտես որչափ գոհ եղայ, այս իրիկուն քէյֆս քեզի պարտական եմ. ոտքի վրայ հատ մը կը տնկեմ։

—Չէ, երթանք։

—Շատ աղէկ, երթանք։ Կենդանութիւն։

—Անուշ։ Երթանք։

—Այո. երթանք։

Երկու բարեկամներն ճամբայ կելնեն և քանի մը փողոց գառնալէն յետոյ տուն կը հասնին։

—Վայ, Գամիկ աղա, հրամմեցէք, ըսելով հիւրը վեր կը հրամցնէ Մարկոս աղային տիկինն որ խնամումերես և քիչ մ'ալ—սիրտը չվիրաւորուի—շատախօս է։

Գամիկ աղան հիւր բերի, տիկին։

—Շատ աղէկ ըրիր, վայ Գամիկ աղա վայ։

—Իարի եկաք կըսեն Մարկոս աղային աղջիկներն Գամիկ աղային ու անոր ձեռքը կը թօթուեն։

Գամիկ աղան աչքերով սեղան կը վնտռէ։

—Վայ Գամիկ աղա վայ, է տահա ինտոր ես նայինք։

—Փառք Աստուծոյ, տիկին, դուք ինտոր էք։

— Ձեզի տեսանք աւելի աղէկ եղանք, վայ Գամիկ աղա վայ, դուն ալ հոս պիտի գաս եղեր։

— Սա բախըլի թէքսին շակեցէք, կը հրամայէ Մարկոս աղան։

— Վայ Գամիկ աղա վայ, բնաւ մտքես չէր անցներ որ Գամիկ աղան մեզի հիւր պիտի գայ այս գիշեր, ո՛ր հովը փչեց ասանկ, վայ Գամիկ աղա վայ, էյ ինտոր էք նայինք, ինչ կընէք կոր, շիտակը հաւատալիքս չգար կոր որ դուք հոս էք, վայ Գամիկ աղա վայ . . . էյ խօսէ նայինք . . . մեզի չտեսնելէն ի վեր ինչպէս ժամանակ կանցուննէք կոր, աֆէրիմ Մարկոս աղա, շատ աղէկ ըրեր ես որ Գամիկ աղան բերեր ես. վայ Գամիկ աղա վայ։ Գամիկ աղային օղի մը տուէք, շատ բան, շատ բան, վայ, Գամիկ աղա վայ, մեզի տեսնալ պիտի գաս եղեր աս գիշեր, որո՛ւ մտքէն կանցնէր, աֆէրիմ Գամիկ աղաս . . . օղի մը տուէք, աղջիկներ։

— Օղի չեմ խմեր։

— Հատ մը խմէ, կըսէ Մարկոս աղան։

— Չէ Մարկոս աղա։

— Վայ Գամիկ աղա վայ . . . տահա ինտոր էք նայինք, չօլուխ չօճուխը ինչպէս է . . .

— Աղէկ են։

— Աղէկ ըլլան, վայ Գամիկ աղա վայ։

— Գամիկ աղա, կըսէ Մարկոս աղան, դուն մեր թէքլիֆսիզ հիւրն ես. մեզի մի նայիր, ե-թէ անօթի ես, ըսէ, ուտենք, մեզի համար հոգ չէ։

— Քա ճանըմ կեցի՛ հելէ քիչ մը երեսը տեսնանք, ան ալ հանգստանայ քիչ մը ու վերջը կուտենք, Աստուծոյ տուածէն հարկաւ բան մը պիտի գտնենք ուտելու, անօթի չպիտի մնանք եա. ամա ինչ ընենք, Գամիկ աղան կերակուրներուս չպիտի հաւնի եղեր, միսաֆիր ումտուդուննու եէմեզ պուլտուդուննու եեր, հա, հա, հա, անանկ չէ մի. ամա Գամիկ աղա, շիտակը զրուցէ, դուն շիտակը խօսող մարդ մ'ես, հա, հա, հա, վայ Գամիկ աղա վայ։ Է վայ, Գամիկ աղա, վայ, Գամիկ աղան եապանճի չէ քի վախնամ որ երթայ ուրիշ տուները մեր կերակուրը աւրէ. Գամիկ աղան թէքլիֆսիզ է, այսօր չպիտի ճանչնանք զիրար եա, ոտքդ պագնեմ, Գամիկ աղա, իրաւունք չունիմ մի ա-մա . . . ասանկ հէհ Գամիկ աղա, այս գիշեր հոս պիտի գաս եղեր, բարի եկար, հազար բարի, ամեն օր հրամմէ, մեր դուռը բաց է, է տահա ինտոր էք նայինք, ինչ կայ ինչ չիկայ նայինք, դրացիններնիդ ինչպէս են, Եպրոս հանըմը ինչպէս է, Մաքրուհի հանըմը նշանուե-

ցաւ մի . . . Թորոս աղան գործ մը գտաւ մի . . . հաւերը մորթեցիր մի, որ մէկը հարցնեմ չիյտեմ քի, քեզի տեսայ նէ կարծես քի գանձ մը գտայ, վայ Գամիկ աղա վայ, այս գիշեր պիտի գաս եղեր. ինչու՞ համար օղի չես խմեր կոր Գամիկ աղա . . . մի խմեր, ես զօր չեմ ըներ, ինտոր կուզես նէ անանկ ըրէ, քեֆդ նայէ, սանկ հանգիստ նստէ, կաղաչեմ, կըռնակդ բարձին տուր . . . կուզես նէ հանուէ, էնթարի մը բերեն, բասուճ բերեն . . . ասանկ հա՛, վայ Գամիկ աղա վայ, էհ ապրիս, ողջ մնաս:

—Կնիկ, թող չես տար որ քիչ մ'ալ ես խօսիմ:

—Տէր ողորմեա, բերանդ ով բռնած է . . . վայ Գամիկ աղա վայ, շատոնց է տեսած չունիմ տէ ուրախութենէս ինչ ընելիքս չեմ գիտեր կոր . . . անօթի ես նէ՝ նստինք սեղան:

—Գէշ չըլլար:

Գամիկ աղան երկար շունչ մը կառնէ:

—Աղջիկներ, պրիզօլան կրակի վրայ դըրէք, ձուկն ալ տապկեցէք . . . :

—Օհ օհ օհ, բաւ ինքն իրեն Գամիկ աղան, ասկից վերջը կերակուր պիտի եփուի ու պիտի ուտենք:

—Վայ Գամիկ աղա վայ, մինչև որ կերակուրը պատրաստուի, կրնաք քանի մը գաւաթ օղի խմել, ախորժակնիդ կը բացուի:

—Շնորհակալ եմ, Մարկոս աղան թող խմէ:

—Պրիզօլան հիմա կըլլայ: Հիչ չպիտի մոռնամ այս գիշերուանը. վայ Գամիկ աղա վայ:

Սեղանի զանգակը կը զարնէ:

Կը ցատկէ Գամիկ աղան և ճաշի սենեակը կիջնէ: Չմոռնանք հոս յիշել թէ հարբուխը Գամիկ աղային ակռայներուն երեք քառորդը յափշտակած է:

—Պրիզօլայի սա կտորն առէք, Գամիկ աղա, կըսէ Մարկոս աղան:

Գամիկ աղան կառնէ միսն, և սպառազինուելով դանակով ու պատառաքաղով իր բոլոր ուժովն կաշխատի յօշոտել միսն: Դանակը չկտրեր. ակռայներն որ արդէն կորուսած են իրենց մեծամասնութիւնն, կարողութիւն չունին կտրելու. Գամիկ աղային անօթութեան վրայ բարկութիւնն ալ կը բարդուի, և սակայն քաղաքավարութիւնը կը պահանջէ որ մսի խոշոր կտորներն առանց կոտորակելու կլլէ, և ցամաք հացով փորը կըզատացնելու աշխատի:

—Գամիկ աղաս, պրիզօլայէն չէք ախորժիր, կը հարցնէ տիկինը:

—Շատ կախորժիմ, կուտեմ կոր, կերայ, շնորհակալ եմ, պիտի ուտեմ, հոգ մի ընէք:

—Ինչի հրամմեցէք:

—Կը խմեմ, շնորհակալ եմ:

Ինչին քացխած է և քաղաքավարութիւնը թող չտար որ հիւր մը տան տիրոջը յայտնէ աւանկ ճշմարտութիւններ. Գամիկ աղան չուզեր խմել. տիկինը կտիպէ:

—Իմ խաթերս համար սա բաժակը պիտի խմես:

Գամիկ աղան կտիպուի խմելու:

—Բաժակ կառաջարկեմ Գամիկ աղայիս կենդանութեանը:

Գամիկ աղան կտիպուի խմել երկրորդ բաժակն ալ:

Մարդս ոչ միայն իւր թերութիւններն այլ իւր սեղանին թերութիւններն ալ չտեսներ եղեր:

Գամիկ աղան անօթի փորանոց քացախ կը խմէ մինչև որ վերջապէս ձուկը կը բերուի սեղան: Դանակներն, պատառաքաղներն ու պնակները կը փոխուին: Գամիկ աղան պատառաքաղով ու դանակով ձուկ կերած չէ կեանքին մէջ, մատները կը գործածէ անոնց տեղ: Բայց այսօր քաղաքավարութիւնը պարտք կը դնէ վրան տան տիրոջը սովորութեան սո

վորիլ: Ե՞րբ պիտի սովրի և ե՞րբ պիտի ուտէ:

—Չէք ուտեր կոր, Գամիկ աղա, կըսէ Մարկոս աղան, կարծեմ չախորժեցաք մեր կերակուրներէն:

—Ֆաւ լիցի: Կուտեմ կոր:

—Ձուկը գէշ չէ եղեր:

—Սպէկ է:

—Վայ Գամիկ աղա վայ: Միայն թէ փուշը քիչ մը շատ է, սարկելը գժուար է:

—Ինծի համար բան մը չէ:

—Մի քաշուիք կազաչեմ:

—Հոգ մի ընէք:

—Իմ կենդանութեանս բաժակ մը չէք խմեր:

—Ի՞նչպէս չխմէ, քառասուն տարի անգամ մը մեզի կերակուրի եկաւ ատ... վայ Գամիկ աղա վայ, իրաւ որ շատ գոհ եղայ ձեր գալէն:

Գամիկ աղան երրորդ անգամ կը կլէ քացախը:

Երրորդ կերակուրը կը բերուի. սերկևիլով միս: Գամիկ աղան բնաւ չախորժիր այդ կերակուրէն, բայց ուտել ձևացնելով պանիր ու հացով կը կշտանայ:

Կերակուրէն յետոյ խահուէ կը բերուի, և Մարկոս աղան կսկսի, օդնութեամբ տիկ-

նոջն, չորս ժամ շատախօսութեամբ գլուխն ուռեցնել իր հիւրին որ կոկսի մրափել նըստած տեղը։

Պառկելու համար սենեակ մը կը ցոյց տրուի Գամիկ աղային։ Հազիւ կը մտնէ անկողին, մլուկները վրան կը յարձակին և կը սկսին զինքն ելնել ճրագ վառել և տեսնել թէ մլուկներն ոչ թէ միայն անկողնոյն մէջ բանակատեղի հաստատած են այլ պատերուն վրայ ևս կելնեն ու կիջնեն։

Գամիկ աղան մինչև առաւօտ կը աքնէ։ Ի՞նչպէս։ Ամենուս յայտնի է, մարդ չկայ որ կենաց մէջ գոնէ անգամ մը մլուկներու բանակին մէջ չիյնայ։

Հետևեալ առաւօտ Մարկոս աղան և տիկինն կը հարցնէին Գամիկ աղային.

—Ի՞նչպէս անցուցիք գիշերը։

—Շատ հանգիստ։

—Մլուկ կա՞ր։

—Չկար։

—Ինչ քաշեցի ես մինչև որ մլուկները սատկեցուցի նէ, կը պատասխանէր տիկինը։

—Մնաք բարով, ձեզի նեղութիւն տուի։

—Ատ ինչ խօսք է, այս գիշեր ալ հրամմեցէք, գարձեալ հրամմեցէք, Գամիկ աղա։

—Գլխուս վրայ։

—Տունը բարև ըրէք։

—Լաւ։ Մնաք բարով։

—Երթաք բարով։

—Վայ Գամիկ աղա վայ, ըսաւ տիկինը վերջին անգամ և դուռը գոցելով ներս մտաւ երկանը հետ։

Գալով Գամիկ աղային հսկայաքայլ կերթար մրմռալով.

«Գիտեմ ես, մարդու տունն մնալն ասանկ է, մարդս իւր տունին մէջ միայն կրնայ հանգիստ ըլլալ, զօրով օղի խմէ, մինչև ժամը երեք անօթի փորանց քացախ խմէ, բերնիդ յարմար կերակուր մի գոներ, ցամաք հացով կշտացիր, պարապ խօսքեր մտիկ ըրէ, այնուհետև մինչև առաւօտ քնատ մնացիր. ինչո՞ւ համար. քաղաքավարութեան համար։ Այս քաղաքավարութեան տակէն պարզապէս էշութիւն կելլէ կոր։ Իրենց ըսելու էի. ես տասն երկուքին կերակուրս կուտեմ, օղի չեմ խմեր. շատախօսութենէ կը ձանձրանամ. քացախ խմելու սովորութիւն չունիմ, ձեր դանակները չեն կտրեր կոր, մխաֆիրի համար անանկ փշոտ ձուկ չեն առներ, սերկևիլով միսն ուտուելու կերակուր չէ, ձեր սենեակը լեփ լեցուն մլուկ է, չէ՞ք ամչնար դուք, մինչև առաւօտ չկրցի քնանալ, մեղք չէ ինձի՞... չի-

տակը ձեզի չվայլեցուցի որ հիւր մ'ասանկ տանջէք, աւանակի տեղ դրիք գիս... կամ մարդու տեղ չդրիք գիս... ձեր ըրածը անկրթութիւն է, այո՛ այո, և մեծ անկրթութիւն է... կամ այսպէս վարուելու չէիք հեաս... կամ բայէ ի բաց զրուցելու էի թէ ձեր ըրածը պարզապէս *էշութիւն* է...»:

Վայ Գամիկ ապա վայ...

—Մելիտոս ապա, ամօթ եղաւ, գիշեր մը չկրցինք էֆէնտիին երթալ: Այս գիշեր երթանք, քանի մը ժամ կը նստինք կը գառնանք:

—Գիշեր մը կերթանք, կնիկ:

Հետևեալ երեկոյին Մելիտոս ապան տուն կը գառնայ և ձէթի հազարնոց շիշը զոր Պօղիս լեցուցած էր, կնոջը կուտայ:

—Մելիտոս ապա, ամօթ եղաւ, այս գիշեր երթալինք էֆէնտիին:

—Կնիկ, հոգնած եմ, այնքան մամուռք ունիմ որ զբօսնելու, ժամանակ անցունելու ախորժակ չունիմ:

Երրորդ երեկոյին Մելիտոս ապան տուն կը գառնայ:

—Մելիտոս ապա, ալ մեծ ամօթ եղաւ,

այս գիշեր անպատճառ երթալու ենք էֆէնտիին. կտոր մը կը նստինք կելլենք կուգանք:

—Այս գիշեր թող մնայ:

Չորրորդ երեկոյին:

—Մելիտոս ապա, այս գիշեր ալ չերթանք նէ ալ բարևը կտրելու է անոնց հետ:

—Կերթանք գիշեր մը, կնիկ, կերթանք, հոգնած հոգնած հիմայ թող տուր որ շունչ առնեմ:

—Կուզես գնա, կուզես մի՛ երթար, մէյ մ'ալ բերանս չեմ բանար:

—Եւ եղև երեկոյ հինգերորդ:

—Մելիտոս ապա:

—Ի՞նչ կայ, ի՞նչ կայ, ի՞նչ կայ:

—Ա՛լ այս գիշեր պիտի երթանք այնպէս չէ՞:

—Երթանք, երթանք որ խալսիմ ձեռքէդ: Երթանք, ամեն գիշեր երթանք, լմընցայ նէ... էօֆ...

—Կերակուրնիս ուտենք:

—Երթանք:

—Ելնենք:

—Երթանք ըսինք ա՛:

—Երթանք:

—Քանի՞ անգամ կըսեն:

—Քիչ մը նստինք:

—Նստինք։

—Ելլենք գանք։

—Ելլենք գանք. ուրիշ...

—Կերակուրնիս ուտենք, շակուինք շըտկուտուինք, դուն ալ շապիկդ փոխէ, էֆէնտիին տունը մեծ մարդեր կուգան խաղք չըլլանք։

—Կերակուրնիս ուտենք, շակուինք շըտկուտուինք, ես ալ շապիկս փոխեմ, էֆէնտիին տունը մեծ մարդեր կուգան խաղք չըլլանք... լմնցուր։

—Ինչի կը խօսիմ կոր։

—Դէշ կը խօսիմ կոր։

—Դէշ չես խօսիր կոր։

—Քեզի համար կըսեմ կոր։

—Ինձի համար կըսես կոր, լմնցուր։

—Սա բարկանալու բան մը չեմ տեսներ կոր ես, այս գիշեր երթանք ըսի. այս գիշեր երթանք ըսելը յանցանք է նէ՝ մեղայ։

—Բարկանալու բան չկայ, իրաւունք ունիս . . . լմնցնենք ալ, այս գիշեր պիտի երթանք։

—Կը նայիմ որ պարապ տեղը կը բարկանաս։

—Կը բարկանամ։ Ամեն իրիկուն է աս, երթանք, այս գիշեր երթանք, երթանք այս գիշեր, այս գիշեր չերթանք նէ՝ չըլլար . . .

գլուխս ուռեցաւ, հատալ լմնցալ նէ . . : Քանի օրուան կեանքս մնաց... երթաաաաաանք... կը լմնցնեն ալ։

Կինը կը պատրաստէ սեղանը, կը բերէ կերակուրները։ Կուտեն, կելնեն սեղանէն, այցելութեան հագուստները կը հագնին և ճամբայ կելնեն։

Էֆէնտին՝ որու տունը կերթային Մելիտոս ազան ու կինն՝ Մելիտոս ազային կնոջ ազգականն է։ Ընդհանրապէս կանայք որ հարուստ ազգական և աղքատ ամուսին ունին, իրենց հարուստ ազգականին վրայօք կը խօսին իրենց ամուսնոյն շաբաթը առ նուազն չորս անգամ երկու ժամ։ Եւ ինչ խօսքեր։ Ուսասիկ.

«Էֆէնտիին գործը ինչ ազուր է, սրահն անանկ զարդարած է որ գրախտ կը նմանի, ինչու քուկին բանթալօնիդ ձևն աղեկ չէ, էֆէնտիին բանթալօնները միշտ ձևաւոր են... էֆէնտին լիսուն շէքի փատ է առեր առաջի օրը . . . էֆէնտիին ոսկիէ շղթայն որչափ հաստ և երկայն է . . . էֆէնտին խոհարարը փոխեր է . . . գաղղիացի խոհարարուհի մը պիտի առնէ եղեր . . . էֆէնտին ամեն օր կառքով կերթայ գործին գլուխը . . . էֆէնտին . . . մեր էֆէնտին շաբաթը երեք

անգամ կածիլուի, առանց մ'ալ պիտի գնէ եղերը . . . էֆէնտիին սեղանին վրայ ամեն իրիկուն ձուկ պիտի բլլայ . . . էֆէնտին առանց ձուկի չըլլար . . . էֆէնտիի կինը կրօնշ շրջագգեստ մը հագած էր որ կը վառեր կոր կարծես . . . էֆէնտիին ձին անձնական տրակարուէթիւն ունի եղերը քիչ մը . . . (բանաւոր պատճառ մ'որով ազգային երեսփոխան մը կրնայ բացակայ գտնուիլ ժողովէն)։ Այս կանայք կը պնդեն նաև որ գոնէ ամիսը մէկ անգամ իրենց ամուսինները տանին իրենց հարուստ ազգականին տունը։ Կերևի թէ կանայք փառասիրուիլ, իրենց ամուսիններուն վրայ ազնուականութեան կամ կրթութեան առաւելութիւն մ'ունենալ կը կարծեն իրենց հարուստ ազգականին տունը տանելով իրենց ամուսինները և ըսելով լսելեայն.

— Տես, ես հարուստ ազգական ունիմ դուն ինչ ունիս, դիս չանդիմանելու մարդ ես, լաթերդ լուալու, կերակուր եփելու, տախտակ շփելու կնիկ եմ ես, ճանչցիր արժէքս և ըստ այնմ վարուէ հետս։ Եւ եթէ նորէն դիս տանջես՝ գիտցած եղիր որ ամեն բան կը պատմեմ էֆէնտիին և պատժել կուտամ զքեզ։

Կերևի դարձեալ թէ Մելիտոս աղան ալ այս լուսթեամբ արտասանուելիք խօսքերը լսելու համար էր որ չէր ուզեր երթալ էֆէնտիին տունը, բայց խօսքը, որպէս կըսեն, կարճ կապելու համար, հաւանած էր երթալու և ճամբայ ելած էր։

Հետևինք ուրեմն իրենց։

— Գիտցած ըլլաս որ շատ չեմ նստիր, ըսաւ Մելիտոս աղան կնոջն երբ մօտեցան էֆէնտիին տունը։

Բաղխեցին և բացուեցաւ։

— Հրամեցէք տիկին, ըսաւ յարգանօք տանն սպասաւորն և տիկնոջ թևը մանելով սանտուղխէն վեր հանեց։

Մելիտոս աղան սանդուղխին առաջին աստիճանին վրայ նստեցաւ և հանեց իւր ոտքի ամաններն որ քանի մը կարկտանք ունէին։ Յետոյ վեր ելաւ, զգածուած սպասաւորի կոչմէն իրեն եղած պարզ ընդունելութենէն, և մտաւ ընդունելութեան սենեակը։

էֆէնտին քանի մը բարեկամաց հետ թուղթ կը խաղար։ Մելիտոս աղային տիկինն էֆէնտիին տիկնոջը քովը նստած էր։ Վահրամն ալ, էֆէնտիին տղան, հազիւ երկու տարեկան, սենեկին մէջ կը պարտէր վանկեր շինելով։

Երբ Մելիտոս աղան ներս մտաւ, էֆէնտիին կինը գլուխը կէս *սանթիմէթրօ* ծռեց, որպէս թէ հիւրին բարևն առնելու համար,

ռուսթեամբ չլսելու համար էր որ չէր ուզեր երթալ էֆէնտիին տունը, բայց խօսքը, որպէս կըսեն, կարճ կապելու համար, հաւանած էր երթալու և ճամբայ ելած էր։

Հետևինք ուրեմն իրենց։

— Գիտցած ըլլաս որ շատ չեմ նստիր, ըսաւ Մելիտոս աղան կնոջն երբ մօտեցան էֆէնտիին տունը։

Բաղխեցին և բացուեցաւ։

— Հրամեցէք տիկին, ըսաւ յարգանօք տանն սպասաւորն և տիկնոջ թևը մանելով սանտուղխէն վեր հանեց։

Մելիտոս աղան սանդուղխին առաջին աստիճանին վրայ նստեցաւ և հանեց իւր ոտքի ամաններն որ քանի մը կարկտանք ունէին։ Յետոյ վեր ելաւ, զգածուած սպասաւորի կոչմէն իրեն եղած պարզ ընդունելութենէն, և մտաւ ընդունելութեան սենեակը։

էֆէնտին քանի մը բարեկամաց հետ թուղթ կը խաղար։ Մելիտոս աղային տիկինն էֆէնտիին տիկնոջը քովը նստած էր։ Վահրամն ալ, էֆէնտիին տղան, հազիւ երկու տարեկան, սենեկին մէջ կը պարտէր վանկեր շինելով։

Երբ Մելիտոս աղան ներս մտաւ, էֆէնտիին կինը գլուխը կէս *սանթիմէթրօ* ծռեց, որպէս թէ հիւրին բարևն առնելու համար,

էֆէնտին չտեսնել կեղծեց Մելիտոս աղան։

Մելիտոս աղան քիչ մալ զգածուեցաւ և մրմռաց քթին տակէն «Երթանք, երթանք, ահա եկանք»։

Էֆէնտիին բարեկամներն քաջալերուած անշուշտ այն պաղութենէն զոր էֆէնտին ցոյց տուաւ Մելիտոս աղային, սկսան իրենց մէջ խօսիլ.

— Ի՞նչ անկիրթ մարդ է։

— Ո՞վ է այդ վայրենին։

— Կօշիկները վարը ձգեր է։

— Անասուն կը նմանի։

Մելիտոս աղան կիմանայ այս խօսակցութիւնն, բայց քաղաքավարութիւնը կը պահանջէ որ կլլէ այդ ծանր խօսքերն, որովհետև ցած ձայնով կարտասանուին անոնք, ըստ քաղաքավարութեան ոչ ոք իրաւունք ունի բողոքել իրեն ուղղուած այն հայհոյութեանց դէմ որք առաջին ձայնով չեն երգուիր։

Թղթի խաղը կը շարունակուի. էֆէնտին մերթ ընդ մերթ հետևեալ հարցումները կուղղէ Մելիտոս աղային տիկնոջ.

«Ինչպէս էք, նայինք։

Ա՛ս ո՞ւր է, չէք երևար կոր։

Հանգիստ ես»։

Մելիտոս աղան՝ որ բազմոցին վարի կողմը նստած էր և ամեն պատրաստութիւն տեսած էր կանխաւ էֆէնտիին կողմէ գալիք հարցմանց քաղաքավարութեամբ և ակնածութեամբ պատասխանելու համար՝ ակն ունէր էֆէնտիին բարևին գալստեան։

Մելիտոս աղային կինն երբեմն երբեմն ակնարկութիւն կընէր էրկանն, ակնարկութիւն որ կը թարգմանուէր այսպէս.

— Ինչո՞ւ միս մինակ նստեր ես, քովերնիս չգա՞ս։

Եւ Մելիտոս աղան այս ակնարկութեան կը պատասխանէր այնպիսի նշաններով որ կը նշանակէին—գետնին տակը անցնիս որ բռնութեամբ հոս բերիր զիս։

Եւ ահա վահրամն բառեր թոթովելով Մելիտոս աղային կը մօտենայ, Մելիտոս աղային գիրկը ելնել կուզէ։ Մելիտոս աղան կը գրկէ վահրամն և կսկսի տանտանա տանտան տանտանտանի։

Հայրական սէր . . . Ինչպէս հայրերու կամքը կը չախչախես։

Էֆէնտին Մելիտոս աղային գրկացը մէջ վահրամին խաղալն տեսնելով.

— Օօօ ըսաւ, Մելիտոս աղա՞ն ալ հոս է եղեր, երբ եկաւ, չիմացայ գալը, ինչո՞ւ մեկ ծակը քաշուեր նստեր ես, չմօտենա՞ս։

—Ես ալ հոս եմ, տիկնոջս հետ եկայ, գալս չիմացաք, հոս հանգիստ եմ, կը պատասխանէ Մելիտոս աղան։

—Իրաւ, ինչո՞ւ մինակ նստեր էք, մեր քովը եկէք նստեցէք, կըսեն էֆէնտիին բարեկամներն որ քիչ մ'առաջ անկիրթ և վայրենի պատուանուններով պատուած էին Մելիտոս աղան։

Վահրամը Մելիտոս աղային պեխերը կը քաշէ, մատն անոր աչքին կը խօթէ և կուզէ որ տանտանա ընէ զինքը։

Մելիտոս աղան կը հոգնի, բայց չկրնար գէտինը ձգել, որովհետև թող չեն տար։

Ի՞նչպէս։

—Շատ բան, շատ բան, Վահրամը որքան կը սիրէ կոր Մելիտոս աղան, չնայած անկէ բաժնուիլ չուզեր կոր, կըսէ Վահրամին մայրը։

—Բոլոր տղաքները կը սիրեն Մելիտոս աղան, կը պատասխանէ Մելիտոս աղային կինը։

—Ձանձրութիւն տուաւ քեզի, գէտինը ձգէ, Մելիտոս աղա, կաւելցնէ Վահրամին մայրը։

—Ձանձրութիւն չտար ինձի, կը պատասխանի Մելիտոս աղան որ թեւերն վերցնելու կարողութիւն չունի։

—Տէր ողորմեա, ինչո՞ւ ձանձրութիւնն տայ . . . տղու մը ձանձրութիւնն ինչ պիտի ըլլայ, արդէն Մելիտոս աղան խենդ կելլայ տղայոց համար։

—Ես խենդ կելլամ տղայոց համար, կը կրկնէ Մելիտոս աղան հեւալով։

Վահրամը ցատկել ցատկռտել կուզէ։

Մելիտոս աղան կը գոհացնէ Վահրամին կամքը։

—Հոգնեցար, Մելիտոս աղա, վար ձգէ, կըսէ նորէն Վահրամին մայրը։

—Չհոգնեցայ, հոգ մը ընէք, տիկին, կը պատասխանէ Մելիտոս աղան շնչասպառ և մեկուսի կանիծէ ժամն յորում էֆէնտիին տուընդն ոտք կոխեց։

Խաղուէ կը բերեն։

Մելիտոս աղա առիթէն օգուտ քաղելով Վահրամը քովը կը նստեցնէ։

Վահրամ կսկսի լալ բարձրաձայն։ Մելիտոս աղան կատիպուի նորէն գրկել Վահրամն և խաղուէն այնպէս խմել։

Վահրամ հանգիստ չկայնիր, կը շարժի և խաղուէն կը թափուի Մելիտոս աղային շապիկին վրայ։

—Վահրամ, Վահրամ, կըսէ մայրն, ատ ինչ ըրիր։

—Վնաս չունի, վնաս չունի, կը պատասխանէ Մելիտոս աղան ինքնքուստ ակռաները կրճտելով։

Միջադէպը կը փակուի։

Վահրամ կուզէ Մելիտոս աղային կռնակն ելնել։

Կը հնազանդի Մելիտոս աղան։

Վահրամ կը կամի որ Մելիտոս աղան ոտք ելնէ։

Կը յօժարի Մելիտոս աղան։

Վահրամ կը փափաքի որ Մելիտոս աղան քալէ։

Մելիտոս աղան կը յամառի։

Վահրամ կսկսի պոռալ։

—Սըւոր ձայնը կարեցէք, կը պոռայ էֆէնտիին։

Եւ Մելիտոս աղան կսկսի քալլել։

—Շատ բան, շատ բան, չմոռնաս մարդն որ քիչ մը նստի, կը մրմռայ էֆէնտին։

—Սրդէն Մելիտոս աղան ալ կախորժի կոր տղաքներէն, էֆէնտի, կըսէ Վահրամին մայրը։

—Կախորժի կոր բայց հոգնեցաւ։

—Այսչափ ալ խենդենալ տղայոց համար զարմանալի բան, կըսէ ինքն իրեն էֆէնտիին տիկինը։ Վահրամը քեզի տանք ան, գնա։

—Կըլլայ, կը պատասխանէ Մելիտոս աղան ճանապարհորդելով սենեակին մէջ։

—Հոգնեցար նէ՝ ձգէ Մելիտոս աղա։

—Ոչ (մեղմօրէն) Աներեսները, չէք հասկնար կոր թէ հոգնած եմ։

—Ադէկ, ես ըլլալէ նէ թևերս կը բըրդէին... Մելիտոս աղան ուժով է եղեր, շատակը կը զարմանամ կոր։

Մելիտոս աղան՝ որուն, ինչպէս ըսինք, ուսերուն վրայ բազմած էր Վահրամ՝ որոտման ձայներ կը լսէ։ Կարևորութիւն չտար որովհետև քաղաքավարութեան հակառակ է ամեն բան լսելը։ Քիչ մը ետքը ծոծրակին վրայ տաք տաք անձրև գալը կզգայ։ Բարկութենէ կը կատղի, դուրս կը տանի բեռը և սպասուհւոյն կը յանձնէ։

Վահրամ աշխարհ տակնուվրայ կընէ, կը պոռայ, կը կանչէ, կուլայ։ Սպասուհին իր պարտքը կը կատարէ հարկ եղած լռթայլին փոփոխութիւններ մուծանելով Վահրամին լռթերուն մէջ։ Վահրամ բարկացած է սակայն, քըմ կըսէ Մելիտոս աղային և կապտակէ զայն պտիկ թաթիկներովը։ Մելիտոս աղան թող չտար. սպասաւորները կը հրաւիրեն Մելիտոս աղան քանի մը ապտակ առնուլ որպէս զի տղան լռէ, եթէ ոչ, կըսեն,

էֆէնտին տղուն ձայնն առնելուն պես կը սրդոլի։

Վահրամ կապտակէ Մելիտոս աղան և կուզէ որ խոհարարն ալ քանի մ՚ապտակ հանէ Մելիտոս աղային։ Եւ խոհարարն կսիպուի թեթև կերպով ապտակել Մելիտոս աղան։ Բայց վերջապէս խոհարարի ապտակն որքան ալ թեթև ըլլայ կերևի թէ ծանր եկած է Մելիտոս աղային, որ քանի մ՚ապտակ առնելէն ետքն ըսաւ.

—Ա՛տ ինչ է, կը ցաւցնես կոր։

—Տղա՛յ ես, ապտա՛կ կըսեն ատոր. Տզան լռեցնելու համար սանկ երեսդ կը քերեմ կոր։ Թող տուր Աստուածդ սիրես, քանի մը անգամ ալ զարնեմ որ լռէ սա չարաճճին։

—Տիկինին իմաց տուէք, ես կերթամ կոր։

—Դեռ կանուխ է, այս ատեն կերթո՛ւի։

Մելիտոս աղային համբերութիւնը կը հատնի, վեր կելնէ, դուռը կը բանայ, սենեակը կը մտնէ, ու ներեցէք, ձեր հրամանովն երթանք որովհետև վաղը առտու կանուխ պիտի ելլեմ կըսէ։

—Մելիտոս աղա, կանուխ է դեռ, կը պատասխանէ էֆէնտինին կինը։

—Ոչ, ժամանակ է։

—Դուք գնացէք, տիկինը թող նստի քիչ մ՚ալ։

—Կ՚աղաչեմ։

—Տիկինը թող չեմ տար, այս գիշեր թող հոս մնայ։

—Դուն գնա՛, ես վերջը կուգամ, կըսէ կինը։

—Շատ աղէկ, կը պատասխանէ Մելիտոս աղան շեշտով մը, որու հաւատարիմ թարգմանութիւնն է.

Առնելիքդ ըլլայ։

Եւ Մելիտոս աղան տուն կը դառնայ և կսպասէ տիկնոջը գալստեան որ վրէժը լուծէ։

Երեք ժամ յետոյ տուն կուգայ կինն ու վեր ելնելով,

—Մելիտոս աղա, զարմանալի մարդ մ՚ես, տեղ մը չես կրնար նստիլ, ինչո՞ւ աճապարեցիր։

—Ինչո՞ւ աճապարեցի։

—Քիչ մ՚ալ նստէիր մէկտեղ կուգայինք։

—Հոգիս բերանս բերին...

—Գիշ եղաւ, ժամանակ անցուցինք քիչ մը։

—Անցուցինք, տղան խաղցուցինք, խոհուէն վրաս թափեցին, իշու պէս ուսերուս վրայ առի Վահրամիկ պէյը և պտըտցուցի,

վրաս մնառեց, վերջն ալ ապտակ կերանք... ան էր ժամանակ անցնել ըսածդ. ինչ անկիրթ մարդ են եղեր ասոնք, ատաձնկ կը մեծցնեն տղայ: Եթէ ես անքաղաքավար մէկն ըլլայի՝ քանի մը խօսք կրնէի իրենց, անպիտաններ... էշուրթիւնն իմս էր ա՛... ինչ որ է եղաւ. տուներնիդ հիւր եկած եմ, չըսէք սպասաւորներնուդ որ տղան վար տանին...

—Դուն ալ երկար կրնես, Մելիտոս ազա:

—Երկա՞ր մի կրնեմ. տուներնին հիւր գացած եմ, նստեցնեն զիս, ինչպէս ազէկ ես Մելիտոս ազա ըսեն, ես ալ՝ փառք Աստուծոյ ազէկ եմ, դուք ինծոր էք ըսեմ, շնորհակալ ենք ըսեն, սանկ նստէ ըսեն, հանգիստ եմ ըսեմ, սիկարա հրամցնեն, չեմ ուզեր ըսեմ, նստինք շէնք շնորք խօսինք. ասոնց ո՞րը եղաւ, գացի չը գացի, տղան ձեռքս տուին և չորս ժամ շարունակ տղան կրեցի... աւանակ մը գտան ա՛, հոգերնին է... ինչ ըսեմ ես իմ բնաւորութեանս որ երեսս չը բռներ, չեմ խօսիր ու եաքը ինքզինքս կուտեմ, ազնուականութիւն չունին չունին:

—Մի ըսեր ատանկ խօսքեր, էֆէնտիին ականջը կ'երթայ:

—Թող երթայ:

—Կը բարկանայ:

—Թո՛ղ բարկանայ:

—Ինչո՛ւ բարկանայ... չը տեսար գորգը, մեծ հայելիները...

—Ինչուս ալէտաք, գորգ ունեցողը, մեծ հայելիներ ունեցողն անկիրթ ըլլալու է անպատճառ:

—Ըսել կ'ուզեմ որ ատանկ մեծ մարդոց հետ իյնալն աղէկ չ'է: Արդէն եղածն ինչ է ոը... տղան քիչ մը խաղցուցիր... ինչ վնաս ունի... մէկ բանը կ'առնես կանցնիս դուն ալ... ումուր կրնես:

Մելիտոս ազան չպատասխաներ, բայց մինչև առաւօտ չը կրնար քնանալ բարկութենեն պատճառաւ:

Մերկեր ազան ճշդապահ մարդ մ'է: Տասն և մէկին տուն կը դառնայ, կը հանուի, գիշերազգեստը կը հագնի և էջին սեղան կը նստի: Սեղանէն կելնէ, խահուէն կը խմէ, զաւակները կը սիրէ, կը համբուրէ, տիկնոջը հետ *սքանչիլ* մը կը խաղայ և կերթայ քնանալու: Կենացը մէջ գինետուն մտած չէ բնաւ: Ընկերականութեան հետ հաշտ չէ, ո՛չ հիւր կընդունի ո՛չ ալ հիւր կերթայ: Արի, տես սակայն որ մարդս իւր անձին էշխանը չէ:

Մերկեր աղան օր մ'երեկոյեան ժամը տասնեմեկ ու կէսին տանը դրան առջև աթոռ մը կը դնէ և կը նստի զաւակը գրկած։ Նոյն միջոցին մարդ մը, որու հետ սերտ բարեկամութիւն չունէր, կանցնի և բարեւելէն յետոյ Մերկեր աղան կըսէ անոր.

— Սա քուկին ասանկ դրան առջև նստիլդ քան մը ձգեց միտքս։

Եւ Մերկեր աղային դիմացը կանգնած կսկսի պատմութեան։

— Ժամանակաւ, կըսէ, համեստագործ Բարդաղամ աղա մը կար։ Համեստագործ կըսեմ նէ՝ խօսքը չօրաթեան տեղը, շուքը ծանր, տեսքոտ, խելացի մարդ մ'էր։ Լուսերու մէջ պառկի։ Հիմակուան համեստագործներուն պէս չէր. տունը երթայիր նէ՝ քառասուն տեսակ կերակուր կը հանէր, տեսակ տեսակ անուշեղէններ, աղած ձուկեր, ընտիր օղի, գինի մանա ւանդ գինին, բնաւ չեմ մոռնար, լուսերու մէջ պառկի, սպասաւորներ, աղախիններ, այնպէս որ կը կարծէիր թէ ամիրայի մը տունը կը մտնէիր։ Համեստագործ բայց հիմակուան դերձակներէն աւելի վարպետ և երջանիկ։ Ատանկ համեստագործ չկայ հիմայ, դիմացը ելլայիր նէ՝ քաշուելով կելլայիր. բարի մարդ էր ատակայն, ձեռքէն եկածէ բարիքը կընէր. բա-

րեպաշտ մարդ ալ էր, լուսերու մէջ պառկի, ուսկից ալ միտքս ընկաւ, քսան տարուան բան է պատմելիքս։

— Պատմածիդ նայելով բարի մարդ է եղեր, Բարաղամ աղան։

— Բարին ալ խօսք է, կաւելցնէ Ղուկաս աղան—այս է պատմիչին անունը—

— Այսինքն շէնքով շնորքով մարդ է եղեր կը յարէ Մերկեր աղան։

— Շէնքով շնորքովին խօսքը կըլլայ։

— Այսինքն ծանր մարդ։

— Ի՞նչ ծանր, քնչ ծանր . . . ինչպէս հասկցնեմ քեզի, ծանր բայց հիմակուան թեթեւներուն պէս ծանր չէ։

— Այսինքն ազդեցիկ մարդ։

— Ողջ ըլլալու էր ու քեզի ցուցնելու էի որ մարդ տեսնայիր։ Մարդ էր մարդ, կը յարէ Ղուկաս աղան քթին ծակերուն քթախոտ թխմելով երկու մատներով։

Մերկեր աղան կը գուշակէ թէ պատմիչին պատասխանելն պատմութեան աւելի երկարելուն պիտի նպաստէ, ուստի միտքը կը դնէ բառ մ'անգամ չարտասանել։

— Այս *ըա* . . . ափշու . . . բա . . . փսու փսու . . . ղա ղա փսու սու ղամ աղան փսուսու . . . այս Բարաղամ աղան կը

շարունակէ Ղուկաս աղան, գունաւոր թաշկինակով մը քիթը սրբելով և հնչեցնելով զայն այնպիսի ահագնագոչ ձայնով մ'որու նմանն վերջին դատաստանին ահագին օրը լսել կերևակայէր Մերկեր աղան։

—Բարաղամ աղան . . .

— Էէվսուուուու։

Մերկեր աղան՝ թէև չախորժիր իւր բարեկամէն, ո՛չ ալ անոր երկարապատում ճառէն և քիթէն, կզգայ սակայն թէ քաղաքավարութեան համաձայն չէ որ ինքը աթոռի վրայ նստած ըլլայ և հիւրն ոտքի վրայ կայնի. ուստի կէս-բերան կըսէ Ղուկաս աղային.

—Ներս չէ՞ք հրամմեր քիչ մը։

Ղուկաս աղան անմիջապէս տունը կը մտնէ ըսելով.

—Կըլլա՛յ մի եա . . . ժամանակն ո՞ւշ չէ մի . . . ՚ինչ կըսես . . . տղաքս չ՚են սպասեր . . . ձեզի ալ կոտրել չեմ ուզեր . . . սանկ քիչ մը նստիմ . . . առաջուց ըսեմ սակայն որ շատ չեմ նստիր, չէէ։

Մերկեր աղան հիւրին հետ վեր կելնէ։ Ղուկաս աղան կը նստի բազմոցին վրայ, մէկ գրպանէն ծխախոտի տուփը կը հանէ, միւս գրպանէն քթախոտի տուփը կը հանէ բարձին վրայ կը դնէ, ուրիշ գրպանէ մը թաշկինակը

կը հանէ քովը կը դնէ, քովի գրպանէն համբիչը կը հանէ աչ կողմը կը դնէ, ետևի գրպանէն ճերմակ և ծալուած տոպրակ մը կը հանէ ձախ կողմը կը տեղաւորէ, առջևի գրպանէն զմելին կը հանէ թաշկինակին վրայ կը նետէ, ներսի գրպանէն պզտիկ ծխափող մը կը հանէ և բարակ թելի մը ծայրն քիչ մը բամպակ դնելով ծխափողին մէջէն կանցունէ և զայն մաքրելու սկսելով հանդերձ ձեռք կառնէ խօսքին թելն ալ։

—Այս Բարաղամ աղան, ինչպէս ըսի, աղէկ մարդ մ'էր, թէև քիչ մը խիստ էր։ Մարդս ալ քիչ մը խիստ ըլլալու է, թուլ բերան մարդիկը պարապ մարդիկ են, անանկ չ՚է մի..։ Մերկեր աղա, մարդ հրամցնողը օղի կը հանէ, ո՞ւր է նայինք օղին, տիկինին ալ երեսը չտեսանք... տիկինը ո՞ւր է։

—Կերակուրի պատրաստութիւն կը տեսնէ, որովհետև ես ժամը կէսին կուտեմ։

— Շատ աղէկ կընէք, շատ աղէկ կընէք, ես ալ անանկ կընեմ։ Կեցցես, սիրած մարդ ես։ Ես ինչո՞ւ կը սիրեմ քեզի։

—(Մէկդի) Ուր էր թէ սիրած մարդդ չըլլայի ու կոբսուէիր երթայիր։

—Որովհետև գիտեմ որ դուն ալ կը սիրես ինծի, սէրը երկու կողմէն ըլլալու է

կըսեն նախնիք, ախ... այս նախնեաց խօսքերուն մէջ շատ աղուոր խօսքեր կան, մարգրիտի պէս խօսքեր կան, բայց մենք չենք ճանչնար... հրաման ըրէք օղի բերեն, Մերկեր աղա, սա քնչէ է, տրտում տխուր նստինք պիտի... այս իրիկուն քիչ մը տխուր կերևաս կոր... ինծի անանկ կերևաը կոր, չէ նէ... ինչո՞ւ տխուր ես... մարդս աշխատելու է որ միշտ ուրախ ըլլայ, մինչև անգամ ակամայ ուրախ, բռնի ուրախ... ցաւ մը ունիս նէ ըսէ ինծի, բացուէ, ինչ վնաս ունի... բարեկամ ենք...

Այս միջոցին տանտիկինը կը մտնէ սենեակն և էրկանը դէմքէն առած հրահանգաց համաձայն, կատարեալ պաղութեամբ կը բարևէ Ղուկաս աղան:

—Ներեցէք, տիկին, մինչև այսօր հոս չգալուս համար, շատոնց կը փափաքէի տեսնել ձեզի բայց ժամանակները... ժամանակները... կը հասկնաք ա... չէ նէ մենք Մերկեր աղային հետ եղբօր պէս ենք, գրեթէ աճեն օր մէկ տեղ ենք, այս իրիկուն ալ չէի գար բայց չկրցի դիմանալ Մերկեր աղայի թախանձանաց, օձիքս թող չտուաւ, անպատճառ ներս պիտի գաս ըսաւ. Մերկեր աղային խօսքը կը կոտրեմ ես:

Եւ պատուհանը բացաւ փողոցը նետեց թելն որով ծխափողին կորկը մաքրած էր:

Տիկինը վար իջաւ: Քանի մը վայրկեանէն յետոյ օղի բերին:

Մէյմէկ հատ կնճենք, ըսաւ Ղուկաս աղան և գաւաթն մինչև բերանը լեցուներով մէկ ումպով պարպեց:

Մերկեր աղան չէզոքութիւն պահեց: Ղուկաս աղան գաւաթ մ'ալ տնկեց:

— Այս Բարաղան աղան...

— Սեղանը պատրաստ է, պօռացին վրէն: Ղուկաս աղան գաւաթ մ'ալ խմեց:

— Կը ներէք, Ղուկաս աղա, տղաքը, գիտէք ա, վարժուած են կանուխ ուտելու, անօթի չեն կրնար սպասել:

— Ինչո՞ւ սպասեն էֆէնտիմ, ինչո՞ւ.... հրամեցէք, իջնանք, միայն յիշ մ'կը գըտնէինք ու մեր տունը ղրկէինք որ չսպասեն ինծի:

— (Մեկնուին) Եկուր տէ մի՛ ճաթիր:

— Զքեզ չկոտրելու համար է որ հրաւէրդ ընդունեցի. չէ նէ՝ ես ուրիշին տունը կերակուր կերած մարդ չեմ: Մէյմէկ հատ ալ խմենք... գինի ունիս, հարկաւ ունենալու ես... Բաշա Լիմանի է:

— Բան մը կընենք (Մեկնուին): Համբերե-

լու է, ուրիշ ճար չկայ։

—Ինչո՞ւ այս գիշեր սանկ տխրութեան պէս բան մը կայ վրադ։

—Ոչինչ։

—Մէյմէկ հատ ալ խմենք։

—Ես չեմ խմեր։

—Ես կը խմեմ քեզի համար։

—Կերակուրը պատրաստ է, կը կրկնեն վարէն։

—Ղուկաս աղան օղին հետն առած վար կիջնայ, սեղանը կը բազմի և որպէս տան տէր, սեղան կը հրամցնէ Մերկեր աղան, անոր կինն ու զաւակները։ Սեղանի վրայ ինչ ինչ կարգադրութիւններ կընէ, դուն քիչ մ'ասդին եկուր կըսէ միոյն, դուն ալ քիչ մ'անդին գնա կըսէ միւսին, քիչ մ'առաջ եկուր կըսէ մէկալին, ջուրի սրուակը իմ առջևս դրէք, ճրագն անդին տարէք որ արգելք չըլլայ ձեզի, աղցանը քիչ մ'անդին քշեցէք, կերակուրը քիչ մ'ալ ասդին բերէք, գինին իմ քովս տուէք, հրամեցէք նայինք կըսէ և մսի լայնաճաւալ կտոր մը կառնէ առջևը։

Ջրկիր մը կը ղրկուի Ղուկաս աղային տունը իմաց տալու համար թէ Մերկեր աղային տունը կընթրէ Ղուկաս աղան։

Դիւրին է երևակայել ինչոր կզգար Մեր-

կեր աղան այս արարողութեանց մէջտեղին. մերթ կը մտաբերէր հիւրին թևէն բռնել ու փողոցը նետել զայն, բայց քաղաքավարութիւնը կը հակառակէր այս օրինակ *երթաս բարովի*։

—Ինչո՞ւ գինի չենք խմեր կոր, կը հարցնէ Ղուկաս աղան քանի մը կտոր միս կլլելէն ետքը և ջուրի բաժակ մը գինիով լեցնելով կը խմէ և յետոյ իւր սեղանակիցներուն կը մատուցանէ։

—Շնորհակալ ենք, կը պատասխանեն տան տէրն ու կինն առնելով հիւրէն մատուցանելու բաժակները։

Ղուկաս աղան սեղանի վրայ խօսելու սովորութիւն չունի. կուտէ և կուտէ, կը խմէ ու կը խմէ, մերթ ընդ մերթ երկար օհ մը կարձակէ սրտին խորէն, և նորէն կսկսի ուտելու ու խմելու։ Միայն երբեմն երբեմն Մերկեր աղային դառնալով կըսէ.

—Բարաղամ աղան ալ ինչպէս միտքս ինկաւ այս գիշեր։

Մերկեր աղան բարկութեանը պատճառաւ հազիւ երկու երեք պատառ բերանը կը դնէ. կինն առն բարկութիւնը տեսնելով կը կորուսնէ ուտելու ախորժակը և կսկսի ԵՒրուանդը, պզտիկ տղային յանդիմանել։ Խեղճ

տղայք, երբեմն կը պատժուին ուրիշներու յանցանաց համար։

—Կաղաչեմ, տղան մի ջախեր տիկին, բան մ'ըրած չունի տղան, գառնուկի պէս նստեր է, կըսէ Ղուկաս աղան։

—Ի՞նչպէս գառնուկի պէս նստեր է, հանգիստ չկենար։

—Իրաւունք ունիս, բայց վերջապէս տղայ է, կը պատասխանէ Ղուկաս աղան գինիի շիշին յատակն ցոյց տալով իւր բաժակին։

Մերկեր աղան կը կատղի։

—Ուրիշ գինի չունիք, Մերկեր աղա։

—Ոչ։

—Սղէկ որ չունիք, բաւական խմեցինք այս գիշեր։ կարմանալի բնաւորութիւն մ'ունիմ, բարեկամիս տունն ըլլամ նէ՝ առանց քաշուելու կուտեմ, չեմ քաշուիր։

—Երուանդ, թեւդ քաշէ, կըսէ Մերկեր աղան։

Տղան կսկսի լալ։

—Երուանդ լռէ, հիմայ ոտքերուս տակ կառնեմ ու...

—Աս ալ ւոյս գիշեր ելաւ Մերկեր աղա, տղան ինչ ըրած ունի... վայ մեղքիս... ես ջախեցի ես, հելիք է։

—Պապանձէ Երուանդ։

—Տէր ողորմեա, տէր ողորմեա, երկու կտոր միս կերայ, կռնակս գնաց։

—Սա խնձորէն կուտէք տիկին, կըսէ Ղուկաս աղան, խնձոր մը տալով տիկնոջ։

—Երուանդ լռէ, կը կրկնէ Մերկեր աղան քիչ մ'ալ բարձրացնելով ձայնը։

—Երուանդ ալ բարձր ձայնով կսկսի լալ։

Մերկեր աղան երկու թեթեւ ապտակ կը հանէ տղուն։ Տղան հեկեկանօք կուլայ։ Մայրն կը գրկէ տղան և սեղանէն կելնէ բարկութեամբ։

Ղուկաս աղան, որ այս միջոցին իւրաքանչիւր խնձորն կիսագունտի բաժնելով կուտէր, տանը տիկնոջ բարկութեամբ սեղանէն ելնելուն վրայ Մերկեր աղային կը դառնայ ու կըսէ.

—Կարծեմ տիկինը բարկացաւ քիչ մը, իրաւունք ալ ունի, տղայ է կուլայ, լալով կըմեծնան անոնք, մեր տղաքն ալ շատ կուլան։

—Ես չեմ ուզեր որ լան։

—Ի՞նչ օգուտ։

—Ես կը կատղիմ, աս էՀ բնաւորութիւնս, ամօթ չէ եա։

—Ինչո՞ւ ամօթ ըլլայ, իմ ըսելիքս ալ սա է որ ինչո՞ւ պարապ տեղը տիկինն ալ վշտանայ։

—Վնաս չունի։

—Վեր երթանք ու հաշտեցնեմ ձեզի։

—Չկռուեցանք որ հաշտուինք։

—Ինչ դուն քալէ։

—Գոչ եղբայր, կատակի ժամանակ չէ։

—Ինչ դուն քալէ... պարապ բան է ձեր ըրածը, տիկնոջդ սիրտը առ, մեղք է։ Ձեզի չհաշտեցուցած սըկէ հուսա չեմ կրնար երթալ ես։

Ղուկաս աղան բազուկները տարածելով *փառք քեզ Աստուած* մը կարտասանէ մեծաձայն, սեղանէն կելնէ և ընկերակցութեամբ Մերկեր աղային կը մտնէ սենեակն ուր տանը տիկինն Երուանդն գրկաց մէջ քնացնելու կաշխատէր։

—Տիկին, կըսէ Մերկեր աղան բազմոցին վրայ նստելով, այս գիշեր քիչ մ'անհանգիստ եղաք։ Վնաս չունի։ Մերկեր աղան ալ քիչ մը նեղսիրտ է։ Ի՞նչ ընենք, տուն չկայ որ խօսք չըլլայ, սանկ քովէ քով նստեցէք նայիմ։

Որպէս զի խնդիրը չմեծնայ այր և կին քովէ քով կը նստին։

—Ո՜հ, տեսա՞ք մի հիմայ... ինչ մեղքս պահեմ գինի մ'ըլլար նէ՝ կը խմէի,

—Կը ցաւիմ որ չունինք, կը պատասխանէ Մերկեր աղան։

—Կատակ ըրի ես. արդէն չեմ կրնար աւելի խմել որ... սա Բարազամ աղային պատմութիւնը չկրցինք լմնցնել, կեցիր սա սիկառս պլորեմ անգամ մը։

—Տէր Աստուած համբերութիւն տուր ինձի որ կարենամ դիմանալ սա մարդուն անհոգութեան, կըսէ ինքնիրեն տան տէրը։

—Խահուէնիս ալ խմենք։

—Ի՞նչ անհոգ մարդ է, Աստուած իմ, կըսէ տիկինն իւրովի։

—Բթախոտ մ'ալ քաշեմ նախ։

Բթախոտը կը քաշէ և այնպիսի հնչմամբ մը կը փռնգտայ որ Երուանդ կը ցնցուի մօրը գրկաց մէջ և կսկսի լալ։

—Ի՞նչ եղաւ այս գիշեր այս տղուն, կը պօռայ հայրն ոտք գետին զարնելով։

—Ինչո՞ւ կը պօռաս Մերկեր աղա, կը պատասխանէ կինն աղերսալի ձայնով մը, ինչ յանցանք ունի տղան։

Փռնգտալին կը յաջորդէ հազալ։

—Աստուածմէ գտնաս մարդ, կըսէ ինքնիրեն Երուանդին մայրը, պզտիկս ալ պիտի արթնցնէ. կարուիմ երթամ սըկեց։ Եւ իրօք պզտիկն ալ՝ որ օրորոցի մէջ կը քնանար՝ կսկսի լալ։

—Ինչո՞ւ չես լռեցներ տըւոնք, տիկին։

—Մի բարկանար, Մերկեր աղա, կըսէ Ղուկաս աղան, ես օտարական չեմ, տղայ են անոնք, թող լան, ես անհանգիստ չեմ ըլլար, կաղաչեմ ինձի համար հոգ մի ըներ, չէ նէ կելլամ կերթամ հաա... խըյանէթ, ես քեզի եղբօր տեղ դրած եմ, ինչո՞ւ անանկ կընես։ Թող տուր որ սա Բարաղամ աղան պատմեմքեզի։

Այս միջոցին դուռը կը զարնուի։ Մերկեր աղային տղան կը բանայ դուռն և վեր կուգայ վազելով։

—Ո՞վ է Գաբիկ։

—Երկու մարդ եկեր են Ղուկաս աղան կուզեն։

Մերկեր աղան և կինն կուրախանան այս լուրին վրայ և Ղուկաս աղային *երթալ ըսելու* նախապատրաստական ձևեր և շարժումներ ցոյց կուտան, մինչդեռ Ղուկաս աղան դէպ ի պատուհան կերկննայ և գլուխը դուրս հանելով կըհարցնէ.

—Ո՞վ է ան։

—Բարիկուն Ղուկաս աղա, կը պատասխանէ վարէն հաստ ձայն մը։

—Դուք էք Կիրակոս աղա։

—Բարիկուն Ղուկաս աղա, կը պօռայ վարէն ուրիշ մը։

—Օօ, դո՞ւք ալ եկեր էք, Զաքար աղա... իրաւ, այս գիշերուան համար խօսք տուած էի ձեզ, բայց Մերկեր աղան թող չտուաւ որ գայի... վեր հրամեցէք. վեր հրամեցէք սանկ քիչ մը նայինք, Մերկեր աղան օտարական չէ, սեպէ թէ աս ալ իմ տունս է։

Մերկեր աղան երկար *ահ* մը քաշեց. կինն տղան՝ զոր արդէն գրկած էր՝ քովի սենեակը տարաւ, Գաբիկն ալ իւր պզտիկ եղբայրը գըրկեց և մօրը հետևեցաւ։

—Երկուքն ալ պապա մարդեր են, ըսաւ Ղուկաս աղան, երբ Մերկեր աղային հետ մինակ մնացին. Կիրակոս աղան զուարճախօս ալ է, թէև բերանը մաքուր չէ. Զաքար աղան ըսես նէ՝ կամացուկ կամացուկ կը խնդայ. բրէֆայի ընկերներս են։

Երկու նորեկները ներս մտան և բարեւեցին Մերկեր ու Ղուկաս աղաները։

—Ինչպէս էք, նայինք, ինչ կայ ինչ չկայ։

—Սանկ, պատասխանեց Զաքար աղան։

—Նանկ, յարեց Կիրակոս աղան կտրուկ կերպով մը։

—Վայրկեան մը ներեցէք ինձ, ըսաւ Ղուկաս աղան նորեկներուն և Մերկեր աղային դառնալով՝ աւելցուց. կարճ կապենք այսօր,

ուրիշ օր մը երկար բարակ կը պատմեմ քեզի Բարաղամ աղան . . .

—Վայ, հմո ալ Բարաղամ աղա: պօռաց Կիրակոս աղան:

—Աղբար, քառասուն անգամ ալ ես մըտիկ ըրած եմ, յարեց Զաքար աղան:

—Մերկեր աղան չիյտէ: Այս Բարաղամ աղան ճիշտ քեզի պէս իրիկուն մը դրան առջև աթոռի վրայ նստած էր: Մէյ մ'ալ կը տեսնէ որ սիրած բարեկամներէն մին կանցնի, ոտքկելնէ, խնտուքով քիչ մը կը խօսակցի հետը ոտքի վրայ անշարժ և յետոյ բարեկամին *հրաժարք ընդունի* կըսէ ու նստիլ ուզելով կըդնակի վրայ իյնալ մը կիյնայ որ ոտքերը կը տընկուին, ֆէսը մէկ կողմ կերթայ, հոդաթափներն օդի մէջ գլորելով գետինը կիյնան: Էհ, որո՞ւ քով հոգի մնաց որ, խնդալէն կը ջարդուէինք, Աստուած լուսաւորէ հոգին, ես երկու կողերս բռնած կռնակս պատի տուած խնդալէն մարելիք եկաւ վրաս. գիմացի տուներէն կնիկներն ըսես նէ, Աստուած լուսաւորէ հոգին, անանկ քահքահով կը խնդային որ փողոցը կը թնդացնէին: Ողորմած հոգին, Տէր Աստուած ի դասս սրբոց գաւեսցէ, գլուխը վեր առաւ սանկ, և չորս կողմը նայելով, ինքն ալ սկսաւ խնդալ, ամեն գործին մէջ խեր մը կայ

ըսելով: Սպասուհին սեղանը պատրաստած ատեն աթոռին մէկը պակսեր է և դրան առջին տեսնելով զայն առեր տարեր է: Լուսահոգին, տէր Աստուած ի դասս հրեշտակաց ընկալցի, կարծեր է որ . . . հա, հա, հա . . . կարծեր է որ հա, հա, հա . . . քանի կը յիշեմ չեմ կրնար խնդալս բռնել, կարծեր է որ աթոռը տեղը գրած է: Ասանկ մարդ մ'էր Բարաղամ աղան, Աստուած ողորմի հոգուն:

Մերկեր աղան հարկադրուեցաւ խնդալու պէս ընել:

—Էյ, ընկերներ ձեր միտքը կը հասկնամ ըսաւ պատմիչն նորեկներուն դառնալով, դուք ըսել կուզէք որ պզտիկ բրէֆա մը դարձուցէնք:

Մերկեր աղան կայծակնահար եղաւ:

—Եկէք նայինք, յարեց Ղուկաս աղան, նստելով սեղանոյն առջև որ սենեակին մէջ տեղը դրուած էր:

Կիրակոս և Զաքար աղաներն ընդունեցին հրաւէրն:

Զաքար աղան գրպանէն հանեց խաղի թուղթերը:

—Մօտեցէք, Մերկեր աղա, քովերնիս եկէք, որ չնեղուիք մինակ, ըսաւ Զաքար աղան:

—Հոգ չէ, պատասխանեց Մերկեր աղան ծիծաղով մ'որ կրծու էր և բարկութիւն կը յայտնէր։

Երեք բարեկամներն սկսան խաղալ և Մերկեր աղան մրափել, որովհետև կանուխ պարկելու սովորած էր։

—Ատ ինչ պիտի ըլլայ, Մերկեր աղա, կը քնանա՞ք կոր, արթնցէք, կըսէ Ղուկաս աղան։

—Չէ, չեմ քնանար կոր, սանկ... կը պատասխանէ Մերկեր աղան արթննալով և նորէն գոցելու ստիպուելով արտեւանունքն որոյ վրայ ծանրացած էր քունը։

Խաղը կը շարունակուի։

Կը շարունակուի նաև քունն որ Մերկեր աղային գլուխը կերերցունէ մերթ մէկէն ի մէկ դէպի անոր կուրծքն իջեցունելով գլուխն և մերթ բարձրացնելով։ Կը տանջուի Մերկեր աղան, կամք կընէ չքնանալու։ Քունը կը յաղթէ կամքին և Մերկեր աղան վերստին կը փակէ աչերը։

—Աս չեղաւ Մերկեր աղա, կերկրորդէ Ղուկաս աղան *միզէը* մը խաղալով։ Գնա՛, եղբայր, տեղդ պառկի՛, մենք քեզի անհանգիստ ընելու չեկանք հոս. գնա՛ հանգստացիր, մենք օտարական չենք. եթէ տեղդ չը

պառկիս, հիմայ կելլենք կերթանք հա, գիտցած ըլլաս։ Գիշերները նստելու սովորութիւն չունիս, ամօթ բան մը չէ ասիկայ... գնա՛, պառկէ՛ տեղդ...

—Վնաս չունի, կըսէ Մերկեր աղան աչքերը բանալ փորձելով և չյաջողելով։

—Ի՞նչպէս վնաս չունի... ես չեմ ուզեր որ անհանգիստ ըլլաս։ Քեզի բան մալ ըսեմ, ես գացած տեղս լմի՛ր որ քիչ մը սանկ պաղ ընդունելութիւն գտնամ նէ՝ կառնեմ կը քալեմ, ես անանկ բաները սիրտս կը դնեմ, հասկցա՞ր. անոր համար կըսեմ որ կամ գնա՛ պառկէ, կամ քիչ մը ջուր խմէ որ քունդ փախչի։

Պատասխան չընդունիր Ղուկաս աղան, վասնզի քնացած էր, Մերկեր աղային գլուխը մէկ մ'ասդին մէկ մ'անդին երերալէն յետոյ բարձին վրայ հանգչած էր։

Ժամը մինչև իննուկէս կը խաղան երեք ընկերներն։ Յետոյ քիչ մ'ալ կը խօսին և կարթնցնեն Մերկեր աղան որ *մնաք բարով* ըսեն իրեն։

—Ներեցէք, Մերկեր աղա, կըսէ նախ Ղուկաս աղան, այս գիշեր ձեզի անհանգիստ ըրինք քիչ մը։

—Որչափ որ նեղութիւն տուինք նէ՝

ներեցէք, կերկրորդէ Զաքար աղան։

—Մեզի համար քնատ մնացիք, կերրորդէ Կիրակոս աղան։

—Անհանգիստ չեղայ, կը պատասխանէ Մերկեր աղան։

—Մէյմէկ խահվէ խմենք պիտի ըսէի, բայց ժամանակն ուշ է, կըսէ Ղուկաս աղան։

—Այո՛, այո՛, ուշ է, երթանք, կը պատասխանեն ընկերները։

—Երթանք, կը կրկնէ Ղուկաս աղան, և ընկերներուն դառնալով, խօսք կուտամ՛ք վաղը գիշեր հոս գալու որ ձեզի *քատայիֆ* մը շինեմ։

Մերկեր աղան կայծակնահար կըլլայ երկրորդ անգամ։

Մերկեր աղան ալ կամաց կամաց կը վարժեցնենք գիշերները նստելու, Այո՛, այո՛, վաղը խորհինք ու բան մ'ընենք գիշերը։ Բայց Մերկեր աղա, մենք լապտեր չունինք... կարճեմ կանձրևէ կոր, հովանոց ալ չունինք... լաստիկներս ալ չհագայ... տեսար մի՝ հիմայ ըրածս։

—Մերկեր աղայէն առ աս գիշեր ու վաղը տուր, կըսեն ընկերները։

—Ուրիշ ճար չկայ։

Մերկեր աղան կը մտտակարարէ Ղուկաս աղային ինչ որ պէտք էր անոր անձրեւէն պահպանուելու համար։ Ղուկաս աղան շնորհակալութիւն կը յայտնէ և կիմացնէ միանգամայն թէ Մերկեր աղային սիրոյն համար յանձնառու պիտի ըլլայ հետևեալ գիշերը կանուխ Մերկեր աղային տունն երթալ և *քատայիֆ* մը եփել։

Վերջապէս կը մեկնին հիւրերն և Մերկեր աղան աւուր պատշաճի հայհոյութիւններն ընելով դուռը կը կղպէ, ճրագներն կը մարէ և պառկելու սենեակը կը մտնէ ինքն իրեն խօսելով բարձրաձայն. «Աս ալ գլուխս եկած չէր, աս ալ տեսանք, այսչափ անկըրթութիւն, այսչափ անհետաքրքրութիւն ոչ տեսած ունէի ոչ լսած, տասն երկու ժամ անհանգիստ եղիր որպէս զի աղաները զուարճանան, ոտքս կոտրէր ու դուռը չնստէի, վաղն իրիկուն ալ գայ պիտի ու *քատայիֆ* պիտի եփէ եղեր, դուռը բանամ նէ՝ ներս կուգայ։ Անհոգ, անհոգ, անհոգ մարդ...»

—Ինչ կը մրմռաս ճանըմ, կըսէ կինն անկողնոյն մէջ մէկ կողմէն միւսը դառնալով և գլուխը վերմակին մէջ խօթելով։

—Ի՞նչ մի կը մրմռամ, դուն հանգիստ քնացար ա, մէյ մը ալ ինձի հարցուր քաշածս։

—Մի պօռար, տղաքները պիտի արթնցունես։

—Չը պօռամ մի... ինչո՞ւ չեկար քիչ մը նստելու որ ես ալ քնանալի կտոր մը։

—Ինչո՞ւս պէտք։

—Ինչո՞ւդ մի պէտք։

—Բեզի ըսէ։

—Ինձի՞ մի ըսեմ։

—Բունես պիտի փախցունես, տէր ողորմեա, լմնցուր ա՛լ, մէկ բանը չեն երկնցներ։

—Չե՞ն մի երկնցներ։

—Բունես կը փախցունես կոր, կըսէ կինն միւս կողմը դառնալով։

—Բունդ կը փախցնե՞մ կոր մի...

Մերկեր աղան ինքնիրեն շարունակելով երկար մենախօսութիւնն անկողին կը մտնէ։ Չկրնար քնանալ։ Մինչև առաւօտ անկողնոյ մէջ մէկ մասդին մէկ մանդին դառնալով կանիծէ ու կանիծէ Ղուկաս աղան։ Եւ միշտ կը կրկնէ. «Վաղը գիշեր ալ քատայիֆ պիտի եփէ եղեր»։ Սա աներեսը, անպիտանը, մազ մնաց որ պիտի ճաթեցնէր ինձի... ես ալ յանցանք ունիմ ա։ Բունէ ականջէն փողոցը նետէ, լմննայ երթայ, համբերելու բան չէ որ... իմ տունս քազինօ է... Թող կորսուին ուրիշ տեղ խաղան իրենց ըրէջան... Թէ որ իմանամ որ մէկու մը կաթուած իջեր է, պիտի ըսեմ որ աս աներեսը անոր տունը գացեր է Բարաղամ աղայէն սկսելով... վայ աներես վայ... Բարաղամ աղայով մը անանկ մը քթէս բռնեց որ... իրաւ լմնցնենք ալ, մոռնամ գոնէ սա խայտառակին ըրածն, քանի կը խօսիմ կոր նէ վրաս դող կուգայ կոր։

Եւ Մերկեր աղան կսկսի արագ քայլերով դառնալ սենեակին մէջ։

«Խոնարհութիւն կայ, խոնարհութիւն ալ կայ։

Են մարդիկ որ բարձրանալու և ուրիշներն խոնարհեցնելու համար խոնարհութիւնը գործիք ըրած են իրենց։

Կան մարդիկ որ խոնարհութեան կը դիմեն հարուրին քսան զեղչելու համար իրենց պարտքէն։

Յաճախ պատահած եմ այնպիսի մարդոց, որ խոնարհութեան ապաւինած են իրենց մէկ բարեկամը կողոպտելու համար։ Կը գտնուին նաև մարդիկ որ խոնարհութեան մէջ գտած են մարդ խաբելու ամենէն դիւրին միջոցը։

Սակաւք են որ խոնարհ կըլլան խոնարհ ըլլալու համար։

Սպասելով որ մեր *Բարոյական ախտաքանութիւնն*, որուն կը վայլէ ճառել այս նիւթին վրայ, ընդարձակօրէն խօսի այն անձանց վրայ, որք խոնարհութիւնն խանութ ըրած են իրենց, անոնցինք այսօր ներկայացնել անձ մ'որ կը խոնարհի բարձրանալու նպատակաւ մխայն:

Սրբոյն Թադէոսի և Բարթուղիմէոսի տօնախմբութենէն քանի մ'օր ետքը Յակոբոս աղա իւր Բարթուղիմէոս անուն մէկ բարեկամին այցելութիւն կընէ, շնորհաւորութեան պարտքը կատարելու համար:

Ընդունելութեան սենեակն՝ ուր առաջնորդուած էր Յակոբոս աղան՝ պզտիկ էր: Արդէն այժմու ընդունելութեան բոլոր սենեակները պզտիկ են, վասն զի քիչ ծախքով կը կահաւորուին: Այս սենեակն ունէր պատշգամ մ'որ հազիւ կրնար տանիլ երկու մարդ, անկեան երկու բազմոցներ ուր երկերկու մարդ միայն կրնային նստիլ և վեց հատ աթոռ: Բազմոցները բեռնաւորուած էին երբ ներս մտաւ Յակոբոս աղան: Տան տէրն հրաւիրեց Յակոբոս աղան պատշգամը նստիլ և Յակոբոսէ աղան ընդունեց հրաւէրն և գնաց բազմի պատշգամը: Յաւելունք ըսել թէ Յակոբոս աղան անանկ մարդ մ'է, որ ուր քաշես կերթայ, կեղծ մելժումներէն, արուեստակեալ յարգանքներէն չախորժիր, մէկ խօսքով պարզ մարդ մ'է, այսինքն այն մարդերէն է զոր կը պաշտեմ ես: Աւուր պատշաճի քանի մը խօսքեր փոխանակուելէն յետոյ Հիւբերուն և տան տիկնոջ մէջտեղ սենեակին դուռը բացուեցաւ:

—Հրամեցէք, էֆէնտի, ըսաւ տան տիկինն ոտք ելնելով և իրար անցնելով:

Էֆէնտին խոնարհութեամբ բարևեց հիւրերն և դրանը մօտ դրուած այսինքն երրորդ և վերջին աթոռին վրայ նստաւ:

—Տէր ողորմեա, քնչ կընէք էֆէնտի, սանկ վեր հրամեցէք, յարեց տան տիկինը:

—Չէ, չէ, հոս հանգիստ եմ:

—Չըլլար, վեր հրամեցէք:

—Կը խնդրեմ, տիկին, վնաս չունի, հոս աւելի հանգիստ եմ:

Բազմոցի հիւրերն և Յակոբոս աղան իրենց քովն առնել կուզեն էֆէնտին որ կը մերժէ:

—Իրաւ որ սա չեղաւ, չվայլեց . . . խաթերս համար սա պատշգամը անցիր:

—Հրամեցէք, կըսէ Յակոբոս աղան ոտք ելնելով:

—Չեմ ուզեր, նստեցէք:

Յակոբոս աղան կը նստի:

—Ըրածդ իրաւ որ չվայլեր, էֆէնտի, ա՛ռ թուռին վրայ անհանգիստ ես, սա պատշգամը հանգիստ է, տես ինչ աղէկ է։

Յակոբոս աղան կը կանգնի նորէն։

—Չեմ ուզեր։

Յակոբոս աղան դարձեալ կը նստի։

—Չէ՛ք ուզեր, բայց նստեցէ՛ք տեսէ՛ք ինչ աղուոր է, ծովն ալ կառնէ։

Յակոբոս աղան նորէն ոտք կելնէ։

—Ինչո՞ւ կտիպէ՛ք, տիկին։

Յակոբոս աղան նորէն կը նստի։

—Ես պատշգամը նստիմ նէ՝ բնաւ չեմ նեղանար, նաւեր, շոգենաւները կուգան կանցնին, ձկնորսները ձուկ կորսան, շատ աղէկ է, ոտքդ պագնեմ քուզում էֆէնտի, քիչ մը նստէ։

Յակոբոս աղան վերսին կը կանգնի։

—Կը խնդրեմ, տիկին։

—Կաղաչեմ։

—Մի՛ թախանձէ՛ք։

—Խաթերս համար։

—Հարկ չկայ։

—Ոտքդ պագնեմ։

—Տէր ողորմեա։

—Արևդ սիրեմ։

(Տակաւին Յակոբոս աղան ոտքին վրայ է)։

—Չէ՛ք ըսինք ա։

—Չէ՛ մի՛ ըսեր, տես ինչ աղուոր է։

—Գիտեմ։

—Շոգենաւները։

—Տեսած եմ։

—Դիմացի լեռները։

—Այո՛։

—Տուները, ծառերը։

—Այո, գիտեմ։

—Ձկնորսները . . . Հալտէ էֆէնտի.

—Տիկին։

—Շատ աղէկ, վերջը կը նստիս։

—Յակոբոս աղան կը նստի։

Էֆէնտին եթէ հաւանէր պատշգամը նստիլ Յակոբոս աղային քով՝ խնդիրը պիտի փակուէր և, հետևաբար, պիտի զրկուէր այն հաճոյքէն զոր տան տիկնոջ թախանձանքները կը պատճառէին իրեն։ Էֆէնտին փափաքն էր բարձրանալ շարունակ ցորչափ պիտի մնար այն սենեակին մէջ և այս միջոցն յարմար գտած էր հասնելու համար իւր նպատակին։

Միւս կողմէն Յակոբոս աղան կը վիրաւորուէր, որովհետև պարտականութիւն չէր զգար խոնարհիլ ուրիշ մը բարձրացնելու համար, և անուան մը շնորհաւորութեան առթիւ այս եղանակաւ նուաստանալուն վրայ կը

ցաւէը։ Այսու ամենայնիւ իւր ցաւն ծածկելու կը ջանար և կը համբերէր։

Մ'իւս հիւրերուն ևս հաճոյ չէր թուեր տան տիկնոջ և էֆէնտիին ընթացքն և կը սպասէին որ առևտուրներուն նուազութեանը և օդոյն գեղեցկութեանը վրայ բացուած խօսքն վերջանայ ու ելնեն երթան։

— Վերջապէս սա պատշգամը քիչ մը չընտեցար, ասաւ նորէն տիկինը։ Սանկ քիչ մը նստէ, տես Վարնայի շոգենաւն է որ կուգայ։

Էֆէնտին շարժուեմ մ'ըրաւ։

Յակոբոս աղան ոտք ելաւ։

Էֆէնտին թիկնոցին եռևի գրպանէն թաշկինակը հանեց և քիթը սրբեց։

Այս էր շարժման պատճառը։

Յակոբոս աղան նորէն նստեցաւ այս անգամ ալ էֆէնտիին քթին գոհուելով։

— Այս հարաւային հողմերն ալ չվերջացան որ հարբուխէ խալսէինք, ըսաւ տան տիկինը, ամենուս վրայ թուլութիւն մը կայ, սրտի նեղութիւն մը, չեմ սա պատշգամը նստելու որ սիրտդ բացուէը քիչ մը, էֆէնտի։

Էֆէնտին քիչ մը շարժեցաւ ձևով մ'որ կարծես կընդունէր տիկնոջ հրաւէրը։

Յակոբոս աղան ոտք ելաւ և հրամցուց էֆէնտիին։

— Չէ, չէ... սա նասըրս քիչ մը ցաւեցաւ անոր համար ոտքս սանկ դրի որ հանգիստ ընեմ։

Յակոբոս աղան դարձեալ նստեցաւ այս անգամ ալ էֆէնտիին ոտքին գոհուելով։

— Ամենուն քովը հազ մը կայ, մարդ չկայ որ չհազայ, յարեց տան տիկինը, կուրծքի ցաւ ալ կայ... կիմանամ որ ուրիշ հիւանդութիւններ ալ կան եղեր... էֆէնտի, պատշգամը անցիր ու ոտքդ երկնցուր քիչ մը։

Յակոբոս աղան երթալու համար ոտք ելաւ և գլուխը ծռելով, ձեր հրամանաւն երթանք, տիկին, ըսաւ։

— Նստեցէք քիչ մը, Յակոբոս աղա, ինչու կաճապարէք... գործ ունիք նէ գոր չեմ ըներ։

— Այո, գործ ալ ունիմ։

— Քիչ մ'ալ նստիմ որ քիչ մ'ալ նախատուիմ ըսաւ ինքնիրեն Յակոբոս աղան և նստեցաւ։

— Յակոբոս աղա, ինչպէս է մեր պատշգամը։

— Շատ աղեկ է։

— Ես շատ անգամ հոս կը նստիմ և չեմ նեղանար... էֆէնտին չախորժիր կոր։

Էֆէնտին կզգայ թէ թախանձանաց վերջերն է, որովհետև Յակոբոս աղան երթալ կուզէ, ուստի որպէս թէ տան տիկնոջ խօսքը չկոտրելու համար.

—Ինչ մը նատիմ սա պատշգամն որ խօսքը գոցուի կլսէ և կերթայ նստելու պատշգամն զոր թողած էր արդէն Յակոբոս աղան։

—Ինչո՞ւ կերթաք, Յակոբոս աղա, քիչ մ'ալ նստեցէք, կըսէ տան տիկինը։

—Ոչ, երթամ պիտի։

—Կաղաչեմ քիչ մ'ալ։

—Ձեր հրամանովն երթանք, տիկին։

—Եթէ ստիպողական գործեր ունիք չեմ ստիպեր որ մնաք։

—Այ՛ն, ստիպողական գործեր ունիմ։

—Շատ շատ բարևներ կընեմ...

—Գլխուս վրայ...

—Ձեր տիկնոջն...

—Ընդայ։

—Ձեր աղջիկներուն։

—Շատ աղէկ։

—Պզտիկին ալ աչքերը կը համբուրեմ։

—Շնորհակալ եմ։

—Դարձեալ հրամեցէք, Յակոբոս աղա։

—Դուք ալ հրամեցէք։

—Մեզի մի՛ մոռնաք։

—Ձենք մոռնար։

—Տիկինդ ալ մէկ տեղ բեր։

—Կուգանք։

—Տիկինը բեր օր մ'որ քիչ մը պատշգամը նստի։

—Նստի (մէկդ.) որ ինձի պէս խայտառակուի։

—Մեր պատշգամը շատ աղէկ է։

—Անանկ է։

Յակոբոս աղան կը մեկնի։

Ինքզինքը փողոց գտնելուն պէս կսկսի խորհրդածութեանց.

«Քառասուն անգամ ոտք ելնել, քառասուն անգամ նստիլ որպէս զի էֆէնտին նստի պատշգամը, պարապ տեղը պզտիկնալ, խոնարհիլ... խայտառակուիլ հիւրերուն առջև։ Խելք չբերի, առաջին անգամ երբ տիկինն էֆէնտին պատշգամը հրամցուց, պատշգամէն իջնալու էի .. պզտիկութիւն պիտի ըլլար թէև բայց գոնե մէկ անգամ պիտի ըլլար և ոչ թէ քառասուն անգամ, որպէս եղաւ։ Գետնին տակը անցներ սա պատշգամը... Ի՞նչ սորվելիք ունիմ, ինչ շահ ունիմ ես ան էֆէնտիէն որուն քով ասանկ պզտիկ մնալու ստիպեցին զիս... ես ուզեցի պատշգամը նրսոտիլ, ինքը հրամցուց, ես ալ ընդունեցի. ե-

թէ էֆէնտիին համար պիտի պահէր պատշգամը՝ ինչո՞ւ զիս հրամցուց հոն: Բայց տիկինը յանցանք չունի... ինչպէս չունի... անալ ունի յանցանք, բայց էֆէնտին է բուն յանցաւորը: Երանելի, քեզի պատշգամը հրամմէ կըսեն կոր, եկուր դուն ալ նստէ ես ալ նստիմ, լմննայ գործը... զիս քառասուն անգամ խայտառակելու ինչ հարկ կայ: Ասկից վերջը ոչ թէ միայն չպիտի նստիմ պատշգամ, այլ նաև զաւակներուս ալ պիտի կտակեմ որ հեռու փախչին պատշգամներէ... շատ դպաւ ինձի այս գործը: Եթէ աուն մ'այցելութեան երթամ՝ սենեակին դրան քով պիտի նստիմ, պարապ տեղը խայտառակ ըլլալու ժամանակ չունիմ:»

Այցելութեան օրերուն մէջ ենք, սիրելի ընթերցողներ, և այս իսկ է պատճառ ներկայ յօդուածիս հրատարակութեան: Զգուշացէք պատշգամ նստելէ, ընտրեցէք ձեզ աննման տեղ մը ուսկից արտաքսուելու նուաստութեան մէջ չգտնուիք: Գիտեմ, երբ այլ և այլ վիճակի հիւրերով լեցուած սենեակ մը մտնէք կը շուարիք կը մնաք և չէք գիտեր ո՛ւր նստիլ: Ծերերը չեն յարգուիր որ տարիքի կարգով նստիք: Խելքն ալ ատակ չըլներ որ խելքի կարգով տեղ մ'ընտրէք: Առաջնութիւնն

ոսկւոյ կը տրուի, ուստի ոսկւոյ թիւերու կարգով տեղ մ'որոշելու աշխատեցէք: Կը տեսնես որ աղքատ ծեր մը անկիւնը նստեր է, եթէ երկու ոսկի ունիս վրադ, գնա այդ ծերունիին կռնակին վրայ նստէ: Կը պատահի սակայն երբեմն, ինչպէս արդէն տեսաք, որ ամենէն հարուստն ամենէն վար կը նստի դրան քով, վերջէն եկող և անկէ նուազ հարուստ մը դրան դուրսը՞ նստի: Ա՛հա ծանր խնդիր մ'որ ամեն տարի այցելութեանց օրերուն մէջ կը յուզուի և շատ սխալներով կը լուծուի:

Ըսա մեր խոնարհ կարծեաց մէջոց մը կայ միայն որ այս անպատեհութիւնները կը բառնայ և արժանապատուութիւնները վերաւորելու երկիւղը կը փարատէ:

Ո՞րն է այդ մէջոցը:

Այլուբէնի կարգաւ նստիլ:

Այսինքն ժամկոչ մ'որու անունն այբով կսկսի իրաւունք պիտի ունենայ վեր նստիլ այն վաճառականէն, որուն անուան սկզբնատառն Ֆ. կամ Գ. կամ Դ. և այլ. է:

Այս մէջոցը թէպէտ և քիչ մը ծիծաղաշարժ է բայց սկզբունքի վրայ հիմնուած է:

Աբրահամ աղան անգիւտ անձ մէ խաղի մէջ. որչափ ալ կորսնցնէ՝ չբարկանար. պաղ արեամբ կը շարունակէ խաղն առանց կծու ակնարկութիւններ ընելու իւր խաղակիցին: Աբրահամ աղային հակապատկերն է Տիմոթէոս աղան որ սասակիկ կը բարկանայ երբ բախտը իրեն չժպտի խաղի մէջ:

Աբրահամ աղան չէր ճանչնար Տիմոթէոս աղան, ոչ ալ Տիմոթէոս աղան կը ճանչնար Աբրահամ աղան երբ օր մը գբօսարանի մէջ իրարու հանդիպեցան և Տիմոթէոս աղան հրաւիրեց Աբրահամ աղան *պէզիկ* խաղալու:

—Աբրահամ աղա, եկուր քեզի հետ բարթի մը պէզիկ խաղանք:

—Այսօր ժամանակ չունիմ:

—Կաղաչեմ, բարթի մը խաղանք, ժամանակ կանցուննենք:

—Շնորհակալ եմ, թող մնայ այսօր:

—Խաղանք, խաղանք . . . . . սա թուղթերը բեր ծօ:

—Գործ ունիմ, չեմ կրնար խաղալ:

—Շուտ մը կը լմննայ. . . . շուտ ըրէ ծօ . . . . աղէկ թուղթերէն բեր:

Աբրահամ աղան չկրնար դիմադրել:

—Մէյմէկ խահուէի խաղանք Աբրահամ աղա:

—Շատ աղէկ:

—Կարէ նայինք.... գուն պիտի տաս.... տուր նայինք.... խաղի մէջ ես բաղդ չունիմ ամա, փորձենք....

Կսկսին խաղալ: Տիմոթէոս աղան անանկ շարժումներ և ձևեր կընէ, որ բարկութիւն կը յայտնեն, երբեմն քթին տակէն կը մրմռայ և ծուռ ծուռ կը նայի Աբրահամ աղային որ կը վաստկի խաղը:

—Դուք վաստկեցաք.... լաւ..... տո՛ւր նայինք:

—Առէք:

—Աս ինչ անճոռնի թուղթեր տուեր ես աղբար, կալծես զատեր զատեր գէշ թուղթերը տուեր ես:

—Դուք կարեցիք:

—Ձեմ ըսեր թէ ես չկարեցի. . . . . խաղացէք:

—Վերուցէք:

—Աս ինչ գէշ թուղթ կը քաշեմկոր աղբար:

—Բիքա քօզ.... քառասուն:

—Աղէկ թուղթերը գուն ես առեր:

—Զօրս աւօ. .. հարիւր....

—Գիտեմ իմ բախտս:

—Բիքա տամա քառօ ֆանթի.... լիսուն:

—Ասչափ աղէկ թուղթ քաշել.... առաջին անգամն է որ կը տեսնամկոր։

—Երկու հարիւր չիսուն...

—Վայ շունշանորդի թուղթ վայ...

—Երկու հարիւր չիսուն...

—Ո՛րչափ գրեցիր աղբար... եօթը հարիւրի մօտեցեր ես... դեռ նոր սկսանք խաղալ, կաղաչեմ, ուշադրութիւն ըրէ...։

—Ինչ առջևդ կը գրեմ կոր եղբայր.. չորս ասօ... հարիւր...

—Վայ թշուառական թուղթ վայ... քսան, հելէ քսան մը բացինք... Օրհնեալ է Աստուած։

—Երկու հարիւր չիսուն։

—Պէ աղբար քիչ մը կամաց խաղա որ ես ալ տեսնամ, ինչ է ան գրվը գրվըը երկու հարիւր չիսուն կըսես կը բանաս... Ինչո՞ւ համար երկու հարիւր չիսուն կըլլայկոր եղեր... ի՞նչ ըսել է... գաթը իմին թուղթիս գէշ կուգայկոր...

—Հինգ հարիւր...

Տիմոթէոս աղան ձեռքի թուղթերը սեղանին վրայ կը նետէ և Աբրահամ աղային դառնալով...

—Ինչի կամաց խաղա՛ ըսինք աղբար, մախասս գիս բարկացնելու համար կընես կոր... ես քեզի ընեմ նէ հօշդ կուգա՞յ։

—Ի՞նչ կընեմ կոր աղբար...

—Տահա ի՞նչ պիտի ընես աղբար... ինչէն հինգ հարիւր կը բանասկոր եղեր...

—Ձանըմ առաջ աղջիկ մը և պաճախ մը չունէի՛...

—Ունէիր մի չունէիր մի ես ի՞նչ գիտնամ աղբար... մարդուս գլուխը խելք կը ձգե՞ս կոր մի եա... իմ խաղիս մի նայիմ, քուկինիդ մի նայիմ... աճելէով, հիլեթով խաղալ մը ունիս, կարծես քի բանակի մը գլուխ անցեր ես ու մեծ յաղթանակ կը տանիս...

—Վերջէն պաճախ մը քաշեցի...

—Ե՛րբ քաշեցիր, անանկ աճելէ կը խաղաս որ...։

—Վերջն ալ աղջիկ մ՛առի...

—Ես չտեսայ... ինչ է նէ աղբար, գրէ՛, ուզածիդ չափ նշանակէ՛... շատ աղէկ աղբար... թուղթ առ...

Աբրահամ աղան կը նեղուի և շուրջը գտնուողներուն կը նայի, որք շրթունք կը խածնեն հասկցնելու համար իրեն որ համբերէ։

—Չխաղա՞ս, կը պօռայ Տիմոթէոս աղան, չխաղա՞ս... ինչո՞ւ ծանր կը խաղաս կոր։

—Հազար, կըսէ Աբրահամ աղան։

—Հազա՛ր հազա՛ր... մուխլախ աս թուղթին մէջ բան մը կայ... դուն թուղթերը կը ճանչնասկոր կըսէ Տիմոթէոս ադան և թուղթերը ուժով կը նեռէ դէպ ի Աբրահամ ադան։

—Ե՞ս կը ճանչնամ կոր թուղթերը...

—Չեմ հասկնար, աղբար... չեմ նայիր կոր տէյլ ուզածիդ չափ ալ գրեր ես...

—Աւելլի գրեր եմ...

—Ի՞նչ ըսեմ։

—Ծօ սա թուղթերը ժողվէ ու բեր... գրէ պէ ատամ գրէ...

—Խընայէթ, ատանկ խօսք մի ըներ։

—Գրէ պէ ատամ, գրէ ըսինք ա՛...

—Գրեմ բայց...

—(Ոտ ենկելով պօռալով) Գրէ ըսինք աղբար, գրէ ըսինք... խօսքը չեն երկնցներ...

—Անանկ մէկ շեշտով կըսես կոր որ...

—(Աւելի պօռալով) Գէշ խօսք մը չըրինք ա, գրէ ըսինք։

—Ըսիք, բայց...

—(Ականջ վրայ ենկելով) Գրէ, պապամ, գրէ...

—Չեմ ըսեր թէ չըսիք... բայց չէր վայլեր որ...

—Գէշ խօսք մը ըսինք, աղաներ, դուք

ըսէք... գրէ ըսինք... ուզածիդ չափ գրէ ըսինք... խօսքն այսչափ չեն երկնցներ... Աբրահամ աղա, Աբրահամ աղա, թէ որ դուն իմ տեղս ըլլայիր, ինչեր չէիր ըներ արդեօք... զբօսարանը տակն ու վրայ կը բերէիր... բայց ես չեմ բարկանար ձեզի պէս...

—Աւելի գրեցի։

—Գրէ ըսինք այօլ։

—Ինչո՞ւ ըսես, եղբայր։

—(Ձքօսրանի դրան առջեւ պօռալով) Այս մարդը խօսք չհասկնար պէ... գրէ ըսինք այօլ, քուկին ձեռքէդ բռնող եղաւ, մի գրեր ըսող եղաւ, ինչո՞ւ կերկնցնես խօսքը... Աբրահամ աղային խահուէ մ'եփէ ծօ... վաստըկեցար բարթին... համէ խահուէդ... անուշ ըլլայ... շատ աղէկ կը խաղաք կոր... ես չիյտեմ կոր խաղալ... ինչ ըսեմ տահա...

—Մի եփեր ծօ... բարթին չլմնցաւ տահա։

—Չլմնցաւ մի։

—Եկուր Տիմոթէոս աղա, սա բարթին լմնցուր, կըսեն ներկայ գտնուողները։

—Պօշ բան է, աղբար, գիտեմկոր պիտի կորանցնեմ... բայց ինչ է նէ խաղանք. մեզի ուրիշ թուղթ բեր ծօ...

Թուղթերը կը փոխուին։ Կակսին խաղալ։

—Կաղաչեմ որ կամաց կամաց խաղաս, Աբրահամ աղա։

—Շատ աղէկ։

—Կարէ։

—Կտրեցի։

—Հրամմեցէք... խաղացէք։

—Առէք։

—Սա պօշ թուղթերը տանք նայինք։

—Հրամմեցէք։

—Նայինք այս անգամ ինչ քօշ պիտի բացուի։

—Դեռ յայտնի չէ։

—Կարծես միշտ միևնոյն թուղթերն են։

—Ֆառւօ քօզ... քառասուն...

—Կէնէ սկսաւ։

—Ուրթսուն...

—Անգամ մը սկսի նէ՝ վերջը չբերը որ . . .

—Ինձի ալ կարծես քի ինատընա աղէկ թուղթ կուգայ կոր...

—Ատանկ է, մէկ կողմին գէշ գայ նէ՝ միւս կողմին աղէկ կուգայ։

—Հարիւր...

—(*Ձեռքերը քանալով*) Այս որչափ թուղթ աղբար... այսչափ թուղթով մամիկս ալ կը խաղայ իմին...

—Երկու հարիւր չիսուն... զարմանալի է այս թուղթը...

—Անանկ է... աճեմիին աղէկ թուղթ կուգայ կըսեն, այն թուղթը ինձի գայ նէ՝ քսան չես կրնար գրել դուն։

—Ճիշտ է...

—Տիմոթէոս աղա, սա թուղթը նեռէ, կըսէ Տիմոթէոս աղային քովը նստողներէն մին։

—(*Թուղթերը նետելով եւ պօռալով*) Մի խառնուիք աղբար, մի խառնուիք պէ, մի խառնուիք պէ... զաթը ինձի գէշ կուգայ կոր դուրսէն մի ըսէք... մի ըսէք պէ... մի ըսէք պէ... մի խառնուիք պէ... քանի՛ անգամ կըսեն մէկ խօսքը աղբար... մի խառնուէք պէ... էօֆ... ատոր համար է որ բազմուրթեան մէջ խաղալ չեմ ուզեր ա։

—Երկու հարիւր չիսուն...

—Ի՞նչ երկու հարիւր չիսուն պէ դուն ալ... թուղթը ես պիտի քաշէի...

—Ես պիտի քաշէի...

—Ինչ շուտ երկու հարիւր ըրիր...

—Յիսուն...

—Խաղէն խապար չունիս ամա աղօթք ըրէ որ թուղթ կուգայ կոր։ Ինչմ՛ու համար առաջ չիսունը չբացիր որ վերջէն ալ հինգ հա-

բիւր ըսէիր... չիյտես կոր ամա... թուղթը կօգնէ կոր.....

—Հինգ հարիւր....

—Հինգ հարիւր մի..... ելէք քովէս քիչ մը ճանըմ.... քիթս կը մտնէք կոր նէ.... ձեռքս չեմ կրնար կոր երկնցնել որ թուղթ նետեմ, հեռացէք քիչ մը..... անդին գացէք.... էօֆ.... ինչ հինգ հարիւր է աղբար.... հինգ հարիւրը ուսկից հանեցիր... քանի աղջիկ ելաւ... քանի պաճախ ելաւ... այս խաղին խելքս չպառկիր կոր վէսէլամ...

—Երկու հարիւր չիսուն...

—Վաթսուն մ'ալ բանանք նայինք...

—Հարիւր...

—Քսան ալ մէկ բանանք... օհ, օհ, օհ... ասանկ չնչին թուանշաններով..... աղբար եկուր սա տեղերնիս փոխենք:

—Փոխենք.....

—Թուղթ առ.....

—Առէք..... երկու հարիւր չիսուն.....

—Դե կայ այս թուղթերուն մէջ.....

—Հազար.....

—(*կից մը տալով սեղանին*) Վազ անցիր Աստուածգ սիրես նէ.... ասանկ խայտառակութեամբ խաղ չխաղացուիր..... աղբար թուղթը ռվ տուաւ:

—Դուն տուիր:

—Անանկ է նէ թուղթը դուն պիտի նետէիր...

—Ես նետեցի եա:

—Ոչ, ես նետեցի:

—Սխալ է:

—Ես նետեցի:

—Ոչ:

—Այո:

—Ոչ: Ո՛վ նետեց, ազտներ, դուք ըսէք:

—Իրաւ որ մոռցանք:

—Դուն նետեցիր աղբար, իրաւունք ունիս, յանցանքն իմս է... իմս է որ չգիտցած չտեսած մարդուս հետ թուղթ կը խաղամ կոր...

—Ինչո՞ւ ծանր խօսքեր...

—Ինչ ծանր խօսք աղբար... յանցանքն իմս է կըսեմ կոր... ա՛ս ալ ծանր խօսք է: Ես այս խաղը խաղալուն կերպը չեմ գիտեր կոր, լմնցաւ... վայ, շունշանորգի թուղթ վայ, վայ անիծից արմատ թուղթ վայ, այսչափ ալ ձախորդութիւն... կարծես կը հալածէ կոր զիս աղբար... գետնին տակն անցնիմ թէ որ մէյ մ'ալ այս պէզիքը խաղամ նէ... աղբար ես խաղի մէջ բնաւ չեմ քարկանար... բայց անանկ պարագայներ կան որ

մարդս ինքնիրմէ կելլայ։

—Շատ իրաւունք ունի Տիմոթէոս աղան, ըսաւ ներկայներէն մին, ինձի ալ դէշ թուղթ մ'եկաւ օր մը, մազ մնաց որ կռիւ պիտի ընէի...

—Եթէ այս թուղթն ուրիշի մը գար մեծ փոթորիկ մը կելլէր այսօր հոս, յարեց ուրիշ մը։

—Շատ քիպարութեամբ վարուեցաւ Տիմոթէոս աղան շիտակը, մրմռաց երրորդ մը։

—Եթէ Տիմոթէոս աղային տեղ ուրիշ մ'ըլլար՝ Աբրահամ աղան շատուց ծեծը կերած էր։

—Շիտակը ես չեմ բարկանար երբ կոլոննցնեմ, պատասխանեց Աբրահամ աղան։

—Հրամանքնիդ չէք բարկանար, հարցուց Տիմոթէոս աղան։

—Այո՛։

—Եահէ եահ երկու հարիւր լիսուն բանամ, հինգ հարիւրները բանամ... հազար բանամ ու չես բարկանար հէ... ճանըմ, ձգենք հիմա պարապ խօսքերը... բարթին լմնցո՛։

—Չէ տակաւին։

—Լմնցնենք ուրեմն... նորէն թուղթ տանք... դուն տուր... ոչ, ոչ... ինձի տո՛ւր ես տամ... չէ, չէ... դուն տո՛ւր... հէ՛ .. կեցիր ասանկ ես անգամ ես տամ... տո՛ւր աղբար տո՛ւր, դուն տո՛ւր... ինչ կըսես...

—Որոշումդ տո՛ւր։

—Դուն տուր ինչ տամ աղբար։

—Որոշո՞ւմ թէ թուղթ։

—Տուր, թուղթը տուր։

—Կարէ։

—Կարեցի։

—Սառէք.. կաղաչեմ միայն որ չբարկանաք...

—Չբարկանամ... բարկացող կա՞յ։

—Չիյտեմ... և եթէ պիտի բարկանաք չխաղանք...

—Մի՛ խաղար աղբար, մի՛ խաղար, զաթը դուք ասանկ էք, երկու երեք բարթի կը խաղաք, կը վաստկիք, յետոյ կը փախչիք։ Ո՞վ բարկացաւ... ըսեցէք թէ բարկացայ, ինչ իրաւունք ունիս բռնանալու իմ վրայ որ չբարկանամ, դուն իմ բարկութեանս քիչին ես..... գնա սրկէց..... զաթը քեզի պէս մարդու հետ խաղալը չվայլեր ինձի։ Անպիտան...

Աբրահամ աղան կը մտաբերէ Տիմոթէոս աղային ականջներէն քաշել, բայց քաղաքավարութիւնը կը կապէ անոր ձեռքերը և թոյլ չընէր որ գոլճեն։ Ի՞նչ պէտք ունիմ, կը հարցնէ ինքնիրեն, նեղուելու նոյն իսկ այն բանին

մէջ որ զուարճացնելու սահմանուած է: Ինչո՞ւ այսչափ համբերեմ:

Ամեն յաղթող, ինչ բնաւորութեան տէր ալ ըլլայ, առաւել կամ նուազ աչք կը գոցէ պարտելոյն թերութեանց, և այս խաղին մէջ Աբրահամ աղան իւր համբերութեամբը միշտ victis honos ըսաւ Տիմոթէոս աղային:

Բայց Տիմոթէոս աղան չլսեր.

— Տեսա՞ք, եղբայրներս, ինչ գէշ թուղթ եկաւ, ես զարմացայ թէ ինչպէս համբերեցի.... ինձմէ չէր այդ համբերութիւնը..... եթէ Աստուած նոյն պահուն համբերութիւն չներշնչէր ինձ..... չէի կրնար դիմանալ.... որչափ աղէկ կը խաղամ, այնչափ գէշ թուղթ կուգայ..... կարծես թուղթերը վրէժ կը լուծեն ինձմէ.... և երբ այս վիճակին մէջ Աբրահամ աղան «պիտի բարկանաս նէ չեմ խաղար» կըսէ, իւր պայաղիութիւնը կը յայտնէ:

— Ներեցէք, կարծեմ թէ պայաղի չեմ:

— Ես քեզի պայաղի չըսի, պայաղիութիւնդ կը յայտնես ըսի:

Ներկայք կակնարկեն Աբրահամ աղային որ ձայն չհանէ:

— Մարդս քաղաքավարութիւնը ձեռքէ ձգելու չէ, եթէ դուն քիչ մը քաղաքավարութիւն կամ խիղճ ունենայիր՝ այնչափ երկու

հարիւր լիսուն չէիր բանար... արժէքը խահուէ մ'է ամա, մարդկութիւնը բարալի վրայ չէ... ինչ որ է..... աս ալ խրատ մըլլայ ինձի..... զաթը ձեզի պէս մարդոց բարև տալը յանցանք է:

Տիմոթէոս աղան այս ատենախօսութենէ ետքը՝ զոր գրօսարանի մէջ պտըտելով կընէր՝ դուրս կելնէ նախատալի նայուածք մը նետելով Աբրահամ աղային:

— Ի՞նչ տեսակ մարդ է այս, կըսէ Աբրահամ աղան ներկայից:

— Ի՞նչպէս եղաւ որ անոր հետ խաղացիր, պատասխանեց մէկը, մենք անոր բնաւորութիւնը գիտենք և բնաւ չենք խաղար հետը, շատ անկիրթ մարդ է:

— Ըլլայ որ ուրիշ անգամ խաղաս, ըսաւ ուրիշ մը:

Վերջապէս ներկայք հետզհետէ խօսք առին հասկցնելու համար Աբրահամ աղային որ այսչափով գոհ ըլլայ:

Բայց քիչ մը թողունք ասոնք և Տիմոթէոս աղային տանը դրան առջև երթանք ու մտիկ ընենք.

— Ի՞նչ է աս վիճակը... տունին մէջ ո՛չ կարգ կայ ո՛չ կանոն, ամանները չեն լուացուած, սենեակները չեն աւլուած, աս լամպան ինչ գործ ունի հոս, բապուճներն ինչ

գործ ունին հոն, վարագուրը պատռած է. չէք կարեր, չօճուխին վարտիքները ինչո՞ւ հոս կախած էք, ինչո՞ւ համար պարապ տեղը կրակ կը վառէք կոր....

—Ինչո՞ւ կը պօռաս կոր ճանըմ, ինչ եղար կենէ, պէզիք խաղացիր դարձեալ, ինչ ըրիր։

—Բան մ'ալ չխաղայի, պէզիք մ'է առեր անցեր էք.... մեզք է ուզել որ ամեն բան կանոնաւոր ըլլայ։

—Ի՞նչ կայ անկանոն.... չօճուխին վարտիքները քօնսօլի վրա՞յ դնենք։

—Զիյտեմ.... վերէմ պիտի ըլլամ ձեր ձեւքէն։

- Տիմոթէոս աղա, Տիմոթէոս աղա, աս քաշուելու բան չէ։

—Պապանձէ։

—Հայրիկ, հայրիկ....

—Լռէ շուն...

Տղան կսկսի լալ։

—Լռէ, հիմայ ականջներդ կը փրցնեմ հա։

Կինը կոշիկները կը հագնի և դուրս կելնէ։

Հետևենք իրեն։

Շիտակ զբօսարանը կերթայ, ներս կը մըտնէ և զբօսարանին տիրոջը ցած ձայնով հարցում մ'ընելէն և անկից մեծ դժուարութեամբ

պատասխան մը կորզելէն ետքը կուղղուի Աբրահամ աղային.....

—Խօսախօճաման մարդ ես եղեր..... փրաստալի սես պեխեր ունիս, չես ամչնար դուն, չխալնած, չես խալնիր չամչցած, չիյտես որ իմ երիկս կը բարկանայ երբ որ կորսնցնէ խաղին մէջ և խելքն ալ կը կորսնցնէ, չխալնած քեզի, իրաւունք չունիմ հիմայ քու պեխերդ փրցնելու, պատասխան տուր։

Աբրահամ աղան արձան կը կտրի։

—Սըւոր նայէ մէյ մը..... կարծես թէ ուրիշին կը խօսիմ, չպատասխանես, իշու չափ եղեր ես և խելքդ չես ըներ կոր որ....

—Սխալեցաւ, տիկին, սխալեցաւ, մէյ մ'ալ չըներ, կըսէ զբօսարանի տէրը։

—Եթէ անգամ մ'ալ իմանամ որ հետը թուղթ խաղացեր ես, իրաւ որ միսերդ կտոր կտոր կը փրցնեմ։

—Մէյ մ'ալ չըներ, չըներ, Աբրահամ աղա, բարւոն ըսէ տիկինին։

—Բարւոն, տիկին, բարւոն։

—Այօլ, գիտէք կոր քի կը բարկանայ տունը տակնուվրայ կընէ նէ, քիչ մը սայրը ըրէք, մեղքցէք ինձի, ինձի ալ մեղք է, քա վայ պանա։

—Գնա՛, տիկին, գնա՛, հոգ մի ըներ։

Աբրահամ աղան բերանը չբանար— որովհետև մարդիկ կան որ երբ բարկանան չեն կրնար խօսիլ— քիչ մ'ալ կը նստի և յետոյ կը մեկնի, սակայն ուխտ կընէ որ մէյ մ'ալ մեկու մը հետ չխաղայ մինչև որ թաղին թաղական խորհրդէն տրուած վկայագիր մը չներկայացուի իրեն։

Աթանաս աղան կոշտ մարդ մը ճանչցուած է։

Բայց գիտէք Աթանաս աղան ինչու համար կոշտ մարդ մը ճանչցուած է։

Աթանաս աղային կոշտ մարդ մը ճանչցուած ըլլալուն գլխաւոր պատճառը սա է թէ Աթանաս աղան չհաճիր որ երիտասարդները, մանաւանդ իրեն անծանօթ երիտասարդները չափազանց մտերմութեամբ վարուին իր կնոջը հետ և յօժարութիւն ունենան ամեն առթիւ ծառայութիւն մատուցանել իր կողակցին։ Պէտք չէ ասկից հետևցնել սակայն թէ Աթանաս աղան նախանձոտ է կամ Աթանաս աղան կնոջը հաւատարմութեանը վրայ կասկած ունի, բնաւ երբէք. Աթանաս աղային, վերջապէս, հաճոյ չթուիր երբ երիտասարդ մ'իրմէ աւելի անձնանուիրութիւն ցոյց կուտա իր տիկնոջը։ Պատճառ։ Թերևս ինքն ալ չգիտեր և թերևս կը վախնայ իսկ պատճառ մը փնտռելու։

Եւ եղաւ որ գիշեր մը քանի մ'ընտանիքներ այցելութիւն ըրին Աթանաս աղային։ Աթանաս աղան, այր հիւրասէր, ընդունեց հիւրերն այն պատուով որուն արժանի էին։ Ճաշի մը վայրկեան յետոյ դուռը զարնուեցաւ, բացուեցաւ և քսանըչորս տարեկան երիտասարդ մը, Աթանաս աղային անծանօթ, ներս մտաւ սենեակէն և երկու ծունկերն իրարու կցելով, գլուխն մինչև գետինը խոնարհեցնելով, բարևեց ներկայները և թիկնաթոռի մը մէջ ընկղմեցաւ ոտք ոտքի վրայ դնելով։ Այս երիտասարդն, որպէս վերջէն հասկացուեցաւ, Աթանաս աղային տունն այցելող հիւրերուն միոյն տունը գնացեր էր և անկից տեղեկանալով թէ Աթանաս աղային տունը գնացեր էին, պահապանի մ'առաջնորդութեամբ Աթանաս աղային դուռը զարկեր էր։ Գիծ մը քաշենք հոս— Հօրեղբայր մ'ունէի որ կըսէր «Մարդիկ կան որ եթէ քիչ մը բարձրէն նուագարանի ձայն մը լսեն՝ կը հարցնեն «Ո՞ր կողմն է երկնից սանդուղքը»։ Եւ այսօր իսկ շատ կան այս կարգի մարդիկ, որոնց գասուն կը վերաբերէր նաև մեր երի-

տասարդը—փակենք գիծը։ Ս.րդ, հարկ չկայ ըսելու թէ Մխրան, այսպէս կանուանուէր երիտասարդը, առաջին անգամն էր որ կը մտնէր Ա.թանաս աղային տունը, բայց սենեակը մտնելուն պէս այնպիսի եղանակաւ մը սկսաւ վարուիլ, որ կարծես թէ Ա.թանաս աղային և անոր տիկնոջը հետ քառասուն տարիէ ի վեր կը ճանուէր։ Այսպէս, հազիւ քանի մը վայրկեան մնաց թիկնաթոռի վրայ և ոտք ելաւ և մօտենալով Ա.թանաս աղային տիկնոջն որ աթոռի մը վրայ նստած էր,

—Կաղաչեմ, տիկին, ըսաւ, թիկնաթոռի վրայ նստեցէք։

—Հոգ չէ, հոս աղէկ եմ։

—Տիկին, կաղաչեմ։

—Շնորհակալ եմ։

—Ոտուընիդ պագնեմ, խօսքս մի կոտրեր, ձեր փափուկ մարմինը փայտի վրայ հանգչելու սահմանուած չէ։

—Պարոն, առաւ անդիէն Ա.թանաս աղան, տիկինը հոն հանգիստ է, դուք նստեցէք ձեր թիկնաթոռը, և անհանգիստ մի ըլլաք տիկնոջ համար։

—Այո՛, այո՛, հոս շատ աղէկ եմ, յարեց տիկինը։

—Ոչ, ոչ, ըրաւ Մխրան, կարելի չէ որ հոս թողում զձեզ և Ա.թանաս աղային կինն թեւէն բռնելով առաւ թիկնաթոռը տարաւ և հոն նստեցուց։

Ա.թանաս աղան չհաճեցաւ այս արարողութեան վրայ. բայց քաղաքավարութիւնը խնդրեց որ իւր տհաճութիւնն ինքը միայն զգայ ու գիտնայ։

Ա.թանաս աղան հնազանդեցաւ քաղաքավարութեան և բերանը չբացաւ, սակայն կը ջանար հնարք մը գտնել իմանալու համար գոնե թէ ո՛վ էր այն երիտասարդն և ինչո՛ւ համար եկած էր։ Ա.թանաս աղային այս հետաքրքրութիւնը բարեբաղտաբար չուշացաւ փարատուելու։ Հիւրերէն տիկին մը տեսնելով որ Մխրան Ա.թանաս աղային հետ որպէս ծանօթի մը հետ կը վարուէր, հարցուց անոր.

—Մխրանիկ, շատո՞ւց կը ճանչնաք Ա.թանաս աղան։

—Ես չեմ ճանչնար զինքը, պատասխանեց անմիջապէս Ա.թանաս աղան։

—Ես ալ չեմ ճանչնար, յարեց Մխրան, բայց ուրախ եմ որ ձեր շնորհիւը ճանչցայ։ Ձեզի գնացի, տիկին, և սպասաւորէն իմացայ որ հոս եկեր էք, ես ալ եկայ, *մեր ըստ ընկամներուն ընդունելութիւնը մեր ալ ըս-*

ընկամներն են ըսելով։

— Ա.թանաս աղա, յարեց տիկինը, Մ.իհրանիկը եղբօրս տղան է։ Մ.իհրանիկ, Ա.թանաս աղային հետ եղբօր պէս կը տեսնուինք, տիկինն ալ Ա.թանաս աղային տիկինն է. ազնիւ տիկին մ'է, Ա.թանաս աղան ալ բարի մարդ մ'է։

— Շատ աղէկ, պատասխանեց Ա.թանաս աղան։

— Ինքզինքս բարեբաղդ կը համարիմ Ա.թանաս էֆէնտիին և անոր տիկնոջը հետ ծանօթանալուս համար, ըսաւ Մ.իհրան և գրպանէն ծխախոտի տուփն քաշելով սիկարա մը հրամցուց Ա.թանաս աղային կնոջը։

— Շնորհակալ եմ, չեմ գործածեր։

— Տիկին, իմ ծխախոտս առաջին տեսակէն է։

— Շնորհակալ եմ։

— Ա.ռէք կաղաչեմ։

— Բայց չեմ ծխեր։

— Եթէ կուզէք աւելի բարակ շինեմ։

— Բարակութեան վրայ չէ, սովրած չեմ....

— Մի մերժէք։

— Չեմ ուզեր։

— Չէ մի ըսէք։

— Պարոն Մ.իհրան, տիկինը սովորութիւն

չունի սիկարա ծխելու, կաղաչեմ մի ստիպէք զինքը...

— Ա.թանաս աղա, շատ մեղմ է իմ ծխախոտս, առէք տիկին, առէք։ Ա.թանաս աղա, կաղաչեմ հրաման ըրէք ձեր տիկնոջն որ չըմերժէ։

— Կարծեմ, ըսինք թէ չգործածեր։

— Կը խնդրեմ, ըսէք որ առնէ, ձեր խօսքը չմերժեր... ծխախոտս ընտիր է. մասնաւորապէս տիկիններու համար է... անուշ է... կաղաչեմ հրաման ըրէք որ առնէ։

Տիկինը խնդիրը չերկարելու համար, կառնէ սիկառը։

Մ.իհրան քիչ մը ներկայից խօսակցութեանը կը խառնուի, յետոյ հայելիին առջև կերթայ և ձեռքով մազերը կը շտկէ։ Սենեակին մէջ փոքրիկ պուոյտ մը կընէ *փառաթէն* քանի մը կտորներ մրմռալով և նորէն կը դառնայ Ա.թանաս աղային տիկնոջը։

— Ա.հ, տիկին, կըսէ, կարմրցեր էք, եթէ նեղուեցաք՝ պատուհան մը բանամ։

— Հարկ չկայ։

— Կասկարմիը կտրեր էք, տիկին, կը քրտնիք, վերջը կը մսիք, հիւանդ կըլլաք։

— Հոգ մի ընէք։

—Չէ, չէ, պիտի բանամ պատուհան մը։

—Չուզեր։

Տիկինը նեղութիւն կրզգայ Միհրանին ընթացքէն։ Աթանաս աղան որ բնաւ ուշկն չդներ հիւրերու խօսակցութեան և միայն Միհրանը կը դիտէ, կը նեղուի նոյնպէս։ Բայց ճար չկայ, համբերելու է մինչև որ վտանգն անցնի։

Միհրան կը շարունակէ իւր ընթացքը։

- Զըլլա՛յ որ գլուխնիդ ցաւի տիկին։

—Բան մը չունիմ ճանըմ։

—Քովս աղէկ լաւանտա ունիմ, տամ քիչ մը ու շփեցէք ձեր ճակատը։

—Գլխու ցաւ չունիմ։

—Պարոն Միհրան, չգա՞ս քովերնիս նըստիլ ու խօսելու, հոգնեցաք պտըտելով, կըսէ անդիէն Աթանաս աղան։

—Գամ պիտի, տիկինն անհանգիստ է ու քիչ մը լաւանտա տամ կըսեմ։ Բայց՛ք քիչ մը, տիկին, ձեր թաշկինակը, սանկ քիչ մը դնեմ, քանի մի կաթիլ, հոտուըտացո՛ք, քիչ մ՛ալ քիթերնիդ քաշեցո՛ք։ Աւսոր հոտը շուտ չելլար, ամիսներով կերթայ։ Ի՜նչ անուանելի ցաւ է գլխու ցաւն, իմ գլուխս ալ եկած է տէ անկից գիտեմ։

Տիկինն հնազանդելով ակնարկին զոր Աթանաս աղան ըրաւ իրեն, տեղէն կելնէ ու էրկանը քով կերթայ կը նստի։

—Ես կերթամ, հօրաքո՛ւր, ըսաւ Միհրան բարկութեամբ այն կնոջ որ քիչ մ՛առաջ ներկայացուցած էր զինքն Աթանաս աղային։

—Ինչո՞ւ։

—Վերջը կըսեմ։

—Ի՞նչ եղար մէկէն ի մէկ, Միհրանիկ։

—Էնսիւլթ... էնսիւլթ... ես էնսիւլթի չեմ կրնար դիմանալ։

—Ի՞նչ եղաւ, ոտքդ պագնեմ, Միհրանիկ։

—Էնսիւլթ... էնսիւլթ... և կուզեմ որ դուն ալ հետս գաս... ինձի էնսիւլթ հէ է... էնսիւլթ հէ՛է, ես մարդու զաւակ եմ... Աթանաս աղա... ընկերութեանց մէջ շատ մտած եմ... ինձի հէ՛է,.. էնսիւլթ հէ՛է... էնսիւլթ հէ՛է... հէ՛է... էնսիւլթ... ինձի.. ինձի էնսիւլթ... ինձի պէս մարդու էնսիւլթ... վնաս չունի... ել սիրելի հօրաքոյրս երթանք... էնսիւլթ հէ՛է... շուտ ըրէ, ինձի հէ՛է... շալդիը... ինձի էնսիւլթ հէ՛է... տուներնիս երթանք... վնաս չունի Աթանաս աղա...

—Ի՞նչ ըրին քեզի պարոն Միհրան։

—Անանկ է եա, հասկնանք գործը, ըսին քանի մը գլուխներ որ քիչ մը ծանր ըլլալ կը թուէին։

—Տիկինին լավանտա պիտի տայի որ ճակատը շփէ և հոտուըտայ... տիկինը մերժեց և ամուսնոյն քովը նստեցաւ... ասկից աւելի ինչ ծանր էնսիւլթ կրնայ ըլլալ գգայուն սըրտի մը:

—Ես ասոր համար չգնացի, և եթէ լավանտան մերժեցի պատճառն այն էր որ գըլխու ցաւ չունէի, պատասխանեց տիկինը:

– Տեսաք մի եա, սխալ հասկցողութիւն էֆէնտիմ:

—Շատ սխալ, յարեց Աթանաս աղան, մխիթարելու համար միջնադէպ մը՝ որուն վրայ բառի մ'ալտասանութիւնն իսկ իրեն նեղութիւն կը պատճառէր:

—Դուն ալ կը նայիմ քի, խենդ ես, պարոն Միհրան, պոռաց անդիէն հօրաքոյրը:

Ամենքը խնդացին:

—Տղայ ես, ինչ ես... Աթանաս աղան անանկ մարդ է..... տիկինն էնսիւլթ ընող կըննիկ է..... խումբրիլ պէս կէնճ է նէ..... բերան ունի լեզու չունի .... թօսափ տղայ մ'ես.... հայտէ ելէք քաղրիլ մը դարձուցէք:

—Անանկ է նէ ներումն կը խնդրեմ, ես չիտակը հասկցայ որ Աթանաս աղան աչք ըրաւ ու տիկինն ալ քովէս ելաւ:

—Հայտէ ելէք, քաղրիլ մ'ըրէք:

Միհրան կընտրէ իւր պարուհին և կը յայտնէ զայն:

—Մատամ Աթանաս իմ տամաս է:

Դարձեալ կրճտումն ատամանց Աթանաս աղայի: Կսկծին *քատրիլի*: Աթանաս աղան մէկ անկիւնը քաշուած Միհրանին ոտներուն ու ձեռներուն շարժմանցը կը հետեւի աչքերով: Քատրիլին բոլոր ձևերը կը կատարուին, կսպառին: Միհրան կը ստեղծէ նորանոր ձեւեր, որոց տրամադրութեան համեմատ *քավալիէները տամաներուն* հետ անանկ շըղթայներ կը կազմեն, որ աղէկ տպաւորութիւն չեն ըներ Աթանաս աղային վրայ: Շղթայները կրնան երթալով կերթան և կնճռալի երևոյթ մը կառնեն: Աթանաս աղան հաճոյք չզգար այն շղթայներէն, բայց հաճոյք չզգալը չկրնար յայտնել վախնալով որ էնսիւլթ մ'ալ ըրած կըլլայ, բայց հաճոյք չզգալն ալ չուզեր շարունակել, ուստի պարոդներուն ուղղելով խօսքը կըսէ.

—Չհոգնեցա՞ք, չհոգնեցա՞ք, հիւանդ պիտի ըլլաք, եկէք նստեցէք, քիչ մ'ալ խօսինք: Քատրիլն ալ բան մը ըլլայ պարի:

—Մենք չհոգնեցանք, չհոգնեցանք, կը պատասխանեն:

—Ան ձևերն հեռուանց շատ տձև կե-

բևան կոր, քաարիլի չեն նմանները կոր... թեւերնիդ պիտի ցաւցնէք... այսչափ խաղացիք հերիք է... կէնէ դուք գիտէք ամա...

—Ա.թանաս աղա, ան հոգ եղիր, մենք չենք ցաւցներ, չենք ցաւցներ մենք։

—Ի՞րտնեցաք, վերջը պիտի մսիք։

—Չքրտնեցանք, չենք մսիր։

Ա.թանաս աղան նկատելով թէ չյաջողեցաւ այս հնարքը, հրաման կընէ որ *քօնեաք* բերեն։ *Քօնեաքը* կը բերուի։

—Մէյմէկ քօնեաք խմեցէք։

Պարոդներն նախ կը մերժեն և ապա, Ա.թանաս աղային թախանձանաց վրայ, կընդունին քօնեաքը և այս եղանակաւ կը վերջանայ պարը։ Պարը կը վերջանայ բայց Ա.թանաս աղան անձրևէն փախչիմ ըսելով կարկուտի կը բռնուի։ Միհրանն Ա.թանաս աղային տիկինը թևը կառնէ ու կսկսին սրահին մէջ ճեմել։ Ա.թանաս աղան կը կանչէ տիկինը։ Միհրան թոզ չտար առարկելով թէ *քավալիէի* մը նուիրական պարտականութիւնն է իւր *տաման* պտըտցնել գի մի քրտինքն պաղի և հիւանդութիւն բերէ։ Միհրան քառորդի մը չափ պտըտելէն յետոյ Ա.թանաս աղային տիկնոջը հետ, թիկնաթոռի մը վրայ կը նստեցընէ զայն և իրար կանցնի մուշ-

տակ մը գտնելու և տիկնոջը կռնակը դնելու համար։

—Ֆիւրք մը, քիւրք մը, պզտիկ քիւրք մը... տիկինը չը մսի... Ա.թանաս աղա, տիկնոջ քիւրքն ո՞ւր է...

—Սենեակը տաք է, կը պատասխանէ Ա.թանաս աղան։

—Ինչպէս տաք... չըլլար էֆէնտիմ, չըլլար... իմ բարտըսիւս բերեմ... և իւր թիկնոցը կը բերէ։

—Չեմ ուզեր, չեմ ուզեր, կըսէ տիկինը։

—Կաղաչեմ, տիկին, պարէ յետոյ զգուշութիւններ պէտք է... ինչ վնաս ունի... սանկ քիչ մը շարժեցէք որ դնեմ կռնակնիդ։

—Թող մնայ, չուզեր, շնորհակալ եմ։

Միհրան մտիկ չըներ, իւր կամքը կը կատարէ։

Ա.թանաս աղան չգիտեր ինչպէս մեկնել Միհրանին այս վարմունքը։ Կը խորհի, կը դատէ, կը տրամաբանէ, բայց չուզեր եզրակացութիւն մը հանել։

Մեկնելու ժամը կուգայ։ Հիւրերն ոտք կելնեն, *մնաք բարովները*, *մեզի ալ հրամեցքները* իրարու կը յաջորդեն։ Ասդին ալ Միհրան Ա.թանաս աղային տիկնոջը ձեռքն ափին մէջ առած կը թօթուէ ու կը թօթուէ

զայն հազար ու մէկ յարգանքներ արտայայտելով տիկնոջ.

— Շատ երջանիկ եղայ զձեզ ճանչնալու պատիւը վայելելուս համար, ուր էր թէ շատոնց ճանչցած ըլլայի զձեզ տիկին, որ գեղեցիկ սեռին մէջ կը փայլիք որպէս ակն պատուական, կը յուսամ թէ այսուհետեւ յաճախ զձեզ տեսնելու բարեբախտութիւնը չվիտի զլանաք ինձ... դուք ալ հրամեցէք հօրքրոջս տունը... ժամանակ կանցընենք... միջադէպին համար ձեր ներողութիւնը կը խնդրեմ... վերստին տեսնուինք... եթէ լավանատան հաւնեցաք, լավանտային չիշը հոս թողում... բայց չէ, ուրիշ մը կառնեմ ձեզի համար... մնաք բարով... մեծապէս գոհ եմ այս գիշերուան զբօսանքէ... ներեցէք եթէ պակասութեան մը մէջ գտնուեցայ... մնաք բարով... կ՚ըսպասենք ձեզի... հրամեցէք.. կեցէք բարեաւ...

Հիւրերը կը մեկնին ինչպէս նաև Միհրան։

— Աս ինչ պուլաշըխ զէվզէկ է եղեր, կըսէ Աթանաս աղան տիկնոջը, հիւրերուն մեկնելէն ետքը։

— Դուն ալ կը նայիմ որ թօհաֆ մարդ մ՚ես, պուլաշըխ է նէ, մեզի ինչ, պօշ բաներու համար սիրտ կը հատցունես։

— Ըրածները վայլուն բաներ էին։

— Է ինչ ըրաւ չօճուխը, գլուխնուս ելաւ նստեցաւ, քիչ մը զէվզէկ է եղեր, ինչ ընենք։

— Կը նեղուիս կոր տէյի, բարկացայ ես։

— Է, քիչ մը նեղացայ տուչի բերան, բայց վերջը վարժուեցայ։

— Ո՛չ խիսի ուենի, ոչ ամօթ։

— Խիսի ամօթի բան չկայ հոս, չեմ հասկնար ինչու այսչափ կը բարկանաս։

— Անոր համար բարկացայ որ քեզի սըխընթը կուտայ կոր.... չէ նէ, ինչուս պէտք իմին.... բայց կը վայլէ որ երիտասարդ մը ուրիշի կնոջը հետ այսչափ թէքլիֆսիզ տեսնուի.... տեսնողները ծուռ մտքի կը տանին, ես ալ եթէ ուրիշի մը կնոջ հետ անոր այսպէս վարուիլը տեսնամ, ինչ մեղքս պահեմ, կը գայթակղիմ....։

— Պարի տղան մտքէն անցուներ անանկ բան մը....

— Սանքի ուրիշի կնոջ մը հետ այսպէս վարուիլը տեսնամնէ կըսեմ կոր ես, դուն չհասկցար.... բայց ինչ որ ալ ըլլայ վայլուն բան չէ։

— Պօշ խօսքեր...

Ա.թանաս աղան խնդիրը փափուկ կը գլտնէ և կը լռէ։

Հետևեալ գիշերն Ա.թանաս աղան և իւր տիկինը կընթրէին։ Յանկարծ Մխրան երևցաւ անոնց.

— Բարիկուն տիկին, բարիկուն Ա.թանաս աղա, ձեզի առնելու համար եկայ, այս գիշեր հօրաքրոջս տունը պիտի երթանք փիչ մը ժամանակ անցունելու։

— Շնորհակալ եմ, բայց ժամանակ չունիմ այս գիշեր, պատասխանեց Ա.թանաս աղան։

— Անկարելի է, մինչև որ ձեզի չառնեմ չեմ երթար։

— Սարսափելի սանճի մը ունիմ։

— Աւ ուրիշ։

— Այո, սարսափելի սանճի մը։

— Իրաւունք ունիք։

— Այո, սարսափելի սանճի մը։

— Ատոր լսելիք չունիմ։

— Այո, սարսափելի սանճի մը, ինչ է չիյտեմ։

— Հանգիստ ըլլաք ուրեմն այս գիշեր։

— Այո, սարսափելի սանճի մը, նստելու իսկ ժամանակ չունիմ, երթամ պառկիմ պիտի, սարսափելի սանճի մը։

— Գացէք, պառկեցէք, ես տիկինը կառնեմ կը տանիմ, հոգ մի ընէք, վերջն ալ կը բերեմ Ա.թանաս աղա, դուն հանգիստ նայէ։

— Ան ալ չկրնար գալ, ան ալ սարսափելի գլխու ցաւ ունի։

— Դուրս ելլալուն պէս գլխու ցաւը կանցնի։

— Չանցնիր։

Տիկինը ձեռնպահ է։

— Գոնէ տիկինն առնեմ տանիմ պիտի։

— Չըլլար։

— Իլէքի պիտի տանիմ, որոշուած է։ Կը սպասեն կոր նէ...

Խիկարի էջերն չեն բաւեր երթէ պատմել սկսինք Մխրանին թախանձանքը, Ա.թանաս աղային բարկութիւնն և տիկնոջն անտարբերութիւնը. ուստի փութանք յայտնելու թէ Ա.թանաս աղան, ճարահատեալ, ստիպուեցաւ համակերպիլ Մխրանին հրամանաց։ Մխրան մեծ փոյթ և եռանդն ցոյց տուաւ, Ա.թանաս աղային տիկնոջ *թուալէթի* մէջոցին եռևէն հայելի բարձրացուց, վերարկուն բերնեց որ հագնի, կոշիկները հագցուց և անոնց խրացքը կապեց։ Ա.թանաս աղան չճաթեցաւ։ Մխրան փողոցն ալ մեծ հոգ տարաւ որ տիկինը ցեխոտ տեղեր չկոխէ, շատ անգամ թևը մտաւ, քանի մ'անգամներ ձեռքէն բռնեց ու

ջուրերու հոսանքէն անցուց ցատկեցնելով զայն։ Աթանաս աղան ալ ինքզինքը հոսանքի տուաճ կը հետևէր անոնց, իւր անձին երեք քառորդն ուտելով։ Վերջապէս հասան Մխ-րանին հօրաքրոջը տունը, Մխրան ուզեց Աթանաս աղային տիկնոջ *լասթիքները* հանել։

—Ի՞նչ կընէք, պարոն Մխրան, թող տուէք որ հանէ լասթիքները, զահմէթ մի ընէք շնորհակալ ենք, ըսաւ Աթանաս աղան վերջին բառերը շեշտելով։

—Ի՞նչ վնաս ունի էֆէնտիմ, մեր պարտականութիւնն է։

—Բնաւ ձեր պարտականութիւնը չէ, կաղաչեմ, ինքը թող հանէ։

Տիկինը հանեց *լասթիքներն* ու վեր ելան։

Տան տէրերն ու հիւրերը բարևներ փոխանակեցին իրարու հետ, յետոյ սկսան խօսակցիլ այլ և այլ նիւթերու վրայ, քանի մը տիկիններ և օրիորդներ բամբասեցին, յետոյ քիչ մ'երգեցին, քիչ մ'ալ պարեցին — Աթանաս աղային տիկինը չպարեց — և վերստին սկսան խօսակցութեան։ Պէտք չէ մոռնալ սակայն թէ Մխրան մերթ ընդ մերթ Աթանաս աղային տիկնոջ քովը կերթար և ձեռներն շփելով այնպիսի շարժումներ կընէր որք կը-

նային թարգմանուիլ այսպէս «Պատրաստ եմ ձեզի ծառայելու»։ Տիկինն ալ ժպիտով մը կը պատասխանէր «Պէտք չունիմ ձեր ծառայութեան»։ Իրերն այսպէս կը շարունակուէին երբ յանկարծ պզտիկ միջադէպ մը իրաց վիճակը ծանրացուց։

Մխրանին հօրաքոյրն, որ Մխրանին քով նստած էր բազմոցի մը վրայ, հրաւիրեց Աթանաս աղային տիկինն որ իւր քովը նստի։ Տիկինն ընդունեց հրաւէրը, բայց տեղը քիչ մը նեղ էր։ Ամուսիններ կան որ չեն ուզեր իրենց կանանց նեղ տեղեր նստիլը։ Ուստի՝

—Անհանգիստ եղաք հոն, պարոն Մխրան, պօռաց Աթանաս աղան տեղէն ելնելով, եկէք իմ տեղս նստեցէք։

—Կաղաչեմ, Աթանաս աղա, ոտքդ պագնեմ, արևդ սիրեմ, անհանգիստ չեմ, շատ աղէկ եմ հոս, նստեցէք տեղերնիդ։

—Իրաւ նեղեցի զձեզ, պարոն Մխրան, յարեց Աթանաս աղային տիկինը։

—Ամենևին, Աստուածծ վկայ որ չնեղեցիք ինձի, հօրս հոգւոյն վրայ կերդնում որ շատ հանգիստ եմ, կէնճութեանս խերը չտեսնամ թէ որ հանգիստ չեմ, ինչու պարապ խօսքեր կընէք, Աստուածդ սիրես, նստէ տեղդ Աթանաս աղա, չէ նէ, մէյ մ'ալ երեսդ չեմ նայիր։

— Ինչո՞ւ սիրտ կը հատցնէք, Ա.թանաս աղա, նեղուի նէ, թող ելլայ, տղայ չէ եա։

— Իրաւ որ նեղեցի, ես կելլամ ըսաւ Ա.թանաս աղային կինն ու ելաւ էրկանը քով նստաւ։

— Տեսաք մի, դարձեալ էնսիւլթ, էնսիւլթ է այս լինձի, պօռաց Միհրանը։

— Ա.թանաս աղա, իրաւ որ այս քիչ մը էնսիւլթ է, կրկնեցին քանի մը տիկիններ։

— Էնսիւլթի ինչ կայ, հարցուց Ա.թանաս աղան։

— Ի՞նչ էնսիւլթ, կրկնեց Ա.թանաս աղային տիկինը։

— Մենք գիտենք եա, բայց մեր տունը պատուաւոր է...

— Քանաքէի վրայ երեք հոգի նստեր էին տեղ չկար, տիկինը մազ մնաց որ Միհրանի ծունկին վրայ պիտի նստէր և նեղէր պիտի աղան։

— Թող նեղէր, քեզի չպիտի նեղէր ա, անոր ծունկին վրայ պիտի նստէր, տղայ չէր ա, թող գնէր թէ որ ծունկը ցաւէր... ասանկ բաներ չվայլեր Ա.թանաս աղա, ձեր ըրածը ամենուս ալ կը դպչի, ներեցէք։

— Բայց բան մը չըսինք կարծեմ։

— Կարծեմ թէ էնսիւլթի բան մը չեղաւ, ըսաւ Ա.թանաս աղային տիկինն ոյժ տալով իւր էրկանը։

— Եթէ չըրիք, կուգաք նորէն քովս կը նստիք որ մենք ալ հասկնանք թէ էնսիւլթ ըրած չէք, ըսաւ Միհրանին հօրաքոյրը։

— Հարկ չկայ ալ, երթանք պիտի։

— Տիկին, քիչ մը նստեցէք որ սա խօսքը գոցուի։

Տիկինը կերթայ քանի մը վայրկեան կը նստի այս անգամ Միհրանին հօրաքրոջը տալով մարմնոյն ծանրութեան մէկ մասը։

— Այսչափ ալ լրբութիւն կենացս մէջ տեսած չունէի, ըսաւ Ա.թանաս աղան ինքնիրեն։

— Էնսիւլթի խնդիրն ալ վերջացաւ, ըսաւ Միհրան և տեղէն ելաւ։

Քանի մը տիկիններ իրարու փսփսացին.

— Ա.թանաս աղային համար կոշտ է կըսեն նէ իրաւունք ունին եղեր։

— Էհ, երթանք, ըսաւ Ա.թանաս աղան, և ոտք ելաւ։

Տիկինն ալ *մնաք բարովները* լմնցուց և էրիկ կնիկ դուրս ելան։

— Տեսա՞ր մի խայտառակութիւնը։

— Ինչո՞ւդ պէտք։

— Վրան նստելու պէս կընես կոր տէ տեղէն չերերար կոր սրիկան։

— Չէ, ճանըմ չէ, սրիկայ չէ, միամիտ է։

— Միամիտ է մի, լիրբին մէկն է։

— Ցեսաը որ անանկ չէ գործը։

— Անանկ չէ տէ ինչպէս է գործը։

— Ատ գէվզէկին ով կարևորութիւն կուտայ, գայի նստեցայ, շրջագեստս ծունկին դպաւ քիչ մը, ինչ վնաս ունի, ով կը սեպէ ան թեթևը, բայց դուն մէկէն ի մէկ խուլանմիշ կըլլաս, պարապ տեղը խօսք կը հանես։

— Միամիտ է եղեր...

— Միամիտ է եա։

— Ես անանկ միամտութենէն չեմ ախորժիր, և մէյ մ'ալ դուռ չեմ բանար այդ անառակին։

Արդարև կան կանայք որ միամտութեան կը վերագրեն ամենէն աւելի յատակ և զուտ անառակութիւնները, բայց Աթանաս աղային տիկինն կանանց այս դասուն չվերաբերիր, մին թէ առանց գիտնալու թեթև հաճոյքներ կը պատճառէ երբեմն ուրիշներուն, բայց երբ համոզուի թէ դիմացինին միտքը ծուռ է՝ անմիջապէս կակի զգուշանալ, որպէս այս անգամ կը համաձայնի Աթանաս աղային իւր

առանը դռները փակել Մինասանին որ դեռ կը շարունակէ շաբաթը երկու երեք անգամ առնոնց դուռը զարնել։ Աթանաս աղան որոշած է, կըսեն, Մինասանին գլուխն ի վար ջուր թափել պատուհանէն եթէ օր մ'ալ իրենց դուռն ափ առնէ։ Եւ *ոուշը ոչ էնսիւլթ* է և ոչ ալ քաղաքավարութեան հակառակ։

Նահապետ աղան սուրհանդակին հասնելուն կսպասէր, որպէս կըսեն, չորս աչքով։ Մեծ յոյս ունէր սուրհանդակէն ստանալ գումար մ'որով պիտի վճարէր պզտիկ փոխանակագիր մը։ Սուրհանդակն ուշացաւ։ Նահապետ աղան դիմեց ծանօթներուն և բարեկամներու և յաջողեցաւ փոխ առնուլ գումարն որուն պէտք ունէր։ Սիրալ հանդարտեցաւ։ Գրասեղանին առջև անցաւ և կը սպասէր որ փոխանակագիրը ներկայացուէր իրեն։ Սակայն մարդուս չներկայանար միշտ այն որուն կսպասէ... չորս երեսէլի վաճառականներ Նահապետ աղային սենեակը մտան.

— Բարև Նահապետ աղա։

— Աստուծու բարին։

— Բարև միւսիւ Նահապետ։

— Աստուծու բարին։

—Բարև Նահապետ Էֆէնտի։

—Աստուծու բարին։

—Բարև Նահապետ պէյ։

—Աստուծու բարին։

Նահապետ աղան կը հրամցնէ հիւրերը աթոռներու վրայ բազմիլ և խահուէ ապսպրելու համար դուրս ելնելու միջոցին կաղաչուի հիւրերէն տեղը նստիլ։

—Մեզի համար է նէ խահուէ՝ չենք ուզեր։

—Արդէն խահուէ չեմ խմեր ես։

—Ես ալ շատ խմեցի։

—Ես ալ կերակուրի պիտի երթամ հիմայ։

—Գիտէ՞ք Նահապետ ապա մեր հոս գալուն պատճառը։

—Ի՞նչպէս գիտնայ։

—Էֆէնտի, ըսէք իրեն։

—Մարդասիրական գործ մ՚է որ հոս հրեց զմեզ։

—Կրթասիրական նպատակ մը։

—Ազգասիրական զգացում մը։

—Զուտ մարդասիրական։

—Կրթասիրական միանգամայն։

—Եւ միանգամայն ազգասիրական։

—Եւ կը յուսամ թէ Նահապետ Էֆէնտին չպիտի մերժէ մեր առաջարկը։

—Նահապետ պէյն ան տեղուանքը չէ։

—Ուր էր թէ ամենքն ալ միւսիւ Նահապետին պէս ըլլային։

—Նահապետ աղան աղա է, բայց պէյլի զգացումներ ունի։

—Ինչո՞ւ պէյ չըլլայ։

—Նահապետ աղային պէս ազգը սիրող մարդ խիստ քիչ կը գտնուի ազգին մէջ։

Նահապետ աղան, համեստ մարդ, կը շուարի և միայն ձևերով և շարժումներով կը յայտնէ թէ կը չափազանցեն։

—Քանի՞ տոմսակ տանք Նահապետ աղային։

—Ի՞նչ գիտնամ, առ նուազն տասը հատ տալու է։

—Տասը հատը քիչ է։

—Նահապետ պէյը տուղղ մարդ է։

—Ի՞նչ տոմսակ է։

—Պարահանդէսի տոմսակ է, Նահապետ Էֆէնտի։

—Քանի՞ ղրուշ է հատը։

—Մեծ բան մը չէ։

—Ընչին գումար մը։

—Ուրիշ ազգերու տոմսակներուն պէս տուղղ չէ։

—Աղքատին ազգին աղքատիկ տոմսակ։

—Քանի՞ գահեկան է։

—Բան մը չէ։

—Պզտիկ գումար մը։

—Հատը մէկ ոսկի է...

—Մէ՞կ ոսկի...

—Այո՛, բայց պարտ է գիտնալ թէ անգլիական ոսկի չէ, օսմանեան է։

—Տուէք, տուէք, տասը հատ Նահապետ աղային։

—Տասը հատ... կը ծաղրէ՞ք կոր զիս։

—Կաղաչեմ ատանկ մի՛ խօսիք... կը վիրաւորուինք... ինչու ծաղրենք զքեզ։

—Ազգասիրական գործ մը կատարելու համար միայն եկած ենք հոս։

—Շնորհակալ եմ, բայց...

—Բայցի մայցի գործ չկայ... տասը տոմսակ ձեզի համար քիչ է շատ չէ...

—Տասն ոսկի մէկ մեծ բան չէ։

—Մանաւանդ երբ էֆէնտիներու պէս անձեր կը ներկայանան ձեզ, անոնք տասը տան նէ՛ դուն քսան առնելու ես, որպէս զի էֆէնտիները պզտիկ չմնան ու քաջալերուին։

—Շնորհակալ եմ, բայց իմ կարողութիւնս չներեր մէկ ոսկի տալ պարահանգէսի տոմսակին։

—Չ՞ներեր... ինչպէս չներեր... մենք քիւացալի մարդ ենք, գիտենք թէ քանի տոմսակ առնելու կարող ես... տասը հատ առաջարկեցինք որ չմերժուինք։

—Չեմ կրնար...

—Կուզում Նահապետ աղա, պարապ խօսքեր մի ըներ։

—Ոտքդ պագնեմ, Նահապետ էֆէնտի, երկար մի ըներ, ուրիշ տեղեր ալ պիտի երթանք, գործ ունինք։

—Տուր տասը հատ...

—Նահապետ աղա, տո՛ւր տասը ոսկի։

—Չեմ կարող... բայց խաթըրնուդ համար հատ մը առնեմ։

—Հա՛ մը... ձեզի չվայլեցուցի շիտակը...

—Մէ՞կ հատ մը... չորս հոգի ոտքդ գանք և մէկ հատ մը...

—Մի՛այն մէկ հատ... մեզի թշնամանելու համար ոսկից ուրիշ միջոց մը չեիր կրնար գտնել։

—Մէկ հատ... մէկ հատին խօսքը կըլլայ երբ խեղճ, աղքատ և որբ տղայոց բարոյական զարգացման վրայ է խնդիրը։

—Կարողութիւն չունիմ առնելու, կըրկնեց Նահապետ աղան կարմրելով։

—Պարապ խօսքեր։

—Ձմեզ ժամավաճառ կընէք։

—Չէի յուսար որ ընդդիմանայիք մեր առաջարկութեան, մեր՝ որ գործերնիս ձգած ենք և տասնևհինգ օրէ ի վեր ամենուն խանութը, տունը, վաճառատունը կը պտըտինք մուրացկանի պէս։

—Ձանըմ, Նահապետ էֆէնտին անանկ կըսէ ամա կառնէ, տասը հատ տուր։

—Ձանըմ գուք ալ սխալ կը հասկնաք կոր, Նահապետ աղան չեմ տար չըսաւ։ Ինչո՞ւ չպիտի տայ։

—Երկու հատ կառնեմ, ըսաւ Նահապետ աղան, չկրնալով դիմադրել թախանձանաց հանգանակողաց որ աղջին երեսէն վաճառականաց գասուն կը վերաբերէին։

—Երկո՞ւ հատ։

—Լսել է որ այսօր մեր խօսքը կոտրել ուխտեր ես։

—Ինչո՞ւ ուխտեմ, ինչ ըրի...

—Տակաւին ինչ պիտի ընես... տասը տոմսակ առ կըսեն կոր նէ կառնեն էֆէնտիմ, երկար չեն ըներ... սանքի մենք քուկին կալոզութիւնդ չենք գիտեր կոր... բիացայլի վրայ չենք ապրիր կոր մենք... մարգու հետ ալ տեսնուած չունինք... լեռնէն ե-

կանք... բան մը չիյտենք։

—Աս ինչ խօսքեր են... ինչո՞ւ բիացայի վրայ ապրած չըլլաք, ինչո՞ւ լեռնէն...

—Ան լսել է էֆէնտիմ...

—Կուզէք նէ մէկ հատն ալ մի առնէք... հարկաւ հաթըրնիս սեպող մէկը կը գտնենք...

—Քիչ մ'ալ դիմացինին հաթըրը նայելու է, Նահապետ աղաս։

—Հաթըրնիդ գլխուս վրայ, բայց չեմ կրնար կոր հասկցնել որ...

—Շատ աղէկ, շատ աղէկ, հինգ ոսկի տուր նայիմ սըկէց, ալ ասոր ալ ըսելիք չունիմ ա՛։

—Հինգ ոսկիի մնալէն առքը ալ խօսք չուզեր...

—Տուր նայինք հինգ ոսկին։

—Բայց...

—Երթանք ալ, մնաք բարով, Նահապետ աղա, աֆ կընէք որ ձեզի նեղութիւն տուինք...

—Ինչո՞ւ կը բարկանաք։

—Չբարկացանք, բայց ամեն բանին կարգ ու կանոնը կայ...

—Ես անոր առնել կուտամ հինգ հատ... տուր հինգ տոմսակ ինձի... Նահապետ էֆէնտի տուր հինգ ոսկի ինձի...

Նահապետ աղային ճաշը կը հատնի և կուտայ հինգ ոսկի։

—Վերջապէս խօսքդ ըրիր, հինգ ոսկիէն աւելի չտուիր... վնաս չունի... շնորհակալ ենք։

— Մնաք բարով, Նահապետ էֆէնտի։

— Երթաք բարով։

— Մնաք բարով, մխսիւ Նահապետ։

— Երթաք բարով։

— Մնաք բարով, Նահապետ աղա։

— Երթաք բարով։

— Մնաք բարով, հօճա Նահապետ։

— Երթաք բարով։

Հանգանակողները կը մեկնին և Նահապետ աղան հազիւ կուգայ գրասեղանին առջև նստելու՝ փոխանակագիրը կը ներկայացուի երիտասարդ մը։

—Հրամեցէք, կըսէ, փոխանակագիրը գրասեղանին վրայ դնելով։

Փոխանակագիրն երեսուն և չորս ոսկուոյ էր։

—Այ՛, կը պատասխանէ Նահապետ աղան, մէկ ժամէն եկէք, հիմա գործ ունիմ քիչ մը։

Մարդը կը հնազանդի։

Թերևս մեր ընթերցողները զարմանան

թէ երեսուն և չորս ոսկուոյ փոխանակագիր մը վճարելու համար նեղութիւն կրող մարդ մ'ինչպէս կը հաւանի հինգ ոսկի տալ պարտհանդէսի։ Բայց զարմանալու բան չկայ։ Նահապետ աղան չափազանց ամօթխած է, համեստ ու հեզահամբոյր, չուզեր և ոչ մէկուն սիրտը կոտրել. երբ իրմէ շատ աւելի մեծ անձնաւորութիւններ առաջարկութիւն մ'ընեն իրեն իբրև հրաման կընդունի այդ առաջարկութիւնը մանաւանդ երբ գործը կըրթութեան ծաւալմանը նպաստելու վրայ է։ Նահապետ աղան հարուստ երևալու համար բնաւ աշխատած չէր որ համարձակութիւն տուած ըլլար այդ վաճառականաց քաղաքավարութեամբ կողոպտել զինքը, և այդ վաճառականներն իսկ լաւ գիտէին թէ Նահապետ աղան այն վաճառականներէն էր, որ իրենց իւղովը կը տապկուին, և աւելի լաւ գիտէին թէ Նահապետ աղան առաջարկութիւն մերժելու մէջ ամենէն տկար արարածն էր, ուստի, ստակ փրցունելու համար իրմէ, որոշած էին անոր տկար կողմին վրայ յարձակիլ, ինչպէս յարձակեցան և յաջողեցան։

Բայց Նահապետ աղան, պատուաւոր վաճառական, այսինքն իւր ստորագրութիւնը յարգող վաճառական, այս անգամ վշտացաւ

քիչ մը և հանգանակողաց ընթացքին մէջ ի նպաստ ազգին աւազակութեան նման բան մը տեսաւ։ «Այսչափ բռնութիւն բանեցնել, ըսաւ, չէր վայլեր այդ վաճառականաց որ գիտեն իմ վիճակս, ապուշի տեղ դրին զիս և վարպետութեամբ հինգ ոսկիս առին, ասիկայ շատ ամօթ բան է... ես ալ յանցանք ունիմ եա... չեմ կրնար տալ ըսելու էի և մերժելու էի... ըսի ալ... մերժեցի ալ... չորսը մէկէն վրաս ինկան և ամչցուցին ինձի... պարահանդէսին ալ խերն եմ անիծեր... անոնց ալ, աս չվայլեց... չէ էէ... աս չեղաւ... ինձի պէս մարդ մը հինգ ոսկի տայ, հինգ ոսկի տանս մէկ ամսուան ծախքն... ասոնց ըրածը պարզապէս թշնամութիւն է... բայց աճապարենք հիմա հինգ ոսկի գտնել ու փոխանակագիրը վճարել... անպատճառ վճարելու եմ այսօր... վաղուան չեմ կրնար ձգել... վարժուած չեմ տտանկ բաներու... արդէն անանկ առաջարկութիւն մ'ընելու կարող ալ չեմ և պէտք չէ որ կարող ըլլամ, մեծ ամօթ է... փոխանակագիրը մ'օրին վճարելու է...

Նահապետ աղան սենեակը կզպեց, դուրս ելաւ և կէս ժամէն դարձաւ։

Հինգ ոսկւոյ փոխառութիւնը յաջողցուցած էր։

Անցաւ գրասեղանին առջև միշտ մտազբաղ, երբեմն երբեմն միայն ձեռքը գրասեղանին կը զարնէր ըսելով.

— Էշութիւն ըրի, ապանակութիւն ըրի, տալու չէի... չորսը մէկէն խաբեցին զիս... երթամ ետ ուզեմ սա հինգ ոսկիս... կուտա՞ն... կը վայլէ՞ որ ուզեմ... ետ չեն տար որ... ասոր աղէկը մէյ մ'ալ ասանկ բաներու ատակ մը չեմ տար կը լմննայ, կերթայ... տան ծախքն ալ ապահովցնելու է քանի մ'ամիսներ որ հինգ ոսկւոյ կորուստը անզգալի ըլլայ... այո, սեպէ թէ գողցուցի... ալ չէ՞ հինգ ասոր վրայ... չը խորհիլ ալ կըլլայ մի եա... հինգ ոսկի է աս...

Դուռը բացուեցաւ և ներս մտաւ մարդը փոխանակագիր ի ձեռին։

— Ստորագրեցէք... ահա երեսուն և չորս ոսկի։

Մարդը ստորագրեց փոխանակագիրն և առաւ երեսուն և չորս ոսկին։

— Հինգ ոսկի պարահանդէսի համար... հառաչեց Նահապետ աղան... ասիկայ թող դաս մ'ըլլայ ինձի որ ապագային չխաբուիմ... հինգ ոսկի... հինգ ոսկի... հինգ հատ դեղին ոսկիներ... դեղին դեղին... կլորիկ կլորիկ ոսկիներ հինգ հատ... Նահապետ աղան

տուաւ... պարահանդէսի համար... ես կըսեմ կոր ես կամչնամ կոր... ինքնիրմէս կամչնամ կոր... ուրիշ մը իմանայ նէ կը խնդայ վրաս... ուրիշի զրուցելու չգար... ուհ, աւանակ ըսէ մէկը ինձի... կըսէ եա... և իրաւունք ալ ունի... ես ինչ աւանակ եմ եղեր... ինչ աւանակ իշոյ եմ եղեր որ հանեմ անասունի պէս, կովու պէս հինգ ոսկին անոնց տամ... իրաւ Նահապետ, իշուն մեծն ես եղեր... ոսկի մը տուր, լմնցուր գործը... անոնց խօսքը ինչո՞ւ մտիկ ըրիր:

Նահապետ ազան բարկութեամբ տուն դարձաւ նոյն երեկոյ: Կնոջը պատմեց գըլխուն եկածը: Կինն անկէ աւելի զայրացաւ.

—Հինգ ոսկի տալ, պօռաց, պարահանդէսի... տղայոց քօսթիւմ կառնէրը այդ ստակով...

—Իրաւունք ունիս, կնիկ, բան մ'է եղաւ:

—Է դուն իրաւցնէ ապուշ ես եղեր...

—Իրաւունք ունիս:

—Տղայոց քօսթիւմները ճրը պիտի առնես:

—Այս տարի քօսթիւմ մօսթիւմ չկայ:

—Ձատկին ինչ պիտի հագնին հապա:

– Ունեցածնին հագնին թող այս տարի:

—Պատռտած հագուստներո՞վ պտըտին:

—Ի՞նչ ընենք:

—Ինչո՞ւ պտըտին անանկ:

—Որովհետև քօսթիւմի ստակն պարահանդէսի տուինք, ծովը չնետեցինք ա՛ վերջապէս, ազգին աղքատ տղաքներն անով պիտի կրթուին, կրթութեան գործին գարկ տուած եղանք:

Քանի մ'օր ետքը:

—Այսօր միս չառիր, ինչ պիտի ուտենք:

—Ֆասուլեա ուտենք քիչ մ'ալ որ սա հինգ ոսկին մոռնանք:

—Տղաքները ֆասուլեայով կը կշտանա՞ն... անօթի կը մնան նէ:

—Ի՞նչ ընենք... բան մ'է եղաւ...

—Անօթի մնան ուրեմն որ քէյֆդ գայ:

—Ինչո՞ւ անօթի մնան... վաղը բալամուտ կառնենք քանի մը հատ:

—Դուն հանէ ու հինգ ոսկի տո՛ւր, և հիմա տղաքներդ մերկ ու անօթի պահէ, Աստուած շնորհք տայ քեզի մարդ: Ազգասիրութեան համար ալ ֆասուլեա ուտելը բնաւ տեսած չունէի...

—Յանցանքն իմս է, այո՛... իրաւունք ունիս դուն .. ճիշտ է, ֆասուլեա և բալա-

մուտ... երեսս չբռնեց. չկրցայ չէ ըսել ու հանեցի հինգ ոսկին տուի։

Նահապետ աղան հինգ ոսկու կորուստը դարմանելու համար ծխախոտի և օղիի յատկացուցած գումարէն պեղչելու սփոփուեցաւ հինգ ոսկին և տան ծախուց մէջ փոփոխութիւն չմտցուց, որպէս զի ամէն երեկոյ վիճաբանութեան համար պատրաստ նիւթ չբզտնուի տան մէջ։

Զաքար աղան ականջի սոսկալի ցաւ ունի, ամբողջ գիշեր կը չարչարուի սպասելով արշալոյսին որ բժշկի մը դիմէ։ —Ականջի ցաւն, որպէս յայտնի է, շատ անգամ յառաջ կուգայ անպարկեշտ խօսքեր, ստութիւններ և զրպարտութիւններ լսելէ—։ Աւրեգական դուստրը չդիմանալով Զաքար աղայի ականջի ցաւուն—կը պատահի երբեմն որ բուն ցաւակիրն այնքան չզգար իւր ցաւն որքան փափկասիրտ ոմն—որոշեալ ժամանակէն առաջ կը հասնի և Զաքար աղան լապտերը վառելով կերթայ զարնելու դեղարանի դրան մ'որուն վրայ գրուած էր *զիշերներն ալ բաց է*։ Զը բացուիը դուռը։ Զաքար աղան վերստին կը բախէ այն սաստկութեամբ, որով կը ցաւէր

ականջը։ Ոչ ոք ձայն կուտայ։ Կը տանջուի խեղճը անկարող ոտքի վրայ կայնելու կամ նստելու, խօսելու կամ լռելու, կարագէ բառնումներն աստիճանաբար սաստկացնելով զանոնք։ Վերջապէս բարակ ձայն մը կը լսուի վերէն։

—Ո՞վ է ան։

Հարցումն ընողն երեսնամեայ տիկին մը կը թուէր դէմքէն զոր պատուհանէն ցոյց կուտար։

—Ես եմ, կը պատասխանէ Զաքար աղան, ճուալով։

—Դուն ո՞վ ես։

—Ես եմ... Զաքար աղա, կըսէ, ցաւէն գլուխն երերցընելով։

—Զաքար աղան ո՞վ է։

—Խօսելու ժամանակ չունիմ, տիկին, ականջի ցաւ ունիմ սարսափելի։

—Ականջի ցա՞ւ ունիք... առտուանց սանկ կանուխ... ո՞վ կըսուիք դուք։

—Էօֆ... Զաքար աղա... տիկին, Զաքար աղա... եավրուս... Զաքար, Զաքար... Զաքար կըսեն ինձի... Նոյեմիին փեսան... Զաքար... Զաքաաաաաաաար։

—Նոյեմին ո՞վ է... ինչ է նէ... սպասէ քիչ մը, հիմա կը բացուի։

—Էֆէնտիին ըսէք որ շուտ մը վար իջնայ կաղաչեմ։

—Հիմայ պիտի գայ, քիչ մը գործ ունի ձեռքը... սպասեցէք։

Տիկինը կը քաշուի պատուհանը գոցելով, բայց Զաքար աղային ցաւը չքաշուիր։

—Նուտա ըրէք, բացէք դուռը կը պօռայ։

Ֆառորդէ մը դուռը կը բացուի։ Դեղաբանի սպասաւորն կսկսի աւլել։ Դեղագործը դեռ չերևար։ Զաքար աղան ցաւէն հազար պատկերի կը փոխէ դէմքը, մերթ ընքուինները վեր առնելով, մերթ մէկ աչքը գոցելով, մերթ քիթը սղելով, մերթ ակռայները սեմելով, մերթ բերանը բանալով։ Կը պտըտի դեղարանին մէջ, նայուածքն ուղղելով միշտ դեղարանի միջին դրան՝ ուսկից պիտի գար դեղագործն, որուն պիտի աղաչէր գեղ մը կամեցնել ականջին։

Արևը կը ծագի։ Ֆանի մը հիւանդներ ևս կուգան սպասելու բժշկի։ Միջին դրունէն կը մտնէ դեղագործը։

—Էֆէնտի, շուտ մը դեղ մը տայիք աականջիս։

—Սպասեցէ՛ք, բժիշկը հիմայ կուգայ։

Զաքար աղան աթոռի մը վրայ կը նստի, գլուխն ձեռաց մէջ, աշխարհ աչքին չերևար,

խօսելու կարողութիւն չունի։ Բայց կը ֆոռնէ մարդուս չխօսիլ... բռնի խօսել կուտան։

—Կարծեմ ականջնիդ կը ցաւի, կըսէ հիւանդներէն մին։

Իբրև *այո* գլուխը կը ծռէ Զաքար աղան։

—Շատոնց ի վեր կը ցաւի։

Իբրև *ոչ* գլուխը վեր կը վերցնէ Զաքար աղան։

—Շա՛տ կը ցաւի։

Իբր *շատ* գլուխը կը շարժէ քանի մ'անգամ Զաքար աղան։

—Ինչէ՞ն առաջ եկաւ։

Պատասխանը գլխու շարժմամբ տալն կարելի չէր. լռութիւնն քաղաքավարութեան հակառակ էր. *ինչուղ ալէտը* մը պիտի դատապարտուէր քաղաքավարութենէ. ուստի Զաքար աղան, թէև ընկճուած ցաւին ներքև, ձեռքն ականջին վրայ կսկսի խօսիլ.

—Պէ աղբար, երէկ իրիկուն քիչ մը քրտնած էի... Վոսփորի թիւ 2 շոգենաւը մտայ...

—Ներեցէք, թիւ 2 շոգենաւը Հիսար կը հանդիպի մի, ընդմիջեց հիւանդներէն մին։

—Այո, կը հանդիպի։

—Շատ ծանր կը քալէ ան շոգենաւն, կըսէ Հիւանդներէն մին։

—Ես ան շոգենաւը բնաւ չեմ մտներ, կը յարէ երրորդ մը։

—Ես ալ մտած չունիմ, կաւելցնէ չորրորդ մը։

—Էյ, թիւ 2 շոգենաւն մտաք... յետոյ... կը հարցունէ *ինչէն առաջ եկաւի հեղինակը*։

—Թիւ 2 շոգենաւը մտայ, Ղազարոս աղան ըսաւ որ...

—Խօսքդ մի մոռնար, Ղազարոս աղան ըսածդ սա մեր բարեկամ կոշկակարն է, կը հարցնէ Հիւանդներէն մին։

—Այ՛ւ։

—Ինչպէ՞ս եղան գործերը։

—Ղազարոս աղային գործն աւրուած էր որ... կը հարցնէ երկրորդը։

—Մե՛ր Ղազարոս աղան, կը պօռայ երրորդը զարմացմամբ։

—Աւրուած էր եա, կը պատասխանէ չորրորդը, անառակ փեսայի մ'ինկաւ մարդը... Դերենիկին... տունն ինչ կար չկար ծախեց։

—Դերենի՛կը... սա՛... Դերենիկը... վայ անպիտան... Բարսեղին տղան... հայրը բարի մարդ էր...։

—Անանկ է նէ մօրը եղեր է կըսէ մին։

—Մայրն ալ բարի կնիկ մ'եր էֆէնտիմ, կը մրմռայ ուրիշ մը։

—Խեղճ Ղազարոս աղա... կըսէ միւսը, ինչ աղէկ կօշիկ կը կարէ, աժան և դիմացկուն...

—Կօշիկը չկրնար ոտքի յարմարցնել, կը պատասխանէ ուրիշ մը, քանի մը խալիպներ ունի միշտ անոնց վրայ կը ձևէ և կուզէ որ բոլոր միւշտէրիներուն ոտքերն իր խալիպներուն մեծութիւնն ու ձևն ունենան։

Հիւանդաց այս խօսակցութեան միջոցին Ջաքար աղան երկու ցաւ միանգամայն կը զգար. առաջինն ականջի ցաւ, երկրորդն ընդմիջման ցաւ։ Թող չեն տար մարդուն որ խօսի, ինչպէս որ քիչ մ'առաջ թող չտուին որ չխօսէր։ Բայց քաղաքավարութիւնը հրամայեց որ համբերէր և համբերեց մինչև որ առաջին հարցման հեղինակն խօսք առնելով ըսաւ.

—Բայց թողուն՛ք խալիպները և մտի՛կ ընե՛նք Ջաքար աղան։ Է՛յ, Ջաքար ա՛ղա, ի՛նչ ըսաւ Ղազարոս աղան։

—Ղազարոս աղան ըսաւ որ, շարունակեց Ջաքար աղան, շոգենաւին գլուխը նըստինք, քիչ մը հով առնենք...

—Խօսքդ մեղրով կը կտրեմ, քրտնած քրտնած շոգենաւին գլուխը կը նստուի մի աղբար, ըսաւ հիւանդներէն մին, որուն համակարծիք գտնուեցան նաև միւսները։

—Զնստուիր ա՛։

—Մեծ անխոհեմութիւն է։

—Աւազպապահական օրինաց տգէտ ըլլալ ըսել է։

—Դուք հրաւիրած էք ձեր ցաւը։

—Երկաթեայ ականջ մ'անգամ քրտնած քրտնած հովին առջև դրուելու չէ։

—Պարզապէս խենդութիւն է։

— Շիտակն յիմարութիւն է։

Ձաքար ապային համբերութիւնն հատնելու վրայ է, քաղաքավարութիւնն կը լեցնէ անոր համբերութեան անօթին։ Կսպասէ և յետոյ կը շարունակէ խօսքն ուննկնդրաց հրաւէրին վրայ։

—Քրտնած եմ կը մսխմ ըսի և վարի սենեակն իջանք նստեցանք..

Դարձեալ ընդմիջ եմ։

—Ապրիս... տեսա՞ր մի խելացիութիւնը։

—Ներեցէք ուրեմն։

—Խօսքերնիս ետ կառնենք։

—Սանկ ըսէ... մենք կարծեցինք որ շոգենաւին գլուխը նստեր ես։

—Ադէկ որ Ղազարոս ապային խօսքը մսիկ չես ըրած, անմիտ մարդուն մէկն է Ղազարոս ապան։

—Լուսահոգի եղբայրն էլ անանկ էր։

—Ատոր կինն ալ՛նչ եղաւ։

— Կարգուեցաւ Համբարձումին տղուն հետ։

— Սա Մանուկին աներձագ՛ին հետ որ տուն մ'ունէր...

—Ան տունը չերեցա՛ւ մի եա։

—Շատոնց երեցաւ, գետինը մօսիս Անթուանն առաւ։

—Անթուանն ալ՛նչ ապուոր ապչիկ ունի։

—Շատ ալ ապուոր կը հագուի թշուառականը։

—Անցեալ շաբթու ամազօն մը հագեր էր որ... փիտանի պէս...

—Ամազօնները քանի՛ կուտան կոր։

—Խումաշը գիտէ, կէս ոսկիէն բռնէ ու գնա՛։

—Ղալաթիա Բէրայէն աժան է։

—Այո, ես գգեստներս միշտ Ղալաթիայէն կը գնեմ... սա բանթալօնս հինգ մէճիտիյէի առած եմ։

—Ես ալ բաճկոնս երկու մէճիտիյէի առած եմ։

—Բարբոսիւյիս ուլթը մէճիտիյէ տուի,

բայց շատ աղէկ ապրանք է։ Թող որ ապրանքը ճանչցող բարեկամի մը հետ գնեցի։

— Թող տուէք, սա մարդը լմնցնէ խօսքը... խօսեցէք Զաքար աղա։

Զաքար աղան որոշած էր արդէն չշարունակել խօսքը զոր կընդմիջէին, ուստի պատասխանեց.

— Լմնցաւ իմ խօսքս... այսչափ էր...

— Չէ, չէ... այսչափ չէր...

— Ըրանած եմ կը մսիմ ըսիք ու վարի սենեակն իջանք նստեցանք ըսիք... ինչ ըրիք նայինք վարի սենեակը։

— Ի՞նչ պատահեցաւ վարի սենեակը։

— Ո՞վ կար վարի սենեակը։

— Լմնցուցի, աղբարներս, լմնցուցի։

— Ի՞նչ եղաւ վարի սենեակին մէջ որ ականջիդ ցաւ մտաւ։

— Պատուհանը բաց էր...

— Դռնէն հով կուգար կոր...

— Մէկն ականջիդ զարկաւ։

— Ինչո՞ւ չէք խօսիր Զաքար աղա։

— Ցաւը պահողը գարման չգտներ կըսեն. մի պահեր, ըսէ, թերևս մենք ալ կըրնանք քեզի դեղ մը յանձնարարել։

— Բանի՞ մը բարկացաք որ չէք ուզեր շարունակել։

— Ամենևին։

— Սիրով մտիկ կընէինք կոր... ինչո՞ւ կտրեցիր մէկէն ի մէկ, շարունակէ, շարունակէ ցաւդ ալ կը մոռնաս։

Զաքար աղան վերստին առաւ խօսքին թելը։

— Վարի սենեակն իջանք նստեցանք... մեր քովի պզտի պատուհանը բաց էր, նայնպէս բաց դիմացի պատուհանի...

Դարձեալ ընդմիջում։

— Ռուբան տէր... քուրան տէր...

— Աղբար, մէկ հատը գոցէիր...

— Ռուբան տէրին մէջ կը նստուի մի եա...

— Տզայուքիւն է։

— Անմիջապէս գոցել տուի, շոգենաւէն ելայ, տուն գնացի, գիշերն սկսաւ ականջիս ցաւն, ահա այսչափ, ըսաւ և անուշ տեղը կապեց Զաքար աղան, ծածկել չկանալով բարկութիւնը։

— Պաղեցուցած էք ձեր ականջը։

— Այո՛, պաղեցուցած է։

— Բան մը չէ, կանցնի։

Դեղագործն որ դրան առջև կեցած էր, աւետեց թէ բժիշկը կուգար։ Զաքար աղան պատրաստուեցաւ և ամենէն առաջ ներկայացաւ բժշկին երբ դեղարանը մտաւ սա։ Բժիշ-

կը բարեբախտաբար քիչ ընդմիջեց իւր հիւանդին խօսքը, դեղագիր մը գրեց և վարձքն առաւ։

Չաքար աղան պատրաստել տուաւ դեղն և բարկութեամբ զոր կը չանար միշտ ծածկել ներկայներուն, դուրս ելաւ դեղարանէն ինքնիրեն խօսելով.

«Աս ինչ գէշ բան է թող չտալ մէկուն որ խօսքը լմնցնէ, ամեն կողմէն դիտողութիւն մը, հարցում մը... մարդս բսաճն ալ կը մոռնայ, բսելիքն ալ։ Զղջացայ, բարով խելով չբսէի որ ականջի ցաւ ունիմ. մեր գիտցածը մէկուն խօսքը մտիկ կընեն, վերջն ալ իրենք կը խօսին։ Խօսողն որպէս թէ ես էի... ինձմէ աւելի խօսեցան ունկնդիրներս։ Մարդ Աստուծոյ, սպասէ, լմնցնեմ խօսքս, վերջն ալ դուն խօսէ։ Կարծես ականջիս ցաւն սաստկացաւ բարկութենէս... տէր ողորմեա... տէր ողորմեա... բերան բանալու չէի, բայց ան ալ թող չեն տար»։

Չաքար աղան բարկանալու իրաւունք ալ չունենար եթէ զգար թէ ինքն ալ ունէր ուրիշի խօսքն ընդհատելու տկարութիւնը, տկարութիւն մ'որ սկզբիկ բացատրութեամբ գրեթէ ամեն հայու վրայ կերևայ։ Ս.զգալին ժողովներու մէջ, յանձնաժողովներու մէջ,

ընկերութեանց մէջ, մեր ընտանեկան և առևտրական կեանց մէջ ամեն օր ցոյց կուտանք այս տկարութիւնն որ սովորութիւն դարձած է ի մեզ։ Ես ալ անհամբեր եմ, չեմ կրնար ներել մէկուն որ խօսքը շարունակէ, յաճախ կընդհատեմ անոր խօսքը, խնդրէն դուրս այլ և այլ հարցումներով, մինչև որ խեղճը կը մոռնայ բսելիքն և ինձ կը հարցնէ.

—Ի՞նչ պիտի բսէի... ուր պիտի բերէի կապէի խօսքը... ճանըմ ինչ բանի վրայ էր խօսքերնիս... բան մը պիտի բսէի. թօհաֆ տեղ մը պիտի բերէի, կապէի...

Յետոյ կսկսիմ իրեն օգնել որպէս զի *թօհաֆ* տեղը գտնէ։ Չկրնար գտնել և կը մեկնի խոստանալով թէ, պիտի գայ զիս տեսնելու երբ գտնէ խօսքին թելը։

Ըսել է թէ ընդմիջող մ'եմ առաջին կարգի, բայց անանկ ընդմիջողներ կան, որոնց քով բնաւ նշանակութիւն չունիմ։ Աստնց քով մարդս ոչ միայն խօսքին թելը կը կորսնցնէ այլ ինքզինքն ալ։

Աստուած պահպանէ զձեզ և ձեր զաւակները այս տեսակ ընդմիջողներէ *)։

---

*) Տես ազգային ժողով։

Հանդիպած էք անշուշտ մարդոց կամ կանանց որ իրենց վերաբերեալ տխրահիմ կամ բերկրահիմ նոր դէպք մը մանրամասնօրէն պատմելու բնաւորութիւնն ունին որոց կը հանդիպին։ Իրենց քարև տուողին ձեռքէն կը քաշեն և «եկուր քեզի հետ քիչ մը տեսնուինք» ըսելով նախ զբօսարան մը կը տանին զայն և յետոյ անոր գլուխը։ Շատ անգամ ալ իրենց ծանօթներուն կամ բարեկամներուն տուները կերթան մխիայն իրենց դէպքը պատմելու նպատակաւ։ Այս նկարագիրն չէ մեղադրելի, որովհետև մարդս, ինչպէս կըսեն, կը բացուի ուրիշի պատմելով իր վիշտերը, որպէս նաև ինքզինքն երջանիկ կզգայ բարեկամին հաղորդելով ուրախութիւնն։ Բայց այն որ մեղադրելի և քիչ մ'ալ անբերելի է՝ սա է թէ այս մարդիկ կամ կանայք առ ի չգոյէ լիշողութեան մխիթարական դէպքը հազար անգամ կը պատմեն քեզ միշտ իբրև առաջին անգամ։ Եւ ինչ որ ցաւալի է, ամեն անգամ այնպիսի ձևով մը կամ այնպիսի սկզբնաւորութեամբ մը կուգան քեզի պատմելու որ լեզուդ կը բռնուի և քաղաքավարութեան հակառակ կը գտնես կտրել անոնց խօսքը անմիջապէս և ըսել «ինձի պատմեցիր ատիկայ»։ Երբեմն ալ կարծելով թէ ուրիշ նոր

բան մը պիտի գրուցեն՝ թոյլ կուտաս որ բոլորին պատմել։ Սկսա՛ն անգամ մը պատմութեան, կաշխէ դէմք մը պէտք է իրենց ըսելու համար թէ «գիտեմ, պատմեցիք»։

Մարգրիտ Հանըմն իւր աղջիկը, Թագուհի, նշանած է Մանուկ ազգի տղուն, Բարթամին հետ։ Թագուհի պարկեշտ աղջիկ մ'է, քիչ մը կարդալ կտոր մ'ալ գրել գիտէ։ Իրեւ օժիտ՝ բաց ի հանդերձեղէնէ՝ սիւն մը տուն ունի։ Բարթամ երկաթագործ է, աշխատասէր երիտասարդ մ'է. գինովութիւն չունի, խաղամոլութիւն չունի, ստակ չունի, տուն ալ չունի։ Իրեն ապառնի կնոջ նստած տանը մէկ սեան վրայ պիտի բնակի կնոջը հետ։ Անանիա աղա, ազգական Մարգրիտ Հանըմին, միջնորդութեան դեր կատարած է այս նշանախօսութեան մէջ։

Մարգրիտ Հանըմն օր մը շուկայ իջնալով՝ գրասենեակս կուգայ զուարթագէմ։ Հաճիւ կը նստի աթոռին վրայ, ձեռները ծունկերուն վրայ կռթնցնելով կը ծռի և կըսէ.

—Ձկտես, Թագուհին ալ նշանեցինք, Մանուկ ազգի տղուն, Բարթամ էֆէնտիին հետ։ Խըսմէթը աս է եղեր։ Աղջիկս, իմին աղջիկս է տէյի չեմ ըսեր, պարկեշտ աղջիկ մ'է, քիչ մը կարդալ գիտէ, կտոր մ'ալ կը գրէ։ Տու-

նին մէկ սիւնն ալ իրենն է, ան ալ տանք պիտի, մեր կարողութեանը համեմատ հանդերձ ալ պիտի տանք: Ի՞նչ ընենք: Բարեմամ էֆէնտին տլ աշխատասէր տղայ մ'է, կնիկ մը կրնայ պահել: Գինով չէ, խաղամոլ չէ, և ասիկայ մեծ հարստութիւն է երիկ մարդու մը համար: Ստակ չունի, տուն ալ չունի. թո՛ղ չունենայ, աշխատութիւնն միշտ ստակ է, միշտ տուն է: Աստուած Անանիա աղային գործերուն յաջողութիւն տայ. ան ըրաւ աս գործը. հոդ բռնէ ոսկի դառնայ: Ի՞նչ կըսէք դուք:

—Գոհ եմ:

—Մնաք բարով:

—Խահուէ մը:

—Ժամանակ չունիմ: Ուրիշ օր մը կը խմեմ: Մնաք բարով:

—Երթաք բարով:

Օր մ'ալ Ղազարոս աղան երեսները կախած կուգայ գրասենեակս: Բազմոցի մը վրայ կը նստի տխուր:

—Բարի եկաք, Ղազարոս աղա:

—Բարի տեսանք, կը պատասխանէ հազիւ լսելի ձայնով մը:

—Ա՞ղէկ էք:

—Ա՛ղէկութիւննիս մի՛ հարցներ, կըսէ և մէկ մեթրօ երկայնութեամբ հառաչանք մը կարձակէ:

—Ի՞նչ ունիք:

—Ի՞նչ պիտի ըլլայ, ամիս մ'է որ պառկած էի, այսօր ելայ բայց քալելու ոյժ չունիմ. սոսկալի թանչք մը, այնչափ արիւն գնաց որ արիւն չմնաց վրաս: Գործերս երեսի վրայ մնացին: Գործելու կարողութիւն չունիմ... միւս կողմէն ծախք... ինչ ընեմ չիյտեմ:

—Բան մը չէ կանցնի:

Ղազարոս աղան առաջ դեղերուն վրայ, բժշկին այցելութեանց վրայ, կրած ցաւոց վրայ մանրապատում ճառ մը խօսելէն յետոյ կը մեկնի:

Երկու շաբաթ ետքը շոգենաւի մէջ կը հանդիպիմ Մարգրիտ հանըմին որ տիկնոջ մը քով նստած կը խօսի: Իրենց դէմը գնացի նստեցայ:

—Ո՞ւր էք, չէք երևար կոր, ըսաւ:

—Ինչո՞ւ չերևանք:

—Քովս եկաւը, քովս, քեզի լսելիք ունիմ, շատ գոհ պիտի ըլլաս:

Նստելու տեղ չկայ քովը:

—Ես տեղ կը բանամ քեզի, եկո՛ւր, հրամմէ:

Եւ կսկսի ինձի տեղ շինելու:

Քանի մը տիկիններ և պարոններ ալ քիչ

մը կը սղմուին կամ, աւելի բացայայտ կերպով բացատրելու համար, կը սըղուին և կերթամ Մարգրիտ հանըմին քով նստելու, ներումն խնդրելով իրմէ և անոնցմէ որ քովն էին, իրենց անհանգստութիւն պատճառած ըլլալուս համար։

— Դուն խելացի մարդ մ'ես, կըսէ Մարգրիտ հանըմը, շիտակ ալ զրուցող մարդ մ'ես, սիրտդ ինչ է նէ բերանդ ալ ան է. քուկին այս բնաւորութեանդ շատ հաւնած եմ։ Էֆէնտիմ, մեր Թագուկը նշանեցինք Մանուկ ազալի տղուն Բարթամ էֆէնտիին հետ։ Խըմելիքը աս է եղեր։ Աղջիկս, իմինս է տելի չեմ ըսեր, պարկեշտ աղջիկ մ'է, քիչ մը կարդալ գիտէ, կտոր մ'ալ կը գրէ։ Տունին մէկ սիւնն ալ իրենն է, ան ալ տանք պիտի, մեր կարողութեանը համեմատ հանդերձ ալ պիտի տանք։ Ինչ ընենք, Բարթամ էֆէնտին ալ աշխատասէր տղայ մ'է, կնիկ մը կրնայ պահել։ Գինով չէ, խաղամոլ չէ և ասիկայ մեծ հարստութիւն է երիկ մարդու մը համար։ Ստակ չունի, տուն ալ չունի. թող չունենայ, աշխատութիւնը միշտ ստակ է, միշտ տուն է։ Անանիա աղային գործերուն Աստուած յաջողութիւն տայ. ան ըրաւ աս գործը. հոգ բռնէ, ոսկի գառնայ... ձեր կարծիքն ինչ է։

— Շատ աղէկ ըրեր էք, շատ աղէկ։

— Ի՞նչ ընենք, ամեն մարդ իր կարողութեանը համեմատ։

– Գոհ եմ, շատ աղէկ ըրեր էք։

— Բարթամ էֆէնտին շատ երջանիկ պիտի ըլլայ։

— Այո՛, այո՛։

Քիչ մ'ալ խօսեցանք։ Շոգենաւը սուլեց։ Ելայ շոգենաւէն։

Ձիս իւր քովն առնելու համար այնչափ աղաչանք ընող և ինձի տեղ բանալու համար թէ զինքն և թէ քովիններն անհանգիստ ընող կնոջ խօսքն կրնայի ընդմիջել ըսելով թէ «Անցեալները հաղորդեցիք ինձ այս ուրախալի լուրը»։ Մանաւանդ թէ կրնայի ընդմիջել երբ զիս շողոքորթող յառաջաբանով մը սկսաւ ըսելով թէ «խելացի մարդ մ'ես, շիտակ զրուցող մարդ մ'ես, սիրտդ ինչ է նէ բերանդ ալ ան է, քուկին այս բնաւորութեանդ շատ հաւնած եմ»։ Ինձի այսչափ գովեստ կարդացող տիկնոջ մը խօսքը թնչպէս կրնայի ընդհատել։

Հետեւեալ օրը Ղազարոս աղան դէմս կելնէ։

— Եկուր, կըսէ, հոս քեզի խահուէ մը հրամցնեմ։

— Ժամանակ չունիմ։

– Ոտքդ պագնեմ, խահուէ մը։

—Գործ ունիմ, սիրելիս։

- Խաթերս համար։

—Շատ աղէկ։

Կը մտնենք զբօսարանի մը մէջ։

—Մեզի երկու հատ աղէկ խահուէ բեր։

—Նոր բ՞ինչ կայ, Ղազարոս աղա։

—Ի՞նչ պիտի ըլլայ, մեր գործը Աստուծոյ մնաց։ Քեզի չտեսայ որ ըսէի, ան օրէ ի վեր չերևցար որ պատմէի... չէ նէ ըսի մի քեզի... չէ, չէ... չըսի... փառք Աստուծոյ... խելքս գլուխս է տակաւին... չէ նէ ըսի մի... հէ՞... չըսի, կարծեմ, չըսի։ Ըսի, էֆէնտիմ չըսի, ցնգած չեմ ա։ Էֆէնտիմ, ամիս մ'առաջ... ամիսէ մը քիչ մ'ալ աւելի թանչք մ'է կը բռնէ մեզի, անկողնոյ մէջ կը պառկեցնէ։ Ալիւն մ'է կսկսի վարէն։ Այսօր կը դադրի, վաղը կը դադրի, այսօր կը դադրի վաղը կը դադրի ըսելով վարէն պաղ ջուրեր կը զարնենք, գաղջ ջուրեր կը զարնենք, տաք ջուրեր կը զարնենք, վերէն դեղահատ կը կլլենք, փոշի կուտենք, վերջապէս վարէն դեղ, վերէն դեղ, շամպայ դրինք դարձեալ օգուտ մը չըրաւ։ Աղբիւր մը կտրած էր կարծես, կը վազեր ու կը վազեր։ Ա՜յսչափ արիւնհեղութիւն պարապ տեղը։ Վերջապէս արիւնս հատաւ և հոսումն ալ դադրեցաւ։ Հիմա վրաս այժ չկայ որ քալեմ, կա

րողութիւն չունիմ որ գործեմ. տունը ծախք կուզէ, շուարեր մնացեր եմ։ Ահա ասանկ փորձանք մը եկաւ գլխուս... պատմածէ էի ասիկայ ես քեզի։

— Սոյն վերջին հարցումը յառաջ կուգար այն անտարբերութենէն որով ունկն դրած էի իւր խօսքերուն։ Նա կը կարծէր թէ պիտի յուզուէի իւր պատմութենէն, և երբ իւր պատմութեան ընթացքին մէջ յուզման նշան մը չտեսաւ վրաս, իրաւունք ունեցաւ քիչ մը կասկածելու իւր յիշողութեան սրութեանը վրայ։ Ուստի հարցուց, յետ աւարտման պատմութեան։

—Պատմածէ էի ասիկայ ձեզի։

—Ոչ, պատասխանեցի։

Ոչինչ պիտի շահէի եթէ այո ըսէի, վասն զի նախ՝ երկրորդ անգամ մտիկ ընել տուածէր արդէն ինձի իւր արիւնահոսութեան պարագաները. երկրորդ՝ այո ըսելով պիտի հասկըցնէի իրեն թէ յիշողութիւնը շատ տկարացած է թանչքին պատճառաւ որ մէծ տպաւորութիւն ըրած է իւր վրայ, երրորդ՝ ցաւ պիտի զգար պարապ տեղը խահուէի ստակ վճարելուն վրայ. չորրորդ՝ պզտիկ նեղութիւն մ'ալ պիտի զգար իմ գլուխս ցաւցուցած ըլլալուն համար։ Եւ այս ամենը նկատողութեան

առնելով պատասխանեցի.

—Ձչ։

—Կարծեմ քեզի տեսայ օր մը, բայց մոռացայ պատմելու, անանկ կը կարծեմ կոր... ինչ որ է, պատմեր եմ կամ չեմ պատմեր, խնդիրն անոր վրայ չէ, սա դժբախտութեան ինչ կըսես։

—Յաւալի բան, Համբերելու է։

—Գործէդ չմնաս, շնորհակալ եմ։

—Մնաք բարով։

—Երթաք բարով։

Տասնըմէկ օր ետքը, ուրբաթ երեկոյ մը, դէպ կը լինէր ինձ հեռուանց տեսնել Մարգրիտ հանըմը Բերայի կերպասու վաճառատան մը դրան առջև։ Խնդաց զիս տեսնելուն պէս և ձեռքով նշան ըրաւ որ իրեն մօտենամ։ Անմիջապէս զգացի թէ պիտի սկսէր իւր պատմութեան երրորդ հրատարակութեան։ Ո՛վ պիտի մտիկ ընէր։ Հնարք մը կը խորհէի գըլխու ցաւէ մ'ազատելու համար։ Եւ գտայ։ Պէտքը մարդս հնարագէտ կընէ կըսեն։ Մօտեցայ իրեն և ձեռքը թօթուելով.

—Իմացայ, իմացայ, ըսի, շատ գոհ եմ, շատ աղէկ էք ըրեր։

—Ի՞նչ իմացար։

—Նշանը, նշանը... Աստուած թէմամին հասցնէ։

—Ուսկի՞ց իմացար։

—Իմացայ։

—Հոգիդ սիրես, ո՛վ ըսաւ։

—Ինչո՞ւդ պէտք... շատ ուրախացայ, մնաք բարով։

—Արևուդ մեռնիմ, ո՛վ զրուցեց։

—Մէկը զրուցեց... բարև ըրէք։

—Սուտ կըսես կոր։

—Ինչո՞ւ սուտ ըսեմ, կեցէք բարով։

—Ո՛վ պիտի ըսէ քեզի։

—Ով ըսաւ նէ ըսաւ... Բարթամ էֆէնտիին ալ բարև ըրէք։

—Շնորհակալ եմ... չըսիր վերջապէս ըսողին անունը։

—Օր մը կըսեմ. մնաք բարով։

—Խըյանէթ, մէրաք տուիր ինձի... ո՛վ կրնայ ըսած ըլլալ... Մարիամ տուտուն ըլլալու է, կամ Ըսկուէկ տուտուն... կամ Սողոմէ տուտուն... կամ Քաթիկ տուտուն... ըսողը կը ճանչնամ ես։

—Կը ճանչնաս, կը ճանչնաս .. կեցէ՛ք բարով։

Շարունակեցի ճամբաս։

Կիւրակէ առաւօտ մ'եկեղեցիէն ելած դէպ ի տուն կերթայի։ Զայն մ'ետևէս զիս կը կանչէր։ Ետիս դարձայ։ Ղազարոս աղան

էր որ գաւազանի մը կռթնելով յամրաքայլ կուգար։

Խօսելու ժամանակ չտուի իրեն։

— Իմացայ, աղբար, իմացայ... աս ինչ մայասիլ է եղեր որ այսչափ տկարացուցեր է քեզի... ինչո՞ւ դուրս կելլաս կոր, քիչ մը հանգիստ ըրէ, մնաք բարով.

—Տօքթօրը ըսաւ։

—Ոչ։

—Դեղագործը՞։

—Ոչ։

—Սւագերէցը՞։

—Ոչ։

—Ժամկոչը՞։

—Ոչ։

—Ո՞վ ըսաւ հապա։

—Քեզի պէս մէկէ մը իմացայ... ինչո՞ւդ պէտք... քանի մը շաբաթ դուրս մ'ելլեր որ ինքզինքդ գտնաս։

Մեծ և արագ քայլերով հեռացայ։

Ամիսներ անցան։ Օր մը դարձեալ հանդիպեցայ տիկին Մարգրիտին։ Ուրիշ օր մ'ալ նորէն տեսայ Ղազարոս ազան։ Աստր ցաւակցութիւնս յայտնեցի, ազոր խնդակցութիւնս, ինքզինքս ազատեցի և կրցայ ազատ շունչ մ'առնուլ, փառք աստուծ Նախախնամութեան

որ ասանկ կարճ և ազդու հնարք մը ներշնչեց ինձ գլխու ցաւէն փրկուելու համար։ Ուրիշ օր մը նորէն տեսայ տիկին Մարգրիտն։ Թէ այս անգամ ինչպէս վարուեցաւ հետս, յօդուածիս վերջը պիտի ըսեմ։

Թերևս բնախօսաբար կամ հոգեբնախօսաբար արդարանան տիկին Մարգրիտ և Ղազարոս ազան, բայց յայտնի է թէ, իրենց արդարանալովն ինձի գլխու ցաւ չտուած չեն ըլլար. և գլխու ցաւն միշտ անտանելի ցաւ մ'է, ուսկից ալ յառաջ եկած ըլլայ այն, արևէն կամ բնախօսութենէն, *մարսողութենէն* կամ հոգեբնախօսութենէ։

Ինչ մ'ատենէ հետէ սակայն ոմանց գէմ քիչ մ'ուելի յանդուգն ուելի կարճ և անկեղծ ճամբայ մ'ալ գտայ մտիկ չընելու համար ինչ որ գիտեմ արգէն։ Երբ պատմողն այնպիսի անձ մ'է որմէ շահ մը չեմ ակնկալեր, պարզապէս կըսեմ.

— Գիտեմ այդ պատմութիւնը, եղբայր, պարապ տեղը մի՛ հոգնիր։

Եւ խեղճը կարմրելով կը հեռանայ։ Ինչո՞ւս պէտք, խըղճմտանքով վարուէր թող... ինձի ալ մեղք է... քիչ մ'ալ գթութիւն պէտք է։

Իսկ երբ խօսողն ազդեցութեան տէր

կամ հարուստ ըլլայ՝ այն ատեն խնդիրը կը փոխուի և կերթայ մտնել մեր քաղաքական ախտաբանութեան մասին մէջ Շողոքորթ անուամբ, որ պիտի երևայ Ֆիկարի յաջորդ թերթերուն մէյն մէջ։

Բայց երբ գտնուիմ ընկերութեան մը մէջ և մէկն սկսի պատմութիւն մը զոր գիտեմ և որ երկու ժամուան մէջ հազիւ կըընայ լմննալ, փորի ցաւ կունենամ և կը մեկնիմ։

Իսկ այն պարագային մէջ ուր կը ներկայանայ քեզ մարդ մը, որ հակառակ քու յայտարարութեանդ թէ պատմելիքը գիտես, կսկսի ձևով մը շարունակել իր պատմութիւնը, յուսահատութիւն կուգայ վրաս և թոյլ կուտամ որ պատմէ, միայն երբեմն երբեմն ըսելով.

— Մանրամասնութիւնները անցիր։

Շատ անգամ ալ ամեն ջանք կը դնեմ որ պատմութիւնը կարելի եղածին չափ կարճ ըլլայ։

Ա.Հաւասիկ տիկին Մարգրիտին հետ վերջին տեսակցութիւնս զոր լիշեցի քիչ մը վերը։

— Վերջապէս չըսիր թէ ուսկից իմացար։

— Բաւական է որ իմացայ։

— Աւանկ եղաւ, ինչ ընենք, Թագուհին

ալ նշանեցինք Մանուկ աղային տղուն Բարթամ էֆէնտիին հետ։

— Շատ գոհ եղայ, շատ գոհ եղայ։

— Իմին աղջիկս է տէլի չեմ ըսեր, դուն ալ կը ճանչնաս Թագուհը...

— Հարկաւ կը ճանչնամ... շատ աղէկ ըրիք... շատ աղէկ ըրիք... ուրիշ ինչ կայ չկայ նայինք...

— Բան մ'ալ չկայ... պարկեշտ աղջիկ մ'է... քիչ մը կարգալ գիտէ... կտոր մ'ալ կը գրէ... մեզի պէս մարդուն աղջիկը ինչ կրնայ սորվիլ։

— Անցիր անոնք... ես չիյտեմ... գրացիդ ինչ կընէ...

— Ի՞նչ ընէ... մեր տունին մէկ սիւնը Թագուհին է... գիտէք ասիկայ։

— Գիտեմ, ճանըմ, գիտեմ, մի հոգնիր պարապ տեղը։

Տեսնուինք նորէն։

— Տեսնուինք... ստիպողական գործ ունիք... մեր կարողութեանը համեմատ լմթ ալ պիտի տանք... չտմնք մի եա... տունին մէջ բաժին ունենալուն համար, աղջիկս առանց օժիտի կուտամ, Բարթամ էֆէնտիին ալ մեղք է։

— Կիրակի օրը տո՞ւնը պիտի ըլլաք։

—Այո՛, Բարթամ էֆէնտին ալ աշխատասէր մէկն է, կը ճանչնաք զինքը։

—Մնաք բարով։

—Հապա Անանիա աղան... Հոդ բռնէ ոսկի դառնայ։

—Բարև ըրէք։

—Թող չտուիր որ պատմէի... կաճապարես կոր... գնա, անանկ է նէ, գնա, գործիդ արգելք չըլլամ... օր մը մեր տունը հրամմէ, խահուէ մը խմէ, քեզի մէկիկ մէկիկ պատմեմ, ինտոր եղաւ այս գործը...

—Կուգամ, կուգամ։

Չօփ... երկաս չօփ։

Գթութիւն... գթութիւն... ո՛ տիկին Մարգրիտ... ո՞վ գիտէ քանիներ ինձի պէս չարչարեցիր ու կը չարչարես։

Ա՞ս ալ բնախօսական է... այս բնախոսութիւնը պարզապէս անկրթութիւն է։

Ետա ընենք վերջացնենք յօդուածը, որովհետև ձայն մը կը լսեմ որ կըսէ.

—Ինձի չհարցներ, չվնտռեր ա՛։

Ղազարոս աղային ձայնն է։

Գացենք մեր գրասենեակն ու փախչինք։

—Բարի էք եկեր, Բարսեղ աղա, որ հոդ-

մը փչեց զձեզ դէպի մեր գիւղը...

—Պզտիկ այցելութիւն մ՚ունէի ընելու...

—Ընելու է... ընելու է... երբեմն երբեմն այցելութիւն ալ ընելու է... շատ աղէկ... շատ աղէկ... այս գիշեր հո՞ս էք։

—Ոչ, կտոր մը հաց ու պանիր կերայ հոս, պիտի դառնամ. . որովհետև տունը մինակ են...

—Դառնալու է... դառնալու է... քանի որ տունը մինակ են... ես ալ ըլլամ նէ կը դառնամ։

—Դուրս մնալու սովորութիւնը չունիմ։

—Ունենալու չէ... ունենալու չէ... դուրս մնալու սովորութիւնը աղէկ սովորութիւն մը չէ...

Այս խօսակցութիւնն՝ որ նոր սկսած էր Պօլսոյ թաղի մը նպարավաճառ—գինետան մը մէջ, երեկոյեան ժամը տասնումէկին, ընդմիջուեցաւ երիտասարդէ մ՚որ գինետունը մըտնելով, Բարսեղ աղային վազեց և անոր ձեռքը թօթուելով.

—Ի՞նչ բախտ, ի՞նչ բարեբախտութիւն, ի՞նչ երջանկութիւն, ըսաւ, այս իրիկուն զձեզ հոս գտնելը։

—Բախտ է հապա, բարեբախտութիւն է հապա, երջանկութիւն է հապա, կրկնեց Բար-

սեղ աղալին առաջին խօսակիցն՝ որուն անունն Գաբրիել էր կարծեմ։

— Պզտիկ, սրկէ շիշ մ'օղի բեր մեզի, պօռաց նորեկը։

Յետոյ Բարսեղ աղալին ծիծաղելով՝

Իրիկուն է, ըսաւ, քանի մը հատ կը խմուի։

— Կը խմուի, կը խմուի, կրկնեց Գաբրիել աղան։

— Ես օղի խմելու սովորութիւն չունիմ, պատասխանեց Բարսեղ աղան։

— Մէկ երկու հատը չվնասեր։

Երկու հատը բան մը չըներ։

Ինեսան սպասաւորն բերաւ օղին և անոր վերաբերեալ աղանդերը։

— Սաանկ հէ, Բարսեղ աղա, կեցիր, ձեռքովս հատ մը հրամցնեմ ձեզի...։

— Հրամցնելու է ես, հրամցնելու է ես, Բարսեղ աղան մերն է։

— Ես չեմ կրնար խմել, ներեցէք։

— Շատ չպիտի խմենք...։

— Գիտեմ, բայց խմած չունիմ...

— Մի մերժէք, կաղաչեմ։

— Չեմ կարող խմել։

— Հատ մը... չես թուննաւորուիր։

— Մէկ հատը չթուննաւորեր։

— Չթուննաւորեր, բայց վարժուած չեմ, խելքս կը դառնայ։

— Միհրանիկ, մի՛ ստիպեր, խելքս կը դառնայ կըսէ կոր։

— Այս օղին թեթեւ է։

— Բարսեղ աղա, հատ մը խմէ, այս օղին թեթեւ է կըսէ կոր։

— Ուրիշներդ պագնեմ, մի՛ ստիպէք։

— Անանկ է նէ՝ մի՛ ստիպեր Միհրանիկ, ուրիշներդ պագնեմ կըսէ կոր։

— Մէկ հատով ինչ կրնայ եղբայր։

— Ան ալ շիտակ է, Բարսեղ աղա, դուն ալ հատ մը խմէ, մէկ հատով մարդ չմեռնիր։

— Կարող չեմ տանելու նոյն իսկ մէկ կաթիլը։

— Միհրանիկ, ալ կարճ կապէ, մէկ կաթիլն անգամ խմելու կարող չէ եղեր։

— Մէկ գաւաթը ախորժակ կը բանայ, օգտակար է։

— Եկուր Բարսեղ աղա, գաւաթ մը խմէ, ախորժակ կը բանայ։

— Չկրցինք հասկցնել ձեզի... նեղութիւն կուգայ կոր վրաս։

— Միհրանիկ, ալ կրկնելու չէ։

— Ըսել է որ մեր բարեկամութիւնը կեղծ է եղեր, Բարսեղ աղա։

— Այդ խօսքը չեմ ընդունիր։

—Ընդունիր ա՛, Բարսեղ աղան անանկ մարդ չէ։

—Վնաս չունի, գաւաթ մը օղիին համար այսչափ դէմ գնել... շիտակը չէի յուսար... թող ասանկ ըլլայ... թոյն ըլլար նէ՝ բարեկամութեան սիրոյն համար մարդ կը խմէր։

—Բարսեղ աղա, գաւաթ մը խմեցէք որ վերջանայ խնդիրը։

Բարսեղ աղան կը հարկադրուի խմելու, և երեսը ծմռտակելով՝

—Ինտոր ալ կը խմեն, կըսէ ինքնիրեն, կարծեր սիրտս էրեց։

—Ձուկէն չառնէ՞ք կտոր մը, Բարսեղ աղա։

—Կառնեմ, պարոն Մխիթար։

Երեք բարեկամները սկսան ազգային վարժարանաց վրայ խօսակցելու—Յայտնի է թէ մեր մէջ մէկ կամ երկու գաւաթ օղի խմուելուն պէս խօսակցութիւնն ազգային վարժարանաց վրայ կիյնայ—Զանոնք բարեկարգելու համար երեքն ալ մէյմէկ տարբեր ճամբայ ցոյց տուին։ Երեքն ալ իրարու ճանբաները սխալ գտան. գիրար համոզելու աշխատեցան, չյաջողեցան, յուսահատեցան։ Մխիթար շիշն առաւ և սկսաւ գաւաթները լեցնել։

—Ա՛լ չեմ խմեր, պօռաց Բարսեղ աղան, կելլեմ կերթամ։

—Բան չմնաց շիշին մէջ, սա գաւաթները ալ խմենք, երթանք, պատասխանեց Մխիթար։

—Բարսեղ աղա, խնդիր մի յարուցաներ, Աստուածդ սիրես, ամեն գիշեր կը խմենք կոր սըւիկայ և, փառք տիրոջը, երկաթի պէս եմ, քեզմէ ալ քաջառողջ եմ... բանն ան է որ մարդս տակար չստեղծուի... չէ նէ՝ օղիէն մեռած մարդ չկայ։

—Վարժուած չեմ կըսեմ կոր, եղբայր։

—Վարժուէ՛ քիչ մը, ի՞նչ կըլլայ։

—Չէ, չէ, չէ, չեմ կրնար խմել։

—Մէկ հատ մ'ալ, լմնցաւ գնաց։

—Այս գաւաթն ալ կը խմեմ, ուրիշ չեմ խմեր։

—Մի՛ խմեր։

Երեք բարեկամները իրարու կենաց խմեցին։

—Մեծապէս շնորհակալ եմ, Բարսեղ աղա, որ խօսքս չը կոտրեցիր ըսաւ Մխիթար, պատառաքաղով կտոր մը ձուկ երկնցնելով Բարսեղ աղային, որ օղին վար իջեցնելու կաշխատէր։

—Բարսեղ աղան սիրտ կոտրող մարդ չէ,

աւելցուց Գաբրիէլ աղան։

Եւ շիշը ջուրի բաժակին զարնելով՝

—Պզտիկ, լեցո՛ւր սա շիշը պօռաց։

—Ատ ինչ է... մնաք բարով... ես կերթամ։

—Կերթա՞ք, ըսաւ Գաբրիէլ աղան լուրջ դէմքով մը, շիտակը աս չվայլեցուցի ձեզի Բարսեղ աղա։

—Ինչո՞ւ։

—Ըսել է թէ ես պարզապէս շողոքորթ մ'եմ հոս, որ ուրիշի ստակով օղի խմելու եկած եմ, ես բնաւորութիւն մ'ունիմ որ ինձի մէկ խմցնողին չորս կը խմցնեմ։

—Ես չը խմցուցի։

—Դուք հիւր էք, և որովհետև մեր թաղը գտնուած էք, մեր պարտքն է զձեզ յարգել մեր կարողութեան չափ։ Կը խնդրեմ տեղերնիդ նստեցէք։

—Գաբրիէլ աղան իրաւունք ունի, ինչ ըսեմ։

—Մեր գիտցածն սա է որ մարդ մը իւր բարեկամաց թաղին մէջ գտնուի նէ՝ ինքգինքը իւր բարեկամաց տրամադրութեան տակ կը դնէ։

—Գիտեմ... բայց...

—Հրամեցէք, ըսաւ Գաբրիէլ աղան, օղիի գաւաթն Բարսեղ աղային երկնցնելով։

—Շնորհակալ եմ, պատասխանեց Բարսեղ աղան ակամայ ընդունելով գաւաթն։

Յետոյ գաւաթներն պարպեցին իրարու կենաց։

Բարսեղ աղան՝ որուն աչքերը կարմրիլ սկսած էին՝ հազիւ յաջողեցաւ ըմպել երրորդ գաւաթը, հազար անգամ ոնիծելով այն այցելութիւնն որու պատճառաւ հանդիպած էր այս փորձանքին։

—Ձես կրնար խմել հա, ինչ սատանայ ես դուն, մեզմէ աղէկ կը խմես կոր. և ինչո՞ւ չ'խմես, կնիկ ես աղբար, թող որ կնիկները հիմա մեզմէ շատ կը խմեն կոր։

—Ալ ըսելիք չունիմ, որովհետև չէք հաւտար կոր։ Ժամը քանի՞ եղաւ արդեօք։

—Հոգ մի ըներ, քանի ըլլայ նէ ըլլայ, ձի կայ, կառք կայ, թրամուէյ կայ։

Գիտենք արդէն թէ մեր մէջ երբ երեք *չորս օղի խմուի խնդրոց կարգին երկրորդ* խնդիրը կըլլայ *թաղականներու ընթացքը*. ուստի երեք բարեկամները ձեռք առին սոյն խնդիրն՝ որուն վրայ ևս քառորդի մը չափ վիճաբանեցան առանց գիրար հասկնալու—անմեղ վիճաբանութիւն—։ Միայն թէ Բարսեղ աղան որուն, ինչպէս կըսեն, գլուխը ցատկած

էր օղին, կիրքով կը խօսէր։ Երբ կարգը չորրորդ գաւաթին եկաւ՝ Բարսեղ աղան՝ որու գլուխը դառնալ սկսած էր՝ ընաւ ընդդիմութիւն չըրաւ, հաճութեամբ խմեց և սկսաւ ցած ձայնով սգահանի վրայ հին պէսթէ մ'ալ երգել։

— Կը լսե՞ս կոր, պարոն Միհրան, քնչ աղուոր կերգէ կոր Բարսեղ աղան։

— Սքանչելի։

— Բարսեղ աղայէն չէի յուսար ասանկ հրապուրիչ ձայն մը։

— Ես ալ չէի կարծեր որ Բարսեղ աղան այսքան աղուոր ձայն մ'ունենար։

Բարսեղ աղային հաճոյ թուեցան բարեկամներուն այս խօսքերը. ծիծաղեցաւ, Միհրանիկը շոյեց, ու Գաբրիէլ աղային ուսին զարկաւ։ Յետոյ վրան երկար դրուած զգայուական ձայնարկութիւն մ'արձակեց և սպասաւորը կանչեց որ շիշը լեցնէ։

— Շատ կըլլայ Բարսեղ աղա, ըսին բարեկամները։

— Ես չհրամցնեմ։

— Շատ լաւ, կընդունինք։

— Անանկ ալ եղաւ, անանկ ալ, շիշ մ'ալ կը խմենք կերթանք, ուշ մնացի։

— Երթալու համար դեռ կանուխ է, ձի

կայ, կառք կայ, թրամուէյ կայ, ըսաւ Միհրան։

— Այո՛, այո՛, ձի կայ, կառք կայ, թրամուէյ կայ, կրկնեց Գաբրիէլ աղան։

Երրորդ շիշն ալ խմեցին։ Օղիի շոգին զուարթացուցած էր Բարսեղ աղան. մինչև ականջները կաս կարմիր կտրած շարունակ կը խնդար և կը խօսէր։ Նստած տեղն երկու կողմ կերերար, հաւասարակշռութիւնը կորուսած էր, սակայն խելքը գլուխն էր և կաշխատէր այնպէս ցոյց տալ թէ որպէս թէ ինքն իւր կամօքն կերերար։

— Միսաք աղայէն, ըսաւ սպասաւորն, շիշ մ'օղի դնելով ասոնց սեղանին վրայ։

— Գովերնիս եկուր, Միսաք աղա, պօռաց Բարսեղ աղան։

Միսաք աղան իւր օղիի շիշն ու գաւաթը հետն առնելով եկաւ։

— Միսաք աղա, աս իրիկուն ալ ասանկ եղաւ, մեր բարեկամները մեզի օղի խմցուցին։

— Շատ աղէկ ըրին, աշխարհս ունայն աշխարհ մ'է, բարեկամներու հետ խնդալու զուարճանալու է։

— Խմենք ուրեմն։

Չորրորդ շիշն ալ պարպեցին։ Այնուհետև հատ մալ ինէ, չէք մորժեր ա ըսելով, չորսն ալ վերստին մէյմէկ շիշ բերել տուին և բաւա-

կան տաքցուցին իրենց գլուխները։ Հինգերորդ շիշէն յետոյ Բարսեղ աղան հելճկտալով կզբաղէր։ Վեցերորդին ալ չկրնալով նստիլ՝ ընկողմանած էր։ Եօթներորդ և ութներորդ շիշերուն ձեռնպահ մնաց։ Ծամը գիշերուան երկուքին կը մօտենար։ Միհրան սպասաւորը կանչեց, խմուած օղիին հաշիւը հարցուց։ Գաբրիէլ աղան խնդրեց որ կէսուակէս վճարուէր։ Միհրան մերժեց և հաշիւը մաքրեց։

— Բարսեղ աղան ինչ ընենք, ըսաւ Գաբրիէլ աղան, տունը հիւանդ չունենալի՝ տունս կը տանէի։ Տունս մօտ ալ է, դիւրութեամբ կըլլար։

— Գիտէք որ ասանկ բաներէն չեմ փախչիր ես, յայտնեց Միհրան, բայց ինչ ընեմ որ պառկեցնելու սենեակ չունիմ։

— Շիտակը ես կառնէի տունս կը տանէի, յարեց Մխսաք, եթէ այսօր տախտակ շփած ու հոգնած չըլլալին տունը։

— Բարեկամ մը տուն տանելը բան մ'է, բայց եկու տես որ հիւանդ ունիմ տունը։

— Ձախորդութիւն... ինչ կըլլար թէ որ սենեակ մ'աւելի ունենայի։

— Մերիններն ալ այսօր ելեր են տախտակ շփելու։

— Սենեակ մ'աւելի ունենայի նէ։

— Չէք կրնար մէկտեղ պառկիլ։

— Կարելի է, դուք կրնաք տանիլ, տախտակները շփուած են եղեր, ինչ վնաս ունի։

— Իրաւունք ունի Միհրան։

— Դուք տարէք աղբար, հիւանդին ինչ չարիք կրնայ հասցնել խեղճը, ձեր տունը մօտիկ ալ է, հոս է։

— Փափուկ կէտ մը կայ հոն... ամեն բան չըսուիր։

— Մնաք բարով, ըսաւ Մխսաք և մեկնեցաւ։

— Գիշեր բարի, Գաբրիէլ աղա...

— Երթաք բարով։

Գաբրիէլ աղան գինեպանին՝ յանձնարարեց Բարսեղ աղան և աղաչեց որ պառկելու համար տեղ մը պատրաստէ անոր։ Գինեպանը խօսք տուաւ թէ հարկ եղած խնամքը կը տարուի իւր հիւրին։

Երբ պարպուեցաւ գինետունը գինեպանն Բարսեղ աղային քովը գնաց որպէս զի ձայն տայ անոր և վերի յարկը տանի պառկեցնելու. իսկ երբ գարշելի հոտ մ'առաւ և երբ տեսաւ թէ Բարսեղ աղային դէմքը թաթխուած էր դեղին բաղադրութեամբ մը որուն մէջ կը տեսնուէին վարունգի, ձուկի կտորներ, ծամուած լուբիայի խմորներ քարսոնով շաղախուած, ետ

ետ գնաց գանելով, սպասաւորը կանչեց։

—Բռնէ սըւոր ոտքերէն, հրամայեց։

Սպասաւորը վեր առաւ Բարսեղ աղային ոտքերը։

Ինքն ալ ձեռներէն բռնեց և մէկէն ի մէկ թողուց պօռալով.

—Գարշելի մարդ։

Բարսեղ աղային թևերն ու ձեռներն ալ ծեփուած էին այդ գարշահոտ բաղադրութեամբ։

Սպասաւորն հրամանի կսպասէր, բարձրացուցած Բարսեղ աղային ոտքերը։

Գինեպանը քիթը բամբակով թխմելով և ձեռքերը ջնջոցով փաթթելով Բարսեղ աղային ձեռներէն բռնեց։ Վերուցին Բարսեղ աղան և գինետունէն դուրս ելնելով փողոցի մ'անկիւնը ձգեցին։ Մէկ ու կէս ժամու չափ խորդաց Բարսեղ աղան և յետոյ ինքզինքը կանգուն գտաւ պատի կռթնած և դէմը մարդ մ'որ ձեռքովն գինքը բռնած կը հարցնէր.

—Որո՞ւ հետ էիր...։

—Անոր հետ։

—Ան ո՛վ է։

—Ան...

—Անուններ։

Ձայն չկայ, Բարսեղ աղան չէր կրնար աչքերը բանալ, ոտքի վրայ կը քնանար, գլուխը կուրծքին վրայ։

Գիշերապահը մեծ դժուարութեամբ յաջողեցաւ Բարսեղ աղային բերնէն յափշտակել *Գաբրիէլ* անունը։

—Գիտեմ, գիտեմ, ըսաւ գիշերապահը։

Յետոյ.

—Քալէ նայիմ հետս։

Անշուշտ գիւրին չէր Բարսեղ աղան, այդ վիճակին մէջ, Գաբրիէլ աղային տունը տանել, բայց գիշերապահն յանձնառու եղաւ, ի սէր մարդկութեան, ամեն դժուարութեանց և յաջողեցաւ Բագոսի այս տկար աշակերտը յանձնել Գաբրիէլ աղային, որ տպշած՝ ստիպուեցաւ ընդունիլ այս հիւրն, և իւր սենեակն տանել ու պառկեցնել։ Քանի մը ժամ յետոյ Բարսեղ աղան արթնցաւ։ Ծարաւի էր։ Հասկցաւ թէ իւր տունը չէր։ Կանգնեցաւ, խարխափելով գտաւ սեղանը. լեցուն բաժակ մը ձեռքն անցաւ, խմեց զայն ի մի ումպ, երեսը քիչ մը թրջեցուց և պառկեցաւ վերստին։ Առաւօտուն կանուխ արթնցաւ։ Զհանուած պառկած էր։ Տեսաւ որ բարձն որու վրայ դրած էր գլուխն ու վերմակին վերի կողմը գեղնած էին։ Թիկնոցին թևերուն, բաճկոնակին նայեցաւ. կարմրեցաւ։ Ընչացքը շտկել ուզեց, ձեռ-

ները օտար նիւթերուն դպան։ Ձեռները գըլխուն զարկաւ։ Չհամարձակեցաւ արթնցընել Գաբրիէլ աղան. վար իջաւ և գտնէն դուրս ելաւ յարմար և առանձին տեղ մը գտնելու և լուացուելու համար։

Միհրան և Միսաք՝ նոյնպէս կանուխ արթնցած՝ գինետունը գնացած էին Բարսեղ աղային վրայ տեղեկութիւն առնելու համար։ Գինեվանը յայտնած էր անոնց թէ շատ խնամք տարած էր իրենց հիւրին, թէ մաքուր անկողնոյ մը մէջ հանգիստ պառկած էր Բարսեղ աղան, թէ առաւօտուն ելած մեկնած էր, շնորհակալութիւններ յայտնելով իրեն այն բարի ծառայութեանց համար զոր մատուցած էր իրեն։ Գինեվանը չէր մոռցած նաև յաւելուլ թէ ինքն, իբրև գինեվան, պարտաւոր էր իւր յաճախորդներն ամեն կերպով գոհացնել, թէ ո և է պատիւ չպիտի պլանար Բարսեղ աղային եթէ յանձնարարուած խակ չըլլար։ Միհրան և Միսաք շնորհակալութիւն յայտնելով մեկնած էին գինետունէն և փողոց մը դարձած էին երբ տեսան Բարսեղ աղան որ աղբիւրի մը առջև կեցած՝ թաշկինակովը երեսը կը սրբէր։

—Բարիլոյս, Բարսեղ աղա, գիշերը ինչպէս անցուցիք։

— Շատ հանգիստ։

—Շնորհակալ եմ, պարոն Միհրան։

— Ես քեզի թող չէի տար երէկ գիշեր, բայց շատ պնդեցիր, գալ չուզեցիր նէ՝ ես ալ ձգեցի։

—Շնորհակալ եմ, Միսաք աղա։ Կերևի որ Գաբրիէլ աղան թող չէ տուած գիս։

—Ի՞նչ...

—Երէկ գիշեր մնացիր։

— Առտուն ինքգինքս Գաբրիէլ աղային տունը գտայ... շատ գէշ աւրուած եմ եղեր, Գաբրիէլ աղային տունն ինծոր երթալս չեմ գիտեր կոր... վրաս գլուխս ալ աղտոտած եմ։

— Սատմոքսդ աւրուեցաւ։

— Այ՛ո։

—Գաբրիէլ աղան ալ կուգայ կոր։

— Իրաւ որ մարգուն երեսը նայելու համչեմ կոր, վերմակը, սաւանը, բարձը լուացուելու են այսօր։

— Բարև ձեզ։

—Առտուձոս բարին, Գաբրիէլ աղա։

— Ներեցէք, Գաբրիէլ աղա, չեմ գիտեր ինչպէս ներումն խնդրել։

—Ներման բան չկայ, միայն թէ անձիդ վնաս մը չգայ, մեզի համար բան չկայ, չես կրնար վերցնել նէ մի՛ համեր եղբայր, մեղք չես։

—Անանկ չէ՞, Մխրան աղա։

—Անանկ է։

—Էշը, կըսեն, չկերած խոտն ուտէ նէ գլխու ցաւ կունենայ, ըսաւ խնդալով Միսաք աղան։

Յետոյ ներումն խնդրեց թէ իւր կամքէն անկախ պարագաներով բերնէն փախուցած էր այդ նմանութիւնը։

—Մենք օղին քուկին կոկորդդ ի վար չթափեցինք ա, չեմ կրնար խմել կըսես կը լմննայ։

—Ինչի՞ վրայ կրնար խմեցնել քեզի։

—Իրաւունք ունիք։

—Ես, ըսաւ Մխրան, մէկու մը վրայ չեմ իյնար որ խմէ։

—Ես ալ այն բնաւորութիւնն ունիմ։

—Քու աղէկութեանդ համար կըսենք կոր մենք։

—Անանկ է եա, կուզես նէ տակառ մը օղի խմէ։

—Դուք չէ՞ք որ ստիպեցիք զիս խմելու։

—Մենք ինչ գիտնանք որ դուն վարժուած չես։

—Մատուրնիս չպիտի հոտուրտայինք ա։

—Ա բան մը չէ, անգամ մը կը գինովնայ մարդ, ուրիշ անգամ կը զգուշանայ. ցաւալի կէտն այն է որ...

—Բարձր, վերմակը, սաւանը աղտոտեցի...

—Ան ալ բան մը չէ, կը լուացուին, կը սրբուին. հօրս հետ որ հիւանդ է, քեզի համար կուիւ ընելու ստիպուեցայ։

—Հայրդ խմացեր է որ...

—Խմացեր է հապա... դուն գիշերն ելիր ու խմէ խեղճ մարդուն... մէզը։

—Մէ՞զը մի...

Բարսեղ աղան կը թքնէ։

—Մէզը հապա... թքնելու բան չկայ, ինչ եղաւ նէ մեզի եղաւ. բժիշկները պիտի քննէին այսօր այդ մէզը, երեք օր է որ խնամով կը պահէի սենեակիս մէջ սեղանիս վրայ այս առտու բժիշկներուն ցոյց տալու համար։ Այնչափ բարկանայ... այնչափ բարկանայ որ... իմ գիտցածս մարդ մը օղի չկրնար տանիլ նէ խմելու չէ, քու անձիդ ալ կը վնասես եղբայր։

Բարսեղ աղան կը շարունակէ թքնելը։

—Իրաւունք ունի Գաբրիել աղան։

—Չէ նէ եկուր տունս պառկէ, շաբաթներով կեցիր, գլխուս վրայ տեղ ունիս։

Միշտ կը թքնէ Բարսեղ աղան։

—Իմս ալ գլխուն վրայ։

—Ինչ որ է, եղածը եղած է, քալենք, հոս պիտի կենանք։

Թքնելէ չդադրիր Բարսեղ աղան։

Մինչեւ շուկան մէկտեղ գնացին չորս բարեկամները, յետոյ իրարմէ բաժնուեցան։

Թիւ անկիրթ մարդիկ, պօռաց Բարսեղ աղան երբ առանձին մնաց, բունի օդի խմցուցին, ստամոքս աւրեցին, մէզ խմելու պատճառ տուին, և հիմա, փոխանակ իրմէ նեղուելմն խնդրելու, ինձի խրատ կուտան որ մէյ մ'ալ օդի չ'խմեմ։ Այդ գարշելի մէզը խմելս հապա... ով գիտէ ինչ բաներ կային մէջը... թիւ... միայն մէզը կը ցաւին կոր որպէս թէ հօրը հաղարջի օշարակը խմած ըլլամ... թող նորէն միզէ էֆէնտիմ, աս ալ դժուար բան մ'է... քնչ երես... չըսեր կոր որ «Այս ինչ պզտիկուրիւն եղաւ խեղճ մարդուն մէզ խմելուն պատճառ եղանք, աս քնչ ամօթ բան եղաւ...» ամենևին, հօրս մէզը կըսէ կերթայ, այսչափ անկրթուրիւն չէի կրնար երևակայել։ Թող հօրը մէզը յախճապակեայ ամանի մը մէջ լեցնէր, ու վարդի փունջը ալ դնէր այդ ամանին մէջ և ընդունելութեան սրահը մեծ հայելիին առջև դնէր. անպիտան...

Եւ թքնելով շարունակեց ճանբան։

ԹՒՈՒՐԻՄԱՅ ՌՈՒԹԵՐԻ ԲԱՅԱՏՐՈՒԹԻՒՆԸ

Անեմի — անհասկացող
անէլէ — չտապով
Բալամուտ — ձկան տեսակ
բանթալօն — անդրավարտիք
բապուճ — կօշիկ
բալտըսիւ — վերարկու
բէրտահ — մաքրել
բիայայ — հրապարակ
բուտրա — փոշի
բրէֆա — թղթախաղի տեսակ
Գարար տալ — որոշել
Եապանճի — վայրենի
եաւրուլամիշ ըրաւ — ցնդնեց
եաւրուս — զաւակս
եէկէն — քեռորդի
Զաւալլը — խեղճ
Էյլէնմիշ ըլլալ — զսարճանալ
էնթարի — կրկնոց
էնսիւլթ — անպատուրիւն

էնքսե — վիզ
էնֆիյէ — քթախոտ
Թավլու — նարդի
Թէքլիֆսիզ — համարձակ
Թրախօմա — օժիտ
Թօհաֆ — զարմանալի
Ժանպօն — խոզի բուդ
Իլիշմիշ — քսուել
իլլէքի — մանաւանդ
ինատընա — հակառակ
Լասթիք — ռետինէ կրկնակօշիկ
լավանտան — երիտասարդ
Խաթըր իչին չիյ Թաւուք եէնիլը — քո խաթեր համար հում հաւը կուտեմ
խալսել — ազատուել
խըյանէթ — վատասիրտ
խիալ — ամօթ
խոյլանմիշ — բարկութիւն
խուամըի — ազաւնի
խսմէթ — ծառայութիւն
խօսխօճաման — մեծ
խօրաթան — ասել խօսել
Կէնէ — դարձեալ
կէնճ — երիտասարդ
կըտա — չափ
կնճենք — կոնծենք

Հէր քուշուն էթի եէնմէզ — ամեն թռչնի միս չի ուտուի
հիէթ — կերպարանք
հուսա — այստեղ
հէտիյէ ընել — բաժին հանել
հօշ կէլտին, սէֆա կէլտին — բարի եկար
հօշդ կուգայ — հաճոյք կզգաս
Ճահս — աշխատել
Մարսըխ — կիսայրեալ փայտ
մաքալուլ — հաճելի
մէզէ — աղանդեր
մէրամ — կարծիք
մէրաք — նեղուիլ
մէրէթ — անիմաստ
մխաֆիզ էվ սահիպինին գուզուսու տուր — հիւրը տանտիրոջ գառն է
մուխլախ — անշուշտ
Նասըր — կոշտ
Զիսան — խոց
չօլբա — անպէտք
Պաճախ — զինուոր (թղթախաղի)
պայազի — ստոր, անպէտք
պանա — ինձ
պարէ գիտնամ — երանի թէ գիտենամ
պէզիք — թղթախաղի մի տեսակ

պէլքի — գուցէ
պէսթէ — երգել
պէսլէմիշ ընէ — կերակրէ
պէրպէր — սափրիչ
պէօյիւզիւր — անհանգիստ
պիթտիմ պէ ատամ — վերջացայ այ մարդ
պիպըրտան — ծծակ (երեխայի համար ծծելու գործիք)
պուլաշդ — խառն
պրիզոլա — խորոված
Սայդը ըրէք — խնայեցէք
սէրթ — կոշտ
սէպաղ — պատճառ
սըզլամըշ — ցաւել
սըխընթը — նեղութիւն
սքանպիլ — թղթախաղի մի տեսակ
Վէսէլամ — վերջապէս
վէրէմ — թոքախտ
Տահա — դարձեալ
Րահաթ — հանգիստ
Փաթլամիշ — պայթել
Քազինօ — սրճատուն
քալֆա — վարպետ
քէյֆլէնմիշ ըլլալ — ուրախանալ
քիսար — պարոն

քուզում — զաւակս
քօշ — կօզեր (թղթախաղի)
քօնսօլ — սեղան
Օտապաշիի թաղըը — դռնապան
Ֆիտան — անձնեղ

20 Նան Լրնան Սմօլեար, Ն. Եանչուկի 1885 (ապառուած). — 20
21 Արծուի մատմուռը, պրոֆ. Մ. Բոգդանովի 1892 . — 50
22 Գիւղի աւերը, Սվետոպոլկ Չեխի 1892 . . — 10
23 Կեանքի գալրոցը, Դիկկենսի 1892 . . . 1 —
24 Գեղի Ըմիէնը, Սենկեվիչի 1896 . . . — 10
25 Մի կոռ Հայ, Պօտապենկօի 1896 . . . — 15

Գ. Հրապարակի-Գրքեր

26 Խ. Յարութիւնեան, Հայոց գիրը 1893 . . 1 50
27 Իշխ. Ս. Բեհբուդեան, Ծուխ 1893 . . , — 15
28 Իանդարձ, Լմեհ, վէպ, թարգմ. Ց. Լալայեանի 1893. — 25
29 Աղբեր Աչիօ, Բուրգի լեառն 1894 . . . — 25
30 Ճաղարբէգեանց Ց., Հայոց լեզուս ա. ա. 1894 . — 30
31 Խրիմեան Հայրիկ, Ժամանակ, 1895 . . . — 15
32 Սպիրի, Ազգարաց Մօնի, թարգմ. Խ. Յարութիւնեանցի 1895. . . . . — 15
33 Բակ, Կիլիկիա 1896 . . . . — 15
34 Պեռտալոցցի, Լինհարդ և Գերտրուդ 1897 , . 1 50
35 Մելքիսեդեկ եպ. Մուրատեան, Պետրոս Շանղեանց, պատկ. 1897 . . . , . — 50
36 Թ. Ն. Խոհարարուհի, 1897 . . . . — 40
37 Լուսոյ գրական Հանդէս 1896 ա. և բ. գիրք . 4 —
38 Լուսոյ » » 1897 ա. և բ. գիրք . 4 —
39 Լուսոյ » » 1898 ա. և բ. գիրք . 4 —
40 Լուսոյ » » 1899 ա. և բ. գիրք . 4 —
41 Լուսոյ » » 1900 ա. և բ. գիրք . 4 —
42 Պատի օրացոյց 1901 ամի, ԺԳ տ-բի . . — 50
43 Ց. Պօղոսեան, Ծիծաղ, պատկերով 1899 . . 1 50
44 » Արևելեան առասպելագիտ, կատակերգութիւն 1899 . . . . , — 50
45 » Քաղաքավարութեան վէպանները 1901 . — 75
46 Խ. Յարութիւնեան, Մահիմանոս Պալատանեան . — 25
47 Ն. Տէր-Կարապետեան, Խաչատուր Աբովեան . — 60
48 Ընժամանակ Թատրոն և ընթերցանութ. թարգմ. Ս. Պատդիճեանի . . . . . —

49 Խ. Յարութիւնեան, Աշակերտի յուշատետրը . — 30
50 » Հիգամասնքների աշխարհ . — 30
51 Յարութիւն Թումանեան, Մելիք-Խաչուի . — 20
52 Մ. Եկսպի, Ներացուլը, Թարգմ. Խ. Յարութիւնեանց . — 20
53 1901 ա. Էջմիածնի ԺԲ տարեգարձը . . . — 25
54 Եր. Շահազիզ, Մկրտիչ Լեմն . . . — 60
55 Կարալենկո. Կույր երաժիշտը. Թրգմ. Մուշէ վարդ.
56 Մամուլի տակ է գ. եպ. Սրուանձտեանցի բոլոր երկերը. բաժնեգինն է 5 ռուբլի.

Գ. Պահեստը ՀԷՂ Ճօտ է.

1. Կ. Գօլսի Նորատիպ Աստուածաշունչի (մեր նախնեաց Թարգմանութիւն)

պաչեկապ փիլատիր . . .	2 50
» » ասկեպած . . .	3 20
» մոտաւիր . . .	5 —
փառակապ » . . .	9 —

2. Հ. Յ. Մկրեանի Աղօթագրքերի:

„ԼՈՒՄԱՅ“

ԳՐԱԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍ

ՎԻԵՆԱՅՈՒՄ ՏԱՐԻ

1901 ԹՎ. ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԻ 2 ԳԻՐՔ 1000 ԵՐԵՍԻՑ.

ՅԱՆՈՒԱՐ 1-ԻՆ ԵՒ ՅՈՒԼԻՍ 1-ԻՆ:

ԲԱԺԱՆԵԳԻՆՆ Է 3 ՌՈՒԲԼԻ. ՓԱՓԱԿՈՎ 4 ՌՈՒԲԼԻ:

ՀՀ Ազգային գրադարան
NL0014838
ՀՀ Ազգային գրադարան
NL0014837
ՀՀ Ազգային գրադարան
NL0014836